

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

દલીલો પૂર્ણ થઈ અને ચુકાદા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યું : ૨૦.૧.૦૬

ચુકાદો જાહેર થયો: ૨.૨.૨૦૦૬

અમદાવાદ સ્થિત ગુજરાતની વડી અદાલતમાં

વિશેષ દીવાની અરજી નં. ૪૪૯૪/૨૦૦૩ સાથે

વિશેષ દીવાની અરજી નં. ૪૫૦૨, ૪૫૫૮, ૪૬૦૨, ૪૬૦૩, ૪૬૦૪, ૪૬૦૫,

૪૬૦૬/૨૦૦૩

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયાધીશ શ્રી એચ.કે. રાઠોડ

=====

- ૧ શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે?
- ૨ ચુકાદો રિપોર્ટરને સંદર્ભિત કરવો કે નહીં?
- ૩ શું ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?
- ૪ શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ પણ હુકમ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?
- ૫ શું ચુકાદો સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવામાં આવે?

=====

પરમાર દીપુભાઈ બી અને ૧૦ અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર અને ૩ પ્રતિવાદી(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ :

અરજદારો વતી આ અરજીઓના જૂથમાં શ્રી તુષાર મહેતા સાથે શ્રી દેવાંગ વ્યાસ અને શ્રી પરેશ

શ્રી એ.ડી. ઓઝા, સરકારી વકીલ સાથે શ્રી મુકેશ પટેલ સરકારી વકીલ, પ્રતિવાદી (ઓ) : ૧ અને ૪ માટે.

શ્રી જી.એમ. જોશી પ્રતિવાદી(ઓ) ૨ તરફથી.

શ્રી એ.જે. યાજ્ઞિક પ્રતિવાદી(ઓ) ૩ તરફથી

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયાધીશ શ્રી એચ.કે. રાઠોડ

તારીખ : ૨/૦૨/૨૦૦૬

અનામત ચુકાદો

૧. અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી તુષાર મહેતા, શ્રી પરેશ ઉપાધ્યાય અને દેવાંગ વ્યાસને સાંભળ્યા. ગુજકોમાસોલ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગૌતમ જોષી, પ્રતિવાદી નં. ૩ ગુજકોમાસોલ સ્ટાફ એસોસિએશન તરફથી શ્રી એ.જે. યાફ્રિક તથા સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર અને પ્રતિવાદી નં. ૧ અને ૪ એવા સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર શ્રી ડી.પી. જોષી તરફથી વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી એ.ડી. ઓઝા સાથે વિદ્વાન એ.જી.પી. શ્રી મુકેશ પટેલને સાંભળ્યા.

૨. અરજીઓના આ સમૂહમાં, અરજદારોએ પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા તા. ૨૮મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૩/૩જી માર્ચ, ૨૦૦૩ના રોજ પસાર કરાયેલા આદેશને તેમજ પ્રતિવાદી નં ૨ દ્વારા તા. ૨૨મી માર્ચ, ૨૦૦૩ના રોજ જારી કરાયેલ છટણીની નોટિસોને પડકાર્યા છે. અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશની અસર અરજદારો સહિત ૧૬૧ કર્મચારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવાની થાય છે. તા. ૨૮મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૩/૩જી માર્ચ, ૨૦૦૩ના રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓના આદેશના

આધારે પ્રતિવાદી નં ૨ પાસેથી તેમને પ્રાપ્ત થયેલી છટાણીની નોટિસને અનુસરીને અરજદારોએ અરજીઓના આ સમૂહમાં એ જ પડકાર કર્યો છે.

૩. અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારના આદેશના પરિણામે, પ્રતિવાદી નં ૨ એ તેમની સેવાઓ સમાપ્ત થવાની અસર ધરાવતી તા. ૨૨મી માર્ચ, ૨૦૦૩ની કર્મચારી કપાતની નોટિસ પહેલેથી જ જારી કરી છે.

૪. અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, પ્રતિવાદી નં ૨ ગુજરાત સહકારી ગૃહનિર્માણ મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની જોગવાઈઓ હેઠળ યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ એક સહકારી મંડળી છે. પ્રતિવાદી નં ૨ મંડળી સ્વશાસનના અધિકાર ધરાવતું એક સ્વાયત્ત સંગઠન છે અને તે પોતાના ઉપવિધિઓમાં દર્શાવેલા હેતુઓ સિદ્ધ થાય તે દ્રષ્ટિએ અધિનિયમની જોગવાઈઓ મુજબ કાર્ય કરવા બાધ્ય છે. અધિનિયમની કલમ ૭૩ મુજબ પ્રતિવાદી નં ૨ સહિતની સહકારી મંડળીઓમાં અંતિમ સત્તા મંડળીની સામાન્ય સભામાં નિહિત છે, જે વ્યવસ્થાપક સમિતિની પસંદગી કરે છે. ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૭૪ મુજબ, અધિનિયમ, નિયમો તથા ઉપવિધિઓ અનુસાર રચાયેલ સમિતિમાં દરેક મંડળીનું સંચાલન નિહિત રહે છે. સહકારી મંડળી દ્વારા કર્મચારી ભરતીના પ્રશ્ન સંબંધે, ગુજરાત સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૭૬ એ એવી જોગવાઈ કરે છે કે મંડળીના અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓની લાયકાત તથા સેવાની અન્ય શરતો

સમયાંતરે નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી હોઈ શકે. રાજ્ય સરકારે ભરતીની પદ્ધતિ, લાયકાત અથવા સેવાની અન્ય શરતો નિર્ધારિત કરતાં કોઈ નિયમો બનાવ્યા નથી, તેથી કાર્યની આવશ્યકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને કર્મચારીઓની ભરતી કરવી તે દરેક સહકારી મંડળીની વ્યવસ્થાપક સમિતિનો વિષય બને છે. તે અનુસંધાને, પ્રતિવાદી નં ૨ મંડળીની વ્યવસ્થાપક સમિતિએ ઇન્ટરવ્યુ વગેરે યોજવાની પ્રક્રિયા અનુસરીને અરજદારોની ભરતી કરી હતી. અરજદારો અંદાજે નવેમ્બર, ૨૦૦૦ થી કાર્યરત છે. પ્રતિવાદી નં ૩ એક સંઘ છે, જેણે હાલના અરજદારોને દૂર કરવાનો એકમાત્ર હેતુ રાખીને પ્રતિવાદી નં ૨ સાથે સાંઠગાંઠ કરીને વિશેષ નાગરિક અરજી નં ૬૦૪૨ ઓફ ૨૦૦૨ દાખલ કરી હતી. ઉક્ત અરજીનો આ માનનીય અદાલતે (કોરમ : માનનીય શ્રી ન્યાયાધીશ અક્ષય મહેતા) તા. ૧૬ જુલાઈ, ૨૦૦૨ ના રોજ નિકાલ કર્યો હતો, જેમાં આ અદાલતે સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારીને પ્રતિવાદી નં ૩ સંઘ દ્વારા કરવામાં આવનાર પ્રતિનિધિત્વનો નિર્ણય અસરગ્રસ્ત કર્મચારીઓ, અર્થાત્ અરજદારોને સાંભળી કરીને કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. આ અદાલતે સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારીના અધિકારક્ષેત્ર અંગેનો પ્રશ્ન પણ તેમના સમક્ષ ઉઠાવા માટે ખુલ્લો રાખ્યો હતો. આ અદાલત દ્વારા તા. ૧૬.૭.૨૦૦૨ ના આદેશથી અપાયેલા નિર્દેશ મુજબ, એવું પ્રતિનિધિત્વ ત્રણ મહિનાની અંદર નક્કી કરવાનું હતું. પ્રતિવાદી નં ૪ સંયુક્ત નોંધણી અધિકારીએ, જેમણે મામલો સાંભળ્યો હતો, ઉક્ત ત્રણ મહિનાના સમયગાળાના અંતિમ તબક્કે તા. ૨૫.૧૦.૨૦૦૨ ના રોજ

નોટિસ કાઢી હતી અને સુનાવણી તા. ૨૮ ઓક્ટોબર, ૨૯ ઓક્ટોબર, ૩૦ ઓક્ટોબર ૨૦૦૨ માટે નિશ્ચિત કરવામાં આવી હતી. અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, ઘણી અરજદારોને નોટિસો મળી નહોતી, કારણ કે નોટિસો પ્રતિવાદી નં ૨ મારફતે તામેલ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો. ત્યારબાદ, પ્રતિવાદી નં ૧ એ અચાનક આદેશ પસાર કર્યો. અરજદારોનો એવો દાવો છે કે આદેશ પ્રતિવાદી નં ૧ શ્રી પ્રકાશ શાહ, સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારી દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ મામલો સંયુક્ત નોંધણી અધિકારી શ્રી ડી.પી. જોશીએ સાંભળ્યો હતો. સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારી પ્રતિવાદી નં ૨ મંડળીના નિર્દેશક મંડળ/વ્યવસ્થાપક સમિતિના પદસિદ્ધ સભ્ય છે અને વ્યવસ્થાપક સમિતિની તમામ બેઠકોની કાર્યવાહી, જેમાં અરજદારોની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી, તેમાં હાજર રહ્યા હતા. અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારી હાજર હતા અને ત્યાં પસાર કરવામાં આવેલા ઠરાવો સામે કોઈ વાંધો ઉઠાવ્યો ન હતો. અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારી, જે પ્રતિવાદી નં ૨ મંડળીની વ્યવસ્થાપક સમિતિના સભ્ય છે, તેઓ પોતાના જ મુદ્દામાં ન્યાયાધીશ તરીકે વર્તી શકતા નથી અને અરજદારોની સેવાઓ સમાપ્ત કરવા પ્રતિવાદી નં ૨ ને સૂચના આપી શકતા નથી. સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરનાર છે અને સંયુક્ત નોંધણી અધિકારી દ્વારા તા. ૨૫ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ ના રોજ આપવામાં આવેલી

નોટિસો હેઠળ સુનાવણી કેટલાંક ૧૭ વ્યક્તિઓના મામલે તા. ૨૮ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ થી, તેમજ કેટલાક અરજદારોના મામલે તા. ૨૯ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ થી શરૂ કરવામાં આવી હતી, અને સંયુક્ત નોંધણી અધિકારી ત્રણ મહિનાની અંદર સુનાવણી પૂર્ણ કરી મામલો સમાપ્ત કરવા ઈચ્છતા હોવાથી, તેમણે ઉતાવળમાં સુનાવણી પૂર્ણ કરીને નોંધણી અધિકારીને અહેવાલ સુપરત કર્યો હતો. અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, આ આદેશ ગુજરાત સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૧૬૦ હેઠળની સત્તાનો કથિત ઉપયોગ કરીને પસાર કરવામાં આવ્યો છે અને ઉક્ત આદેશ ઉક્ત જોગવાઈઓની વ્યાપ્તિ અને પરિધિની બહારનો છે તથા સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારી પાસે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પ્રતિવાદી નં ૨ ને અરજદારોની સેવા સમાપ્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવાની કોઈ સક્ષમતા, અધિકાર અથવા સત્તા નથી. ઉક્ત આદેશ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની ફરજિયાત જોગવાઈઓનો વિચાર કર્યા વગર પણ પસાર કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી સહકારી મંડળીઓના નોંધણી અધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલ ઉક્ત આદેશ ગેરકાયદેસર અને આરંભથી જ અમાન્ય, મનસ્વી અને મંડળીઓ અધિનિયમ તેમજ ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની જોગવાઈઓના વિરોધમાં તથા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરનાર હોવાથી, તે રદ કરવા યોગ્ય છે.

પ. પ્રતિવાદી નં.૧ તરફથી, ડેપ્યુટી રજિસ્ટ્રાર એમ.જે. પરમાર દ્વારા જવાબમાં સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, જે આ અરજીઓના સમૂહમાં મુખ્ય બાબત ગણાતી સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૪૯૪ ઓફ ૨૦૦૩ ના પાનું ૬૫ પર છે. આ જવાબી સોગંદનામું ૨૬.૮.૨૦૦૩ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું. ત્યારબાદ, પ્રતિવાદી નં.૧ તરફથી કન્ઝ્યુમર્સના ડેપ્યુટી રજિસ્ટ્રાર એ.બી. પટેલ દ્વારા વધુ એક જવાબી સોગંદનામું ૧૭મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૬ ના રોજ પાનું ૭૦ પર દાખલ કરવામાં આવ્યું છે. ત્યારપછી, પ્રતિવાદી નં.૩ એસોસિએશનના પદાધિકારી મહેશભાઈ આર. પટેલ મારફતે પ્રતિવાદી નં.૩ તરફથી પ્રતિજવાબી સોગંદનામું પાનું ૮૩ પર દાખલ કરવામાં આવ્યું છે, જે ૧૩મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૬ તારીખનું છે અને તેની સાથે બાય-લોઝ અને રજૂઆતો જોડવામાં આવી છે. વધુમાં, પ્રતિવાદી નં.૩ દ્વારા મહેશભાઈ પટેલ મારફતે ૧૭.૧.૨૦૦૬ ના રોજ પ્રતિવાદી નં.૨ સાથેના સ્ટાફ એસોસિએશનના પત્રવ્યવહાર સાથે વધુ જવાબી સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું છે. પ્રતિવાદી નં.૩ એ પ્રતિવાદી નં.૨ નો ૨૦૦૦-૨૦૦૧ થી ૨૦૦૩-૨૦૦૪ સુધીનો વાર્ષિક અહેવાલ પણ રજૂ કર્યો છે. પ્રતિવાદી નં.૧ એ હાલના જિલ્લા રજિસ્ટ્રાર, કોઓપરેટિવ સોસાયટીઝ, રાજકોટ મોહનલાલ જેઠાભાઈ પરમારનું ત્રીજું સોગંદનામું ૧૮.૧.૨૦૦૬ ના રોજ દાખલ કર્યું છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી તુષાર મહેતા એ અરજદારો તરફથી લેખિત રજૂઆતો રજૂ કરી છે. તે સિવાય, નોંધ પર કોઈપણ પક્ષકાર દ્વારા કોઈ જવાબી સોગંદનામું અથવા પ્રતિજવાબી સોગંદનામું

દાખલ કરવામાં આવ્યું નથી. પ્રતિવાદી નં.૨ સોસાયટીએ હાલની અરજી વિરુદ્ધ કોઈ જવાબ દાખલ કર્યો નથી, પરંતુ પ્રતિવાદી નં.૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી જી.એમ. જોષી દ્વારા મૌખિક રજૂઆતો કરવામાં આવી છે.

૬. ગુજરાત રાજ્ય, ઉપલોકતા સહકારી મંડળીના ઉપ-નિબંધક શ્રી એમ.જે. પરમાર દ્વારા પ્રતિવાદી નં.૧ તરફથી દાખલ કરાયેલ પ્રતિજવાબી સોગંદનામામાં અરજદારો દ્વારા તેમની અરજીઓમાં કરાયેલા કથનો, આક્ષેપો અને રજૂઆતોનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો છે અને તેઓ સ્વીકારવામાં આવ્યા નથી. એવો કથન કરવામાં આવ્યો છે કે આ અદાલત દ્વારા વિશેષમાં પસાર કરાયેલા આદેશને ધ્યાનમાં રાખતાં દીવાની અરજી નં ૬૦૪૨/૨૦૦૨ તા. ૧૬મી જુલાઈ, ૨૦૦૨ અંગે, પ્રતિવાદી નં ૩ નું પ્રતિનિધિત્વ અસરગ્રસ્ત કર્મચારીઓને સાંભળવાની તક આપ્યા બાદ રજિસ્ટ્રાર દ્વારા તપાસવામાં આવ્યું છે. જવાબમાં એ પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે રજિસ્ટ્રાર બોર્ડના સભ્ય છે, પરંતુ અરજદારોની ભરતી માટે નિયુક્ત કરાયેલી સ્ટાફ ઉપસમિતિના તેઓ સભ્ય નહોતા. પ્રતિવાદી નં ૨ દ્વારા કરવામાં આવેલી નિયુક્તિઓ આર્થિક રીતે ટકાઉ નથી, કારણ કે પ્રતિવાદી નં ૨ ને ૧૯૯૯-૨૦૦૦ થી ૨૦૦૧-૨૦૦૨ દરમિયાન એકત્રિત ભારે નુકસાન થયું છે. અસરગ્રસ્ત કર્મચારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા પ્રતિનિધિત્વો સંચુકત રજિસ્ટ્રાર દ્વારા વિચારવામાં આવ્યા હતા. અસરગ્રસ્ત કર્મચારીઓને તેમના વ્યક્તિગત કેસો રજૂ કરવાની પૂરતી તક આપવામાં આવી હતી. અસરગ્રસ્ત

કર્મચારીઓના તમામ પ્રતિનિધિત્વો અને કેસના તથ્યોનો વિચાર કર્યા બાદ રજિસ્ટ્રારે વહીવટી નિર્ણય લીધો છે. સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારનો આદેશ પ્રતિવાદી નં ૨ ના આર્થિક હિતમાં છે, તેમજ પ્રતિવાદી નં ૨ સાથે સંકળાયેલી મંડળીઓના દીર્ઘકાલીન જાહેર હિતમાં તથા અન્ય ખેડૂત સભ્યોના હિતમાં પણ છે. પ્રતિવાદી નં ૨ એ નિશ્ચિત પદ માટે જરૂરી કર્મચારીઓની નિશ્ચિત સંખ્યાનો વિચાર કર્યો નથી. પ્રતિવાદી નં ૨ એ ખાલી જગ્યાઓ માટે જાહેરાત દ્વારા વ્યાપક પ્રસિદ્ધિ આપી નહોતી. આદેશ આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો અનુસાર સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યો છે અને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ નથી. પ્રતિવાદી નં ૧ વતી એ.બી. પટેલ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા બીજા જવાબી સોગંદનામામાં એ જ બાબતોનું પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યું છે અને વધુમાં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે અગાઉ, આ અદાલતના આદેશ મુજબ (કોરમ : એસ.કે. કેશોટે, ન્યાયાધીશ) વિશેષ દીવાની અરજી નં. ૩૦૨૮/૧૯૯૯, તારીખ ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૯૯ મુજબ, ૫૭ કર્મચારીઓને છૂટા કરવા માટે રજિસ્ટ્રાર દ્વારા દિશાનિર્દેશો આપવામાં આવ્યા હતા અને તેમજ સ્ટાફની ભરતી તથા પ્રક્રિયા બાબતે નિર્ણય લેવાનો પણ દિશાનિર્દેશ તારીખ ૩૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ના આદેશથી આપવામાં આવ્યો હતો. પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે ઉક્ત આદેશને પ્રતિવાદી નં. ૨ એ સ્વીકાર્યો હતો અને ઉક્ત આદેશના અનુસંધાને પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા ૫૭ કર્મચારીઓને છૂટા કરવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ પ્રક્રિયા તથા

ભરતીના નિયમોની રચના બાબતના આગળના દિશાનિર્દેશોનું પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા પાલન કરવામાં આવ્યું નથી. ઉક્ત સોગંદનામાના બીજા પરિચ્છેદમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે અગાઉ શ્રી એમ.જે. પરમાર દ્વારા દાખલ કરાયેલા જવાબી સોગંદનામામાં ભૂલવશ એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે વિવાદિત આદેશ આ અદાલતના દિશાનિર્દેશ મુજબ પસાર કરવામાં આવ્યો છે અને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ નથી. તેથી, આ રીતે સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતના આદેશને ધ્યાનમાં લેતાં તેમજ કેસના તથ્યોને જોતા, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે આદેશ રજિસ્ટ્રારે આ અદાલતના દિશાનિર્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને અને સાથે સાથે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને પસાર કર્યો હતો. પ્રતિવાદી નં. ૧ ની તરફથી મોહનભાઈ જેઠાભાઈ પરમાર દ્વારા દાખલ કરાયેલા જવાબી સોગંદનામામાં વધુમાં આ પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે ગેરસમજ અને અસાવધાનીને કારણે તેમના દ્વારા એવું કહેવામાં આવ્યું હતું કે આદેશ રજિસ્ટ્રાર દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો નથી. તેમણે વધુમાં એ.બી. પટેલના અગાઉના સોગંદનામાને સમર્થન આપ્યું હતું, જે સંપૂર્ણપણે નોંધાયેલ દસ્તાવેજી સામગ્રી પર આધારિત છે અને યોગ્ય સ્થિતિ પ્રતિબિંબિત કરે છે. સંક્ષેપમાં, તેમણે શ્રી એ.બી. પટેલના સોગંદનામાને આ સ્પષ્ટતા સાથે સમર્થન આપ્યું હતું કે ગેરસમજ અને અસાવધાનીવશ એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે રજિસ્ટ્રારે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કર્યો નથી.

૭. પ્રતિવાદી નં. ૩ ની તરફથી મહેશ રતિલાલ પટેલ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા જવાબી સોગંદનામામાં, જે પાનું ૮૩ પર છે, તેમાં અન્ય બાબતો ઉપરાંત એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અરજી ચલાવી શકાતી નથી; અરજદારો પાસે ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળ વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે અને અરજદારોની નિમણૂક કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા વગર પાછળના દરવાજેથી પ્રવેશ આપીને કરવામાં આવી હતી. અરજદારો નિયામકમંડળના સભ્યો અને મેનેજિંગ ડિરેક્ટરોના સગા સંબંધીઓ છે, તેથી પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા કાનૂની પ્રક્રિયાનું પાલન કરીને કોઈ સ્વતંત્ર ભરતી કરવામાં આવી નહોતી. વધુમાં એવો પણ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ એક સહકારી મંડળી છે અને તે ખાનગી સંસ્થા હોવાને કારણે કરારજન્ય હકને પડકારતી અરજી ચલાવી શકાતી નથી, કારણ કે પ્રતિવાદી નં. ૨ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં રાજ્ય કે રાજ્યની અન્ય સત્તા નથી. પોતાના સોગંદનામામાં પ્રતિવાદી નં. ૩ એ ભારપૂર્વક જણાવ્યું છે કે અરજદારોની નિમણૂકો કાયદાની કોઈપણ પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા વગર કરવામાં આવેલી છે અને પક્ષપાત તથા ભાઈ-ભત્રીજાવાદને કારણે સેવા ક્ષેત્રે પાછળના દરવાજેથી પ્રવેશરૂપ છે; તેથી, પ્રારંભમાં આવી પ્રકારની નિમણૂકોને આ વડી અદાલતમાં વિશેષ દિવાળી અરજી નં. ૩૦૨૮ ઓફ ૧૯૯૯ દાખલ કરીને પડકારવામાં આવી હતી અને આ વડી અદાલતના

તા. ૧૫.૮.૧૯૯૯ ના આદેશ (કોરમ : એસ.કે. કેશોટે, ન્યાયાધીશ) ના અનુસંધાને, રજીસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળી દ્વારા પ્રતિનિધિત્વનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો અને અંતે પ્રતિવાદી નં. ૨ એ ૬૫ કર્મચારીઓની નિમણૂકો રદ કરીને તેમની સેવાઓમાંથી છટાણી કરી હતી. પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા પ્રતિવાદી નં. ૨ ને તા. ૩૧ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ ના રોજ આવા ૬૫ કર્મચારીઓની નિમણૂક રદ કરવા માટે દિશાનિર્દેશો આપવામાં આવ્યા હતા અને તે સમયે રજીસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓએ પ્રતિવાદી નં. ૨ ને સેવા સંબંધિત બાય-લોઝ ઘડવા તથા તેમની મંજૂરી મેળવવા અને યોગ્ય કાયદા હેઠળ જાહેરાતો જાહેર કર્યા વિના તથા રોજગાર વિનિમય કચેરીમાંથી પાત્ર ઉમેદવારોના નામો મંગાવ્યા વિના વધુ નિમણૂકો ન કરવા માટે દિશા આપી હતી. પ્રતિવાદી નં. ૨ એ આવા નિયમો અને વિનિયમો ઘડ્યા નથી અને પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા આપવામાં આવેલા દિશાનિર્દેશોનું પણ પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા પાલન કરવામાં આવ્યું નથી. બીજા પ્રસંગે પણ આ જ પ્રકારના દિશાનિર્દેશો આ વડી અદાલતે વિશેષ દિવાણી અરજી નં. ૬૦૪૨ ઓફ ૨૦૦૨ માં તા. ૧૬ જુલાઈ, ૨૦૦૨ ના આદેશ દ્વારા આપ્યા હતા. આ વડી અદાલતે રજીસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓને અસરગ્રસ્ત પક્ષકારોને સાંભળી સંઘના પ્રતિનિધિત્વનો નિર્ણય કરવા માટે દિશા આપી હતી અને પ્રતિવાદી નં. ૧ રજીસ્ટ્રારને આવા મુદ્દાનો નિર્ણય કરવાની અધિકારક્ષેત્ર સંબંધિત બાબત સહિત તમામ દલીલો ઉઠાવવાની છૂટ અનામત રાખવામાં આવી હતી. તે મુજબ, રજીસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓએ પ્રતિનિધિત્વનો નિર્ણય કર્યો, પરંતુ તેઓએ

એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે અરજદારોની નિમણૂકો ગેરકાયદેસર અને નિયમોના વિરોધમાં છે અને તેથી તેમણે પ્રતિવાદી નં. ૨ ને આવા ૧૬૧ કર્મચારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવા માટે દિશા આપી હતી. પ્રતિવાદી નં. ૩ ના મતે, આવી કાર્યવાહી પ્રતિવાદી નં. ૧ ની સક્ષમતા અને સત્તાની હદમાં આવે છે અને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ આવા દિશાનિર્દેશો આપવા માટે તેને કાનૂની સત્તા પ્રાપ્ત છે. પ્રતિવાદી નં. ૨ જાહેર કાર્યો બજાવે છે, તેથી ભલે પ્રતિવાદી નં. ૨ બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં “રાજ્ય” ન હોય, છતાં અનુચ્છેદ ૧૪ લાગુ પડે છે. જ્યારે આ વડી અદાલતે વિશેષ દિવાણી અરજી નં. ૬૦૪૨ ઓફ ૨૦૦૨ માં તા. ૧૬ જુલાઈ, ૨૦૦૨ ના રોજ આદેશ કર્યો હતો, ત્યારે તમામ અરજદારો વકીલ દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામેલા હતા. તે સમયે અધિકારક્ષેત્ર અંગે, પોતાના વકીલ દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામેલા અરજદારો દ્વારા કોઈ દલીલ ઉઠાવવામાં આવી નહોતી. પ્રતિવાદી નં. ૩ ના મતે, અધિનિયમ હેઠળ નોંધાયેલી સહકારી મંડળીઓની પ્રવૃત્તિઓ ઉપર અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ રજીસ્ટ્રારને દેખરેખની સત્તા છે અને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ માં નિર્દિષ્ટ હેતુઓ માટે સમયાંતરે આવશ્યક દિશાનિર્દેશો આપવા માટે પણ તેને સત્તા છે. પ્રતિવાદી નં. ૩ ના કહેવા મુજબ, પ્રતિવાદી નં. ૨ એ ૧૬૧ કર્મચારીઓને નોકરીએ રાખીને વધારાનો ભાર ઊભો કરતી વખતે યોગ્ય કાળજી લીધી નહોતી અને આવા ૧૬૧ કર્મચારીઓની નિમણૂકો કાયદાની યોગ્ય પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા વગર કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદી નં. ૩ એ પોતાના જવાબમાં વધુ એવો પણ આક્ષેપ કર્યો

છે કે આ જાહેર કાર્યોમાં સંકળાયેલ સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલ ઘાતક ભેદભાવ સિવાય કશું જ નથી; તેથી, તે અન્યાયી, અયોગ્ય, મનસ્વી અને ભેદભાવપૂર્ણ છે. પ્રતિવાદી નં. ૩ ના જવાબી સોગંદનામા સાથે વર્ષ ૨૦૦૦-૨૦૦૧, ૨૦૦૧-૨૦૦૨ અને ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માટેના વાર્ષિક અહેવાલોની નકલો રજૂ કરવામાં આવી છે. પ્રતિવાદી નં. ૩ ના મતે, પ્રતિવાદી નં. ૨ ને વર્ષ ૨૦૦૦-૨૦૦૧ થી આગળ પાંચ કરોડથી વધુનું ભારે નુકસાન થયું છે. આવા નુકસાન વર્ષ પ્રતિ વર્ષ ચાલુ છે.

૮. ત્યારબાદ, પક્ષકારોના વકીલોએ પોતાના લેખિત રજૂઆતોના સમર્થનમાં મૌખિક રજૂઆતો કરી છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી પરેશ ઉપાધ્યાયે રજૂ કર્યું છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ અરજદારોની સેવાની શરતો સાથે સંબંધિત એવા મુદ્દાની તપાસ કરવાનો અધિકાર પ્રતિવાદી નં ૧ સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારને નથી. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે આ અદાલતે એસ.સી.એ. નં ૬૦૪૨ ઓફ ૨૦૦૨ માં તા. ૧૬મી જુલાઈ, ૨૦૦૨ના આદેશ દ્વારા આપેલા નિર્દેશો મુજબ રજિસ્ટ્રારે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર, વાણિજ્યને સંબંધિત પક્ષકારોને સાંભળવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. તા. ૧૬મી જુલાઈ, ૨૦૦૨ના આદેશથી એવો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે જો પ્રતિવાદી નં ૩ રજિસ્ટ્રાર સમક્ષ પ્રતિનિધિત્વ કરે, તો રજિસ્ટ્રારે એવું પ્રતિનિધિત્વ પ્રાપ્ત થયાની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર તે અંગે નિર્ણય કરવો અને તેથી, તેમના કહેવા મુજબ, આ અદાલતના નિર્દેશનું

સંપૂર્ણ પાલન કરવું પ્રતિવાદી નં ૧નું કર્તવ્ય હતું અને તે આ કાર્ય પોતાના અધિનસ્ત અધિકારીને સોંપી શકતો નથી અને તેથી, અસરગ્રસ્ત પક્ષકારોને સાંભળવાનો કાર્ય સોંપીને સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે આ અદાલતના નિર્દેશનો ભંગ કર્યો છે અને રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓ દ્વારા સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારને તેવી સત્તાઓનું પ્રત્યાયોજન આ અદાલતના નિર્દેશો તથા અધિનિયમની જોગવાઈઓને સંપૂર્ણપણે વિરુદ્ધ છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર, વાણિજ્યને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ સંબંધિત પક્ષકારોના વાંધાઓ સાંભળવાનો કોઈ અધિકાર નથી, તેથી, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર દ્વારા સત્તાના પ્રત્યાયોજનના આધારે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર દ્વારા આરંભવામાં આવેલી સમગ્ર કાર્યવાહી આ અદાલત દ્વારા અપાયેલા નિર્દેશોને વિરુદ્ધ છે અને ગુજરાત સહકારી મંડળી અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની જોગવાઈઓને પણ વિરુદ્ધ છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર, વાણિજ્ય દ્વારા તા. ૨૫મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ના રોજ કારણ દર્શાવો નોટિસો બહાર પાડવામાં આવી હતી, જેમાં સંબંધિત પક્ષકારો પાસેથી આ બાબતે સ્પષ્ટીકરણ માંગવામાં આવ્યું હતું કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ આદેશ શા માટે પસાર ન કરવો જોઈએ. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે આવી કારણ દર્શાવો નોટિસો સાથે પ્રતિવાદી નં ૩ સંઘ દ્વારા કરાયેલ પ્રતિનિધિત્વની નકલ અસરગ્રસ્ત પક્ષકારોને આપવામાં આવી નહોતી અને તેથી, જેમના વિરુદ્ધ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ આદેશ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો

એવા અસરગ્રસ્ત પક્ષકારો અસરકારક પ્રતિનિધિત્વ કરવાનો પોતાના અધિકારથી વંચિત રહ્યા હતા. તેથી અરજદારોને યોગ્ય તક ન મળતાં ગંભીર પૂર્વગ્રહ પહોંચ્યો. તેથી, તે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરે છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે આ અદાલતે તા. ૧૬.૭.૨૦૦૨ના રોજ આદેશ કરીને પ્રતિવાદી નં ૧ને એવો નિર્દેશ આપ્યો હતો કે જે પ્રતિનિધિત્વ કરવામાં આવે તેના પ્રાપ્ત થવાની તારીખથી ત્રણ મહિનાની અંદર તે અંગે નિર્ણય કરવો. આવા નિર્દેશને અનુસરીને, પ્રતિવાદી નં ૩એ તેના અધ્યક્ષ અરવિંદ એ. પટેલ મારફતે તા. ૧લી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૨ના રોજ એવું પ્રતિનિધિત્વ કર્યું હતું, જે પાનું ૧૭૩ પર છે. ત્યારબાદ, તા. ૧લી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૨ના રોજ પ્રતિવાદી નં ૩ દ્વારા કરાયેલા પ્રતિનિધિત્વના પરિણામે તેમની તરફથી કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી નહોતી, તેથી પ્રતિવાદી નં ૧ તા. ૨૫મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૫ સુધી નિષ્ક્રિય રહ્યો. ત્યારબાદ, પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા સત્તાના પ્રત્યાયોજનને અનુસરીને પ્રતિવાદી નં ૪એ તા. ૨૫મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ની કારણ દર્શાવો નોટિસ બહાર પાડી, પરંતુ આવી કારણ દર્શાવો નોટિસ સાથે પ્રતિવાદી નં ૩ના તા. ૧લી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૨ના પ્રતિનિધિત્વની નકલ આપવામાં આવી નહોતી. શ્રી મુજબ. ઉપાધ્યાય, ૨૫મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ સુધી નિષ્ક્રિય અવસ્થામાં રહ્યા બાદ, પ્રતિવાદી નં ૪એ, પ્રતિવાદી નં ૧ના કહેવા પર, ઉતાવળભરી રીતથી કાર્યવાહી પૂર્ણ કરી, જેના પરિણામે અંતે પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું ઘોર ઉલ્લંઘન થયું, કારણ કે અરજદારોને આવી રજૂઆત સામે તેમની રજૂઆતો કરવા માટે

સાંભળવાની વાજબી અને અસરકારક તક આપવામાં આવી નહોતી. ૨૯મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨થી ૧૪મી નવેમ્બર, ૨૦૦૨ દરમિયાન, જેમાં દિવાળી વેકેશન વચ્ચે આવતું હતું, સુનાવણી પૂર્ણ કરવામાં આવી હતી; તેથી, આ અદાલતે નિર્ધારિત કરેલી ત્રણ મહિનાની મુદત પૂર્ણ થવા આવી રહી હતી એ કારણે, પ્રતિવાદી નં જએ અરજદારોને વાજબી તક આપ્યા વિના ઉતાવળમાં સુનાવણી પૂર્ણ કરી. જ્યારે રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓ અને સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર બંનેને પ્રતિવાદી નં ૩ એસોસિએશન તરફથી તા. ૧ ઓગસ્ટ, ૨૦૦૨ની રજૂઆત પ્રાપ્ત થયા બાદ પૂરતો સમય ઉપલબ્ધ હતો, ત્યારે લગભગ ત્રણ મહિના સુધી બંને સત્તાધિકારીઓ મૌન કેમ રહ્યા અને ૨૫મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ સુધી પ્રતિવાદી નં ૩ની રજૂઆત પર શા માટે કોઈપણ કાર્યવાહી આરંભવામાં આવી નહોતી? તેથી, જણાવાયેલા પ્રતિવાદીઓ તરફથી પૂર્વનિર્ધારિત મનોભાવ સાથે જાણપૂર્વકનો વિલંબ અને ચૂક થઈ હતી અને તેથી પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા પસાર કરાયેલ આદેશ દુર્ભાવનાપૂર્ણ અને બદલો લેવા જેવી પ્રકૃતિનો છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે કોમર્સના સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારે સુનાવણી પૂર્ણ કર્યા બાદ, કોમર્સના સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારે રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓને અહેવાલ સુપરત કર્યો અને કોમર્સના સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર દ્વારા સુપરત કરાયેલા આવા અહેવાલના આધારે, રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓએ નિર્ણય લીધો. તેથી, વિષયની સુનાવણી કરનાર સત્તાધિકારી અને વિષયનો નિર્ણય કરનાર સત્તાધિકારી બંને અલગ છે અને, તેથી, નિર્ણય લેનાર સત્તાધિકારીએ પ્રથમ સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારના અહેવાલની નકલ

તેવા વ્યક્તિઓને આપવી જોઈએ હતી જેમને પ્રતિકૂળ અસર થવાની શક્યતા હતી અને આવા અહેવાલના આધારે નિર્ણય લેતા પહેલાં સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારે રજૂ કરેલા અહેવાલ વિરુદ્ધ તેમની રજૂઆત આમંત્રિત કરવી જોઈએ હતી. પરંતુ, સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારના આવા અહેવાલની નકલ અરજદારોને સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવી નહોતી અને આવી નકલ આપ્યા વિના તથા આવા અહેવાલ અંગે તેમની રજૂઆત/વાંધાઓ માંગ્યા વિના સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે વિષયમાં નિર્ણય લીધો, જે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પણ ઉલ્લંઘન કરે છે. આ રીતે, વિદ્વાન વકીલ શ્રી પરેશ ઉપાધ્યાયે કરેલી રજૂઆતો અનુસાર, પ્રતિવાદી નં ૧ નો આદેશ કાયદેસર રીતે દોષિત છે અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ છે તથા તે અધિકારક્ષેત્ર વિના પણ છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે અદાલતના દિશાનિર્દેશના બહાને, જેમાં નિશ્ચિત સમયમર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી હતી, વાજબી તકનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે વધુમાં એવી દલીલ પણ ઉઠાવી કે અધિનિયમની કલમ ૯૬ અનુસાર, રજિસ્ટ્રાર અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા તરીકે વિવાદનો નિર્ણય કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે, તેમ છતાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અનેક કેસોમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે કર્મચારીઓની સેવા શરતો સંબંધિત પ્રશ્ન અથવા વિવાદ રજિસ્ટ્રારના અધિકારક્ષેત્રમાં આવતો નથી અને મંડળીઓ તથા તેમના કર્મચારીઓ વચ્ચે સેવા શરતો સંબંધિત કોઈપણ વિવાદનો નિર્ણય કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર રજિસ્ટ્રારને નથી અને તે માટે ઔદ્યોગિક કાયદા હેઠળની પ્રક્રિયાનો

આશરો લેવો આવશ્યક છે. તેથી, તેઓ રજૂ કરે છે કે ગુજરાત સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ હેઠળની યોજનાના અનુસાર, જ્યારે રજિસ્ટ્રારને મંડળી અને તેના કર્મચારીઓ વચ્ચેનો વિવાદ નક્કી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર નથી, ત્યારે મંડળીએ કરેલી કર્મચારીઓની નિમણૂકની માન્યતા અંગેનો વિવાદ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ નક્કી કરવાની સત્તા રજિસ્ટ્રારને કયા આધાર પર પ્રાપ્ત થાય છે? તેઓ રજૂ કરે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ મર્યાદિત હેતુ માટે, એટલે કે મંડળીના સંચાલન, યોગ્ય વહીવટ અને કારોબાર ઉપર દેખરેખ રાખવા માટે છે, પરંતુ તે એવા વિવાદ સંબંધિત નથી જેને ઉક્ત જોગવાઈઓ હેઠળ રજિસ્ટ્રારે તપાસવાનો હોય. તેથી, તેમણે ભારપૂર્વક રજૂ કર્યું કે રજિસ્ટ્રારને કલમ ૧૬૦ હેઠળ કાર્ય કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી અને, તેથી, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે પસાર કરેલો આદેશ અધિકારક્ષેત્ર વિના તથા અધિનિયમની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે છટાણીની નોટિસો સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારના આદેશનું પરિણામ હોવાથી, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારના આદેશને મૂળભૂત રીતે પડકારતી તથા તે આદેશના પરિણામરૂપ છટાણીની નોટિસોને પડકારતી હાલની અરજીઓ ગ્રાહ્ય છે અને, તેથી, આ મંડળી અને તેના કર્મચારીઓ વચ્ચેના કરારાત્મક સંબંધો સંબંધિત ખાનગી પક્ષ/સંસ્થા વિરુદ્ધની અરજી નથી, પરંતુ વિષય પ્રતિવાદીના આદેશ સંબંધિત છે. આથી નં ૧ મુજબ, અરજીઓ ગ્રાહ્ય છે, કારણ કે અરજીકર્તાઓ

પાસે સહકારી સંસ્થાઓના રજિસ્ટ્રાર, ૧૯૬૧ ના આદેશ વિરુદ્ધ અન્ય કોઈ વૈકલ્પિક તથા સમાનરૂપે અસરકારક ઉપાય ઉપલબ્ધ નથી.

૯. પ્રતિવાદી નં ૨ તરફેથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગૌતમ જોશીએ વિદ્વાન વકીલ શ્રી પરેશ ઉપાધ્યાય દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને લગભગ સમર્થન આપ્યું છે અને આ બાબત પર ભાર મૂક્યો છે કે સોસાયટી પાસે પોતાની કોઈ સેવા ઉપવિધિઓ નથી. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે રાજ્ય સરકારે પણ અધિનિયમ હેઠળ સોસાયટીના કર્મચારીઓની સેવા શરતો સંબંધિત કોઈ નિયમો બનાવ્યા નથી. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે ભરતીના નિયમો, જે સોસાયટી તેમજ રાજ્ય સરકાર બંને દ્વારા બનાવવામાં આવ્યા નથી, તેવી ગેરહાજરીમાં પ્રતિવાદી નં ૨એ સંબંધિત અરજદારોની ભરતી માટે યોગ્ય પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યું છે. તેઓ રજૂ કરે છે કે પ્રતિવાદી નં ૨ દ્વારા કોઈ દુરાચારપૂર્ણ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી નથી. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે ઉપસમિતિ દ્વારા નક્કી કરાયેલ લાયકાત મુજબ વ્યક્તિઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી અને પોતાની પસંદગી તથા પ્રતિવાદી નં ૨ના વિશ્વાસપાત્ર એવા વિશિષ્ટ કર્મચારીની પસંદગી કરવાનો અધિકાર સોસાયટીનો છે અને તેથી ઉપસમિતિ દ્વારા યોગ્ય પસંદગી પ્રક્રિયા અનુસરીને અને સોસાયટી દ્વારા નિયુક્ત કર્યા પછી અરજદારોને નિયુક્તિ આપવામાં પ્રતિવાદી નં ૨એ કોઈ ગેરકાયદેસરતા આચરી નથી. તેઓ રજૂ કરે છે કે આવા અરજદારોની નિયુક્તિથી સોસાયટીને કોઈ નુકસાન થયું નથી. તેઓ વધુમાં રજૂ

કરે છે કે પસંદગી પછી સંબંધિત સમિતિએ પસંદગીને મંજૂરી આપી હતી અને દરેક શ્રેણીમાં લાયકાત સોસાયટી દ્વારા નક્કી કરવામાં આવી હતી અને કેટલીક તકનીકી જગ્યાઓ માટે જાહેરાતો પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી અને તે મુજબ મુલાકાતો યોજાઈ હતી અને ત્યારબાદ યોગ્ય પસંદગી કરવામાં આવી હતી. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે છેલ્લા સાત વર્ષ દરમિયાન કુલ ૧૭૯ કર્મચારીઓ સોસાયટીમાંથી નિવૃત્ત થયા છે અને તેમના મુકાબલે માત્ર ૧૬૧ કર્મચારીઓની ભરતી કરવામાં આવી છે અને તેના પરિણામે સોસાયટી પરનો નાણાકીય ભાર રૂપિયા ૧૩૯ લાખ જેટલો ઘટ્યો છે. તેઓ રજૂ કરે છે કે છેલ્લા સાત વર્ષ દરમિયાન સોસાયટીમાં ઘણા કર્મચારીઓ નિવૃત્ત થયા છે, સોસાયટીમાં કર્મચારીઓની સંખ્યા ઘટી છે અને વાર્ષિક વળતરમાં રૂપિયા ૩૩૪ કરોડનો વધારો થયો છે, તેથી તેઓ રજૂ કરે છે કે પોતાની જરૂરિયાત મુજબ તથા આવા કર્મચારીઓ ઉપરના પોતાના વિશ્વાસ મુજબ કર્મચારીઓની પસંદગી કરવાનો અધિકાર સોસાયટીનો છે. તેઓ રજૂ કરે છે કે આ સોસાયટીના આંતરિક વ્યવસ્થાપનના કારોબારી બાબતો છે, જેમાં સહકારી સોસાયટીના રજિસ્ટ્રારને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. તેમણે વધુમાં આ બાબત પર ભાર મૂક્યો કે રજિસ્ટ્રારના સમગ્ર આદેશમાં ક્યાંય પણ તેમણે સ્પષ્ટ કર્યું નથી કે તે તેમના દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પ્રતિવાદી નં ૧ને આ અદાલતે અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે સ્પષ્ટપણે દિશાનિર્દેશ આપ્યો હતો, પરંતુ અરજદારો તથા

પ્રતિવાદી નં રએ એવો પ્રશ્ન સ્પષ્ટપણે ઉઠાવ્યો હોવા છતાં પ્રતિવાદી નં ૧એ તેનો કણમાત્ર પણ વિચાર કર્યો નથી કે તેનો નિર્ણય કર્યો નથી. તેથી, રજિસ્ટ્રારનો આદેશ આ અદાલતના દિશાનિર્દેશોના પાલનમાં નથી અને અધિકારક્ષેત્ર વિના પસાર કરવામાં આવ્યો છે. તેમની રજૂઆત મુજબ કાયદામાં એવી કોઈ બીજી જોગવાઈ નથી જે સોસાયટીના આંતરિક વ્યવસ્થાપનના કારોબારમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તા અથવા અધિકાર પ્રદાન કરતી હોય. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે પ્રતિવાદી નં રએ કર્મચારી ઘટાડાની નોટિસો માત્ર પ્રતિવાદી નં ૧ના આદેશના આધારે જ બહાર પાડી છે અને જો પ્રતિવાદી નં ૧નો આદેશ દૂર કરવામાં આવે, તો પ્રતિવાદી નં રને આવી કર્મચારી ઘટાડાની નોટિસો બહાર પાડવાનો કોઈ આધાર રહેતો નથી અને તેથી, કારણ કે આવી નોટિસો પ્રતિવાદી નં ર દ્વારા સ્વતંત્ર રીતે બહાર પાડવામાં આવી નથી, આ અદાલતે કર્મચારી ઘટાડાની કાયદેસરતા પર વિચાર કરતા પહેલાં રજિસ્ટ્રારના આદેશની કાયદેસરતા, માન્યતા અને યોગ્યતાની તપાસ કરવી આવશ્યક છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી જોશીએ વધુમાં રજૂ કર્યું છે કે આ અદાલતે પ્રતિવાદી નં ૧ને આવા પ્રકારના આદેશો પસાર કરવા માટે દિશાનિર્દેશ આપ્યા નહોતા, પરંતુ આ અદાલતે રજૂઆતનો નિર્ણય કરીને યોગ્ય આદેશો પસાર કરવા કહ્યું હતું અને તેનો અર્થ એવો થતો નથી કે સહકારી સોસાયટીના રજિસ્ટ્રારે પ્રતિવાદી નં રને ૧૬૧ કર્મચારીઓની સેવા સમાપ્ત કરવા દિશાનિર્દેશ આપવો જોઈએ. તેથી, પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા પ્રતિવાદી નં રને આપવામાં આવેલા દિશાનિર્દેશો સ્પષ્ટપણે

અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ના વિસ્તાર અને પરિઘની બહાર છે તેમજ આ અદાલતના આદેશની પણ બહાર છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પ્રતિવાદી નં ૧ તરફથી દાખલ કરાયેલા પ્રથમ સોગંદનામામાં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે રજિસ્ટ્રારનો આદેશ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો નથી અને બીજા સોગંદનામામાં આ જ આવૃત્તિને બદલીને એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે તે રજિસ્ટ્રાર દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો છે, જે દર્શાવે છે કે રજિસ્ટ્રારને પોતે જ ખાતરી નથી કે તેમણે આદેશ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કર્યો છે કે અધિનિયમની અન્ય કોઈ જોગવાઈ હેઠળ. તેમના મુજબ, બીજા સોગંદનામું દાખલ કરીને રજિસ્ટ્રારે જે સ્પષ્ટીકરણ આપ્યું છે તેને કોઈ પરિણામ નથી, કારણ કે પ્રથમ સોગંદનામામાં તેમણે સ્પષ્ટ કર્યું હતું અને યોગ્ય રીતે સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે આદેશ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો નથી અને તે સંજોગોમાં બીજું સોગંદનામું દાખલ કરનાર નિવેદકનું એવું બદલાયેલું નિવેદન કે આદેશ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો નથી એવું કહેવું ગેરસમજ અને અજાણતા બન્યું હતું, તે માન્ય ગણાવી શકાય તેમ નથી. રજિસ્ટ્રારનો આદેશ ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે કે તેમાં ક્યાંય પણ એવું ઉલ્લેખિત નથી કે આ સત્તાનો ઉપયોગ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, તેમણે રજૂ કર્યું કે પ્રતિવાદી નં ૧નું વર્તન યોગ્ય નથી અને તેમણે અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્નની યોગ્ય રીતે તપાસ કરી નથી અને જો રજિસ્ટ્રાર દ્વારા પસાર કરવામાં

આવેલ આદેશનું અવલોકન કરવામાં આવે, તો તેમાં ક્યાંય પણ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું નથી કે આ આદેશ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો છે. અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ સિવાય બીજી કોઈ જોગવાઈ એવી નથી જે સહકારી સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રારને પ્રતિવાદી નં રના કર્મચારીઓની ભરતીની પદ્ધતિ અને નિયુક્તિ સંબંધે, જે આ અરજમાં અરજદારો છે, પ્રતિવાદી નં રને આવો આદેશ પસાર કરવાની સક્ષમતા આપે. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે અધિનિયમની કલમ ૮૬ મુજબ, સોસાયટી અને તેના કર્મચારીઓ વચ્ચેના, જે સોસાયટીના કર્મચારીઓની સેવા શરતો સંબંધિત વિવાદો હોય, તેવા વિવાદોનો નિર્ણય કરવાની સત્તા રજિસ્ટ્રાર પાસે નથી, તેથી અરજદારોની સેવા સમાપ્ત કરવા માટે પ્રતિવાદી નં રને દિશાનિર્દેશ આપીને રજિસ્ટ્રારે ભૂલ કરી છે અને સહકારી સોસાયટીના રજિસ્ટ્રારે પ્રતિવાદી નં રને આપેલા આવા દિશાનિર્દેશો અધિકારક્ષેત્રના અભાવને કારણે ગેરકાયદેસર અને અધિનિયમવિરુદ્ધ છે. પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં તેમણે સર્વોચ્ચ અદાલતના સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર એન્ડ અધર્સ વિરુદ્ધ કર્વાનગર સહકારી ગૃહ રચના નામના કેસમાં આપવામાં આવેલા, ૨૦૦૦ (૯) એસ.સી.સી. ૨૯૫ માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે. તેઓ રજૂ કરે છે કે ઉક્ત નિર્ણયમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું છે કે આવી સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે સર્વોપરી વિચારણા સોસાયટીના હિતની છે. સોસાયટીના હિતમાં શું છે તે પ્રાથમિક રીતે સોસાયટી દ્વારા જ નક્કી કરવાનું હોય છે; તેથી, તેમની રજૂઆત મુજબ સોસાયટીનું હિત સોસાયટી દ્વારા જ નક્કી

થવાનું રહે છે અને આવા કેસોમાં રજિસ્ટ્રારનો હસ્તક્ષેપ અધિકારક્ષેત્ર વિના હોવાનું માનવામાં આવ્યું છે.

૧૦. પ્રતિવાદી નં ૩ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ શ્રી એ.જે. ચાફિકે આ અદાલત સમક્ષ સંપૂર્ણ ન્યાયસંગત રીતે સ્વીકાર્યું છે કે જો સંયુક્ત નોંધણીકર્તા, વાણિજ્ય દ્વારા તા. ૨૫મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ના કારણ દર્શાવો નોટિસ સાથે પ્રતિવાદી નં ૩ની સંસ્થાના પ્રતિનિધિત્વની નકલ આપવામાં આવી ન હોય, તો પ્રતિવાદી નં ૧નો આદેશ સ્વાભાવિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોના ભંગરૂપ ગણાશે. તેમ છતાં, તેમનું નિવેદન એ છે કે જો પરિસ્થિતિ એવી હોય, તો કાયદા મુજબ નવા સિરેથી નિર્ણય કરવા માટે પ્રતિવાદી નં ૩ના પ્રતિનિધિત્વની નકલ તા. ૨૫મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ના કારણ દર્શાવો નોટિસ સાથે પૂરી પાડવા અંગેના નિર્દેશ સાથે મામલો સત્તાધિકારી સમક્ષ પરત મોકલી શકાય. અરજીકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલો દ્વારા આ રજૂઆતનો એ આધારે વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે કે જ્યારે નોંધણીકર્તાને સત્તા જ નથી, ત્યારે મામલો પરત મોકલવાનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી અને કારણ કે પ્રતિવાદી નં ૧ને મામલો નક્કી કરવાની સત્તા નથી, તેથી તે સત્તાનો નિર્રથક ઉપયોગ થશે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચાફિકે એ પણ સ્વીકાર્યું છે કે અધિનિયમમાં કલમ ૧૬૦ સિવાય બીજી કોઈ જોગવાઈ એવી નથી કે જે નોંધણીકર્તાને સત્તા અથવા અધિકારક્ષેત્ર આપે. તેમણે આ અદાલતના તા. ૨૯.૧૧.૨૦૦૫ના નિર્ણય (કોરમ : ડી.એન. પટેલ, ન્યાયાધીશ) પર,

ભાવનગર ડિસ્ટ્રિક્ટ કો.ઓપ. બેંક લિ. અને ૧ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત અને ૩, સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં ૨૦૬૨૫ ઓફ ૨૦૦૫ના કેસમાં, આધાર મૂક્યો છે અને રજૂ કર્યું છે કે સંસ્થાની સેવા બાબતના મુદ્દે અદાલતે પ્રાથમિક દૃષ્ટિએ એવો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો હતો કે સંસ્થાઓ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ નોંધણીકર્તાને સત્તા આહ્વાન કરવા અને તેનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે અને, તેથી, જો આ અદાલત ભિન્ન અભિપ્રાય લેતી હોય, તો મામલો વિભાગીય પીઠ સમક્ષ મોકલવો પડે; પરંતુ તેઓ સ્વીકારે છે કે ભાવનગર ડિસ્ટ્રિક્ટ કોઓપરેટિવ બેંક લિ.ના કેસમાં સંસ્થા દ્વારા સેવા ઉપનિયમો ઘડવામાં આવ્યા હતા, જ્યારે વર્તમાન કેસમાં પ્રતિવાદી નં ૨એ તેના કર્મચારીઓ માટે સેવા ઉપનિયમો ઘડ્યા નથી અને તે રાજ્ય સરકાર દ્વારા પણ પ્રતિવાદી નં ૨ માટે ઘડવામાં આવ્યા નથી. આ રીતે, તેઓ સ્વીકારે છે કે આ એવો કેસ છે જેમાં ભરતીના નિયમો અને તેવી ભરતી માટેની પ્રક્રિયા પ્રતિવાદી નં ૨ દ્વારા પણ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા પણ ઘડવામાં આવી નથી. તેમ છતાં, તેઓ રજૂ કરે છે કે નિયુક્તિ માટેની કોઈ પ્રક્રિયાનું પાલન પ્રતિવાદી નં ૨એ કર્યું નથી. તેમણે આ બાબત પર પણ ભાર મૂક્યો કે પ્રતિવાદી નં ૨ જાહેર સંબંધિત ફરજો નિભાવે છે અને, તેથી, જો તેણે કોઈ મનસ્વી નિર્ણય લીધો હોય, તો અનુચ્છેદ ૧૪ લાગુ પડશે અને તેથી પ્રતિવાદી નં ૨ના આવા મનસ્વી નિર્ણયની તપાસ સહકારી સંસ્થાના નોંધણીકર્તા દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ થઈ શકે. તેઓ રજૂ કરે છે કે કર્મચારીઓની નિયુક્તિના મામલે સંસ્થા દ્વારા પ્રક્રિયાનું પાલન ન

થવાથી સભ્ય સંસ્થાઓ અને ખેડુતો પર પણ પ્રતિકૂળ અસર પડે છે. તેમણે એ પણ રજૂ કર્યું છે કે પ્રતિવાદી નં રના વહીવટમાં પારદર્શિતા આવશ્યક છે, કારણ કે પ્રતિવાદી નં ર જાહેર ફરજો નિભાવે છે. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે પ્રતિવાદી નં રનો ખેડુતો સાથે સંબંધ છે, જેઓ અંતે સંસ્થાથી લાભ મેળવે છે. તેથી, અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પ્રતિવાદી નં રની આવી કાર્યવાહી સંસ્થાની આર્થિક સ્થિતિ પર પ્રતિકૂળ અસર કરશે અને ખેડુતો તથા સભ્ય સંસ્થાઓના સભ્યો પર પણ પ્રતિકૂળ અસર કરશે. તેમના મતે, જો પ્રતિવાદી નં ર ખુદા બજારમાંથી પસંદગી કરે, તો સારા કર્મચારીઓ આવી શકે જે સંસ્થાને વધુ સારી રીતે સેવા આપી શકે અને તેના પરિણામે સંસ્થાને લાભ થશે અને ભરતી માટે ન્યાયસંગત તથા ચુકિતયુક્ત પ્રક્રિયાનું પાલન ન કરવા માટે સંસ્થા પાસે કોઈ કારણ નથી; અને તેથી, તેમના મતે ખાનગી સંસ્થા આવું કરી શકે, પરંતુ જાહેર ફરજો બજાવતી સંસ્થાને તેના કર્મચારીઓની નિયુક્તિના મામલે આવી રીત અપનાવવા દેવી જોઈએ નહીં. તેમના મતે, હાલની લેખિત અરજીઓ ચાલતી નથી, કારણ કે કર્મચારી વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળ છટણી નોટિસોને પડકારવા માટે અરજીકર્તાઓને વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે. તેઓ એ પણ રજૂ કરે છે કે અગાઉ, આ અદાલત દ્વારા જારી કરાયેલા નિર્દેશો (કોરમ : એસ.કે. કેશોટે, ન્યાયાધીશ) મુજબ, અગાઉ ઉદ્દેખિત સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશનમાં, પ્રતિવાદી નં રને સહકારી સંસ્થાઓના નોંધણીકર્તા દ્વારા કેટલાક કર્મચારીઓની છટણી કરવા તેમજ ભરતીના નિયમો/સેવા નિયમો ઘડવા માટે નિર્દેશ

આપવામાં આવ્યો હતો અને છતાં સંસ્થા દ્વારા કોઈ ભરતીના નિયમો ઘડવામાં આવ્યા નથી અને તેથી પ્રતિવાદી નં રએ આ અદાલતના તા. ૧૫.૮.૧૯૯૯ના આદેશના અનુસંધાને સહકારી સંસ્થાઓના નોંધણીકર્તા દ્વારા તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૯ના જારી કરાયેલા નિર્દેશનું પાલન કર્યું નથી. તેમનું આ પણ નિવેદન છે કે પ્રતિવાદી નં રએ આ અદાલતના તા. ૧૫.૮.૧૯૯૯ના આદેશના અનુસંધાને નોંધણીકર્તાના તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૯ના આદેશને સમાન રીતે નિયુક્ત કરાયેલા ૬૫ કર્મચારીઓની છટણી કરીને સ્વીકારી લીધો હતો અને તેથી, એક વખત પ્રતિવાદી નં ૧નો આદેશ પ્રતિવાદી નં રએ સ્વીકારી લીધો હોય અને ૬૫ કર્મચારીઓ સામે છટણીનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, તો બીજી વખત પ્રતિવાદી નં ર આવી બાબતનો વિરોધ શા માટે કરે છે? તેઓ રજૂ કરે છે કે આ અદાલતના તા. ૧૫.૮.૧૯૯૯ના આદેશના આધારે નોંધણીકર્તાના તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૯ના વધુ નિર્દેશનું પાલન તેણે શા માટે કર્યું નથી તે બાબતે પ્રતિવાદી નં ર તરફથી કોઈ સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું નથી.

૧૧. આ તબક્કે, પ્રતિવાદી નં ર તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ શ્રી જોશીએ હસ્તક્ષેપ કરીને રજૂઆત કરી છે કે આ અદાલતના તા. ૧૫.૮.૧૯૯૯ ના આદેશના આધાર પર પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા કરાયેલ આદેશ સ્વીકારવામાં આવ્યો હોય અને તેના પર કાર્યવાહી કરવામાં આવી હોય, તો માત્ર એથી એટલું અર્થઘટન થતું નથી કે પ્રતિવાદી નં ૧ નો આદેશ કાયદેસર હતો. તેમના

જણાવ્યા મુજબ, પ્રતિવાદી નં ૨ દ્વારા પ્રતિવાદી નં ૧ ના આદેશનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યાથી પ્રતિવાદી નં ૧ માં અધિકારક્ષેત્ર સ્થાપિત થતું નથી. રજીસ્ટ્રારે આંતરિક વહીવટી બાબતોમાં કરેલા હસ્તક્ષેપ સામે વાંધો ઉઠાવવાનો હક સોસાયટીને છે. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા જારી કરાયેલ તા. ૩૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ નો આદેશ પાલન કરવામાં આવ્યો નથી, તેમ છતાં આજદિન સુધી પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી નથી. જો રજીસ્ટ્રારને કાયદા હેઠળ સત્તા હોય, તો તા. ૩૧.૧૨.૧૯૯૯ ના આદેશના કથિત અપાલન બદલ પ્રતિવાદી નં ૨ વિરુદ્ધ કાર્યવાહી શા માટે કરવામાં આવી નથી? તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે આવી પરિસ્થિતિમાં એમ કહી શકાય નહીં કે પ્રતિવાદી નં ૨ પ્રતિવાદી નં ૧ ના આદેશને પડકારવામાંથી નિવારિત છે અને અવરોધના સિદ્ધાંતો કાયદા વિરુદ્ધ કાર્યરત થઈ શકતા નથી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, કાયદા વિરુદ્ધ અવરોધ હોઈ શકતો નથી.

૧૨. ત્યારબાદ, વિદ્વાન વકીલ શ્રી યાજ્ઞિકે દર્શાવ્યું છે કે ૧૯૮૬ થી ૧૯૮૯ દરમિયાન, પ્રતિવાદી નં ૨ સોસાયટીને ૧૯ કરોડનું નુકસાન થયું છે અને આ વર્ષે પણ પ્રતિવાદી નં ૨ ને નુકસાન થઈ રહ્યું છે અને તેથી, પ્રતિવાદી નં ૧ ને કલમ ૧૬૦ હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર પ્રાપ્ત છે અને આ અદાલતના નિર્દેશોને ધ્યાનમાં રાખીને તેણે તે અધિકારક્ષેત્રનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કર્યો છે અને તે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતાં પ્રતિવાદી નં ૧ એ કોઈ ભૂલ કરી નથી.

૧૩. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ચાફીકે રજૂ કર્યું છે કે હકીકતમાં, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે અરજદારોની પસંદગીની પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધો નહોતો અને આવશ્યકતાના સિદ્ધાંતને કારણે, તેઓ મંડળીના પદસિદ્ધ સભ્ય હતા.

૧૪. વિદ્વાન વકીલ શ્રી જોશી વધુમાં રજૂ કરે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ સહકાર, ઉત્પાદન અને યોગ્ય વ્યવસ્થાપન સાથે સંબંધિત છે. ગુજરાત રાજ્યના સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ મર્યાદિત સત્તાઓ છે અને તેઓ મંડળીના વ્યવસ્થાપનના ખાનગી કાર્યોમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર સ્વીકારી શકતા નથી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, આ અદાલતનો પ્રથમ આદેશ (કોરમ : એસ.કે. કેશોટે, ન્યાયાધીશ) સંઘની આ વ્યથાને લગતો એકપક્ષીય આદેશ હતો કે સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે તેમની રજૂઆતનો નિર્ણય કર્યો નહોતો. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તે એક નિર્દોષ સ્વરૂપનો આદેશ હતો જેમાં આ અદાલતે મામલાના ગુણદોષનો જરા પણ નિર્ણય કર્યો નહોતો. આ અદાલતના બીજા આદેશ અંગે પણ તેઓ રજૂ કરે છે કે તે પણ અધિકારક્ષેત્રના પ્રશ્ન સહિત મામલાના ગુણદોષનો નિર્ણય કર્યા વિના કરવામાં આવેલ નિર્દોષ સ્વરૂપનો આદેશ છે અને એવો અધિકારક્ષેત્રનો વાંધો ઉઠાવવા બાબત ખાસ કરીને ખુદી રાખવામાં આવી હતી જેથી તેનો નિર્ણય રજિસ્ટ્રાર પોતે કરે. તેઓ રજૂ કરે છે કે જો રજિસ્ટ્રાર પાસે અધિનિયમની કલમ ૯૬ હેઠળ સત્તા નથી, તો પછી

અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ તેઓ પાસે સત્તા કેવી રીતે હોઈ શકે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, જાહેર હિતનો અર્થ મંડળીના સભ્યોનું હિત થાય છે અને આવી અરજદારગણની નિમણૂક અંગે મંડળીના કોઈ સભ્યએ કોઈ વ્યથા કે વાંધો ઉઠાવ્યો નથી. તેઓ એ પણ રજૂ કરે છે કે સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર સમક્ષ એવો કોઈ પુરાવો આપવામાં આવ્યો નથી કે મંડળી દ્વારા કરવામાં આવેલી આવી નિમણૂકો મંડળીના સભ્યોના હિતને કેવી રીતે અને શા માટે હાનિકારક છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, આ મંડળીને સરકાર તરફથી કોઈ આર્થિક સહાય આપવામાં આવી નથી અને સરકાર તરફથી કોઈ અનુદાન પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. તેઓ રજૂ કરે છે કે બિપિનચંદ્ર જુગલદાસ સોની વિ. ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ કોટન ફેડરેશન અને અન્ય, અહેવાલિત ૧૯૮૫ (૨) જી.એલ.આર. ૬૯૮, ના મામલે આ અદાલતે (કોરમ : એસ.એલ. તલાટી, ન્યાયાધીશ) એવું ઠરાવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી નં. ૨ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ના અર્થમાં “રાજ્ય” અથવા “રાજ્યની અન્ય સત્તા” નથી. અધિનિયમની કલમ ૭૬ હેઠળ રાજ્ય સરકારે નિયમો બનાવ્યા નથી. તેમણે આ સંદર્ભે સર્વોચ્ચ અદાલતના આગ્રા ડિસ્ટ્રિક્ટ કો-ઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડ વિ. પ્રિસ્કાઈબ્ડ ઓથોરિટી, લેબર કોર્ટ, યુ.પી. અને અન્ય, અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ એસ.સી. ૨૩૯૬, ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો હતો. તેમના જણાવ્યા મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૭૬ મુજબ નિયમો રાજ્ય સરકારે બનાવવાના હોય છે, મંડળીએ નહીં, અને તેમણે અધિનિયમની કલમ ૨(૧૫) માં આપવામાં આવેલી વ્યાખ્યાનો આધાર

લીધો છે; તેનો અર્થ એવો થાય છે કે નિયમો રાજ્ય સરકારે જ બનાવવાના રહે. કલમ ૧૬૮ મુજબ નિયમ બનાવવાની સત્તા રાજ્ય સત્તામંડળ પાસે છે, પરંતુ રાજ્ય સરકારે એવા કોઈ નિયમો બનાવ્યા નથી. પોતાની દલીલના સમર્થનમાં તેમણે સર્વોચ્ચ અદાલતના ધ ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક લિમિટેડ વિ. પી.આર. માંકડ અને અન્ય એક, અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૨૦૩, ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો હતો. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે જોડિયા રજિસ્ટ્રારે સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારને સુપરત કરેલી તારણ-અહેવાલની નકલ પ્રતિવાદી નં. ૨ને પણ આપવામાં આવી નહોતી અને તેથી પ્રતિવાદી નં. ૨ અરજદારગણ અને આવા અન્ય કર્મચારીઓને આપેલ સેવાનિવૃત્તિ નોટિસો સાથે તેની નકલ જોડવામાં અસમર્થ હતો. તેમણે રજૂ કર્યું કે મંડળી દ્વારા બનાવાયેલા ઉપનિયમોમાં ભરતીની પ્રક્રિયા માટે કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી, પરંતુ આ ઉપનિયમો મંડળીની વ્યવસ્થાપક સમિતિને કર્મચારીઓની નિમણૂક કરવાની સત્તા આપે છે. તેઓ એ પણ રજૂ કરે છે કે રજિસ્ટ્રારના સમગ્ર આદેશમાં, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે કલ્પિત રીતે કેટલીક બાબતોનું અનુમાન અને ગૃહિત માન્યું છે કે જો ભરતી પ્રક્રિયાનું પાલન ન કરવામાં આવે તો તે સભ્યો સહિત મંડળીના હિતને પ્રતિકૂળ અસર કરશે; પરંતુ હકીકતમાં આવી નિમણૂકના કારણે મંડળી અથવા મંડળીઓના સભ્યો તથા ખેડુતોના હિતને અસર થઈ છે કે નહીં, તે પાસાનું તેમણે જરા પણ પરીક્ષણ કર્યું નથી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, રજિસ્ટ્રારનો સમગ્ર આદેશ હકીકતો અને કાયદા

પર આધારિત નથી, પરંતુ અનુમાન અને ગૃહિત માન્યતા પર આધારિત છે અને તે કઠોર વાસ્તવિકતાથી ઘણો દૂર છે. શ્રી ચાફિંકે બિત્રી લિમિટેડ અને અન્ય એક વિરુદ્ધ એસ. સદાશિવન અને અન્ય, અહેવાલિત ૨૦૦૫ (૬) એસ.સી.સી. ૬૫૭, ના મામલાના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે અને રજૂ કર્યું છે કે રજિસ્ટ્રારની નિમણૂક અધિનિયમની કલમ ૩(૩) હેઠળ જાહેરનામા દ્વારા થવી જ જોઈએ. તેમના જણાવ્યા મુજબ, રાજ્ય સરકારે અધિનિયમની કલમ ૩(૩) હેઠળ બહાર પાડેલા જાહેરનામા દ્વારા માત્ર એક જ રજિસ્ટ્રારની નિમણૂક કરવામાં આવી છે અને જેમણે તપાસ કરી તે જોડિયા રજિસ્ટ્રારની આવી જાહેરનામા દ્વારા રાજ્ય સરકારે નિમણૂક કરી નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે એસોસિએશન દ્વારા રિટ અરજી દાખલ કરતા પહેલાં રજિસ્ટ્રારને ત્રણ નોટિસો આપવામાં આવી હતી, પરંતુ રજિસ્ટ્રારે કોઈ જવાબ આપ્યો નહોતો અને તેથી અંતે એસોસિએશન દ્વારા અરજી દાખલ કરવામાં આવી. તેઓ વધુમાં રજૂ કરે છે કે રજિસ્ટ્રાર મંડળીના પદસિદ્ધ નિયામક હતા, પરંતુ જ્યારે મંડળીમાં નિમણૂકો કરવામાં આવી ત્યારે તેઓ હાજર રહ્યા નહોતા. તેમણે ગુજરાત સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ માર્કેટિંગ ફેડરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ વી.એચ. પારેખ અને અન્ય એક, અહેવાલિત ૧૯૯૫ (૧) જી.એલ.એચ. ૮૫૭, ના મામલાના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો હતો.

૧૫. માનનીય વકીલ શ્રી જી.એમ. જોશીએ સર્વોચ્ચ અદાલતના ‘ધ ગુજરાત સ્ટેટ કોઓપરેટિવ લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક લિ. વિ. પી.આર. મનકડ એન્ડ

અનધર', એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૨૦૩ માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે અને દર્શાવ્યું છે કે સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારને અધિનિયમની કલમ ૯૬ હેઠળ મંડળી અને તેના કર્મચારીઓ વચ્ચેના વિવાદોનો નિર્ણય કરવાની અધિકારિતા નથી.

૧૬. વિદ્વાન સરકારી વકીલ શ્રી અરુણ ડી. ઓઝા તેમજ વિદ્વાન એ.જી.પી. શ્રી મુકેશ પટેલે સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારના આદેશને સમર્થન આપ્યું છે અને રજૂ કર્યું છે કે સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારને એવો આદેશ પસાર કરવાની તથા પ્રતિવાદી નં. ૨ વિરુદ્ધ તેના કર્મચારીઓની સેવાઓ સમાપ્ત કરવા માટે નિર્દેશ જારી કરવાની સત્તા અને અધિકાર છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે જ્યારે મંડળી સભ્યો અને ખેડુતોના હિતવિરુદ્ધ કાર્ય કરતી હોય, ત્યારે રજિસ્ટ્રારને એવો આદેશ કરવાની સત્તા છે. વધુમાં રજૂ કરાયું છે કે આ અદાલતના નિર્દેશને કારણે રજિસ્ટ્રારે કાયદા અનુસાર મામલાની તપાસ કરી છે અને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ કાયદેસર અને માન્ય આદેશ કર્યો છે અને એવું કરતી વખતે સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે કોઈપણ પ્રકારની ભૂલ કરી નથી. તેમણે આ અદાલતના તારીખ ૨૯મી નવેમ્બર, ૨૦૦૫ના સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૨૦૬૨૫ ઓફ ૨૦૦૫ના નિર્ણય પર તેમજ આ અદાલતના અગાઉના નિર્ણય (કોરમ : એસ.કે. કેશોટે, ન્યાયાધીશ) સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૩૦૨૮ ઓફ ૧૯૯૯ પર આધાર મૂક્યો હતો અને રજૂ કર્યું હતું કે વ્યવસાયના યોગ્ય સંચાલનને સુનિશ્ચિત

કરવા માટે, જો એવું જણાય કે મંડળીની પ્રવૃત્તિઓ અથવા કૃત્યો સભ્યોના હિતમાં નથી, તો પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ, આ અદાલતે એસ.સી.એ. નં. ૨૦૬૨૫ ઓફ ૨૦૦૫માં (કોરમ : ડી.એન. પટેલ, ન્યાયાધીશ) ઠરાવ્યા મુજબ, સહકારી મંડળીઓના રજીસ્ટ્રારને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર છે. તેમણે વધુમાં આ અદાલતના મોતીભાઈ આર. ચૌધરી, ચેરમેન વિ. રજીસ્ટ્રાર, ફૂપ. સોસાયટીઝ, અહેવાલિત ૨૦૦૫ (૧) જી.એલ.એચ. પાનું ૨૭૦, ખાસ કરીને પરિચ્છેદ ૧૩ અને ૧૪ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો અને રજૂ કર્યું કે પ્રથમ સોગંદનામામાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે આદેશ કલમ ૧૬૦ હેઠળ કરવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ અનુસરે બીજા સોગંદનામું દાખલ કરીને તે સુધારવામાં આવ્યું હતું અને અગાઉનું સોગંદનામું દાખલ કરનાર એ જ વ્યક્તિ દ્વારા બાબત સ્પષ્ટ કરવામાં આવી હતી. તેથી, તેમના મતે, સહકારી મંડળીઓના રજીસ્ટ્રારે કયો આદેશ કાયદા અનુસાર છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું છે કે આ અરજીઓ ટકાઉ નથી, કારણ કે અરજદારોને સેવાછૂટા કરવાની નોટિસોને પડકારવા માટે ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળ વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે સહકારી મંડળીઓના રજીસ્ટ્રારે તારીખ ૩૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ના રોજ આપેલો નિર્દેશ પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા પડકારવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ તેની અમલવારી કરવામાં આવી હતી. તેમણે અમરેલી મ્યુનિસિપાલિટી વિ. ગુજરાત પ્રદેશ મ્યુનિસિપલ એમ્પ્લોયઝ યુનિયન,

અહેવાલિત ૨૦૦૪ (૨) જી.એલ.એચ. ૬૯૨, પરિચ્છેદ ૧૨, ઉપપરિચ્છેદ (૧), (૧૨) અને (૧૩) ના નિર્ણય પર પણ આધાર મૂક્યો.

૧૭. ઉપરોક્ત પરિચ્છેદો પર આધાર રાખીને, તેમની તરફથી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કોઈપણ કર્મચારીઓની પાછળના બારણેથી કરવામાં આવેલી નિમણૂકોને કોઈપણ કાનૂની અદાલત માન્યતા આપી શકતી નથી અને કારણ કે ૧૬૧ કર્મચારીઓની નિમણૂકો પાછળના બારણેથી પ્રવેશ સમાન છે, તેથી સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે આવી રીતે સેવામાં પાછળના બારણેથી પ્રવેશ મેળવનાર કર્મચારીઓની સેવા સમાપ્ત કરવા માટે પ્રતિવાદી નં ૨ ને યોગ્ય રીતે નિર્દેશ આપ્યો છે. તેઓએ વધુમાં ભારપૂર્વક રજૂ કર્યું કે પ્રતિવાદી નં ૨ એ એવો જવાબ આપ્યો છે કે આવા કર્મચારીઓની ભરતી કરવામાં કંઈ ખોટું નથી, પરંતુ પ્રતિવાદી નં ૨ ને એવો જવાબ આપવો ખુદો નથી, કારણ કે પ્રતિવાદી નં ૨ કોઈ ખાનગી સંસ્થા નથી, પરંતુ એક જાહેર સંસ્થા છે અને તે આ રીતે વર્તી શકતી નથી. તેઓએ વધુમાં રજૂ કર્યું કે જો વધારાના કર્મચારીઓની નિમણૂક કરવામાં આવે, તો મંડળી પર આવનાર આર્થિક બોજો મંડળીના સભ્યોના હિતને પ્રતિકૂળ અસર કરશે અને, તેથી, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે યોગ્ય રીતે આ બાબતની તપાસ કરી અને તમામ પક્ષકારો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોની ચર્ચા કરી. વિદ્વાન એ.જી.પી. શ્રી પટેલે રજૂ કર્યું કે ઉપવિધિના વિવિધ ભાગો મંડળીને સ્ટાફ તથા બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સની નિમણૂક કરવાની સત્તા આપે છે અને

અસ્તિત્વમાં રહેલી ઉપવિધિઓ પણ ભરતી પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાની સત્તા આપે છે, તેમ છતાં પ્રતિવાદી નં ૨ એ ૧૬૧ કર્મચારીઓની ભરતી કરતી વખતે પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યું નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર સ્વપ્રેરણાથી અથવા અન્ય રીતે આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

૧૮. બીજી તરફ, અરજદારો તરફેથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી તુષાર મહેતાએ રજૂ કર્યું કે આ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ને આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે અમરેલી ડિસ્ટ્રિક્ટ કો-ઓપરેટિવ સેલ એન્ડ પરચેઝ યુનિયન લિ. તથા અન્ય વિ. ગુજરાત રાજ્ય, ૨૫(૨) જી.એલ.આર. ૧૨૪૪માં નોંધાયેલ નિર્ણયમાં વ્યવહારમાં અધિકારબાહ્ય ઠેરવી છે. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠના ચુકાદા વિરુદ્ધ રાજ્ય સરકાર તેમજ સોસાયટી દ્વારા વિશેષ અનુમતિ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જે અંતે સર્વોચ્ચ અદાલતે નાગરિક અપીલ તરીકે સ્વીકારી હતી, પરંતુ ત્યારબાદ બંને નાગરિક અપીલો સંબંધિત પક્ષકારોએ પરત ખેંચી લીધી હતી અને તેથી આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠનો અમરેલી ડિસ્ટ્રિક્ટ કો-ઓપરેટિવ સેલ એન્ડ પરચેઝ યુનિયન લિ. તથા અન્ય વિ. ગુજરાત રાજ્ય, ૨૫(૨) જી.એલ.આર. ૧૨૪૪માં નોંધાયેલ નિર્ણય આ વિષય પર બાંધધરીરૂપ નિર્ણય છે. તેમણે ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૮૬ પર આધાર મૂક્યો અને રજૂ કર્યું કે આ અદાલતની વિભાગીય

ખંડપીઠે ઠરાવ્યું છે કે આ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળની સત્તા સોસાયટી પર અયોગ્ય પ્રતિબંધ છે. તેમના મુજબ, કલમ ૭૬ લાયકાત સંબંધિત છે અને આજદિન સુધી રાજ્ય સરકારે કોઈ નિયમો ઘડ્યા નથી અને લાયકાત, શરતો અને નિયમો અંગે નિયમો હોય તો પણ ભરતી પ્રક્રિયાની પદ્ધતિ અંગે કોઈ નિયમો ઘડવામાં આવ્યા નથી. કલમ ૭૬એ વ્યવસ્થાપક નિયામક સંબંધિત છે, જેને પણ ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં વિભાગીય ખંડપીઠે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(સી)(જી)નો ભંગ કરનાર ગણાવી છે. કલમ ૮૯ રજિસ્ટ્રારને અધિકારી/વેતનભોગી સેવકને સસ્પેન્ડ કરવાની સત્તા આપે છે. તેથી, તેમના મુજબ, જ્યાં સત્તા છે ત્યાં અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ તે વિશિષ્ટપણે સ્પષ્ટ કરવામાં આવી છે અને જ્યાં સત્તા નથી ત્યાં અધિનિયમમાં કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી અને તેથી રજિસ્ટ્રારને આ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ વિવાદિત આદેશ પસાર કરવાની કોઈ સત્તા નથી. તેમના મુજબ, આ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ કોઈ માર્ગદર્શિકા નિર્ધારિત કરવામાં આવી નથી. કઈ પરિસ્થિતિમાં સહકારી સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રાર આવી સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે તે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું નથી. તેમણે ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ સૂર્યકાંત ચુનીલાલ શાહ (૧૯૯૯) ૧ એસ.સી.સી. ૫૨૯ ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો. તેમણે અધિનિયમની કલમ ૭૩, ૭૪ અને ૭૭નો ઉલ્લેખ કરીને દર્શાવ્યું કે સામાન્ય સભા, જેમાં સોસાયટીના બધા સભ્યો હોય છે, તે કલમ ૭૪ હેઠળ ચૂંટણીની પદ્ધતિથી વ્યવસ્થાપન સમિતિની નિમણૂક કરે છે.

તેમના મુજબ, આ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ની વૈધતા નક્કી કરતી વખતે આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે હકીકતમાં ઠરાવ્યું છે કે આ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળની સત્તાઓ સોસાયટી પર અયોગ્ય પ્રતિબંધ છે; તેથી પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા કરવામાં આવેલી નિમણૂકની વૈધતા તપાસવાનો અધિકારક્ષેત્ર રજિસ્ટ્રારને કલમ ૧૬૦ હેઠળ નથી અને રજિસ્ટ્રારે અરજદારો વિરુદ્ધ આદેશ પસાર કરતાં પહેલાં તેમને વાજબી તક પણ આપી નહોતી. તેમના મુજબ, સહકારી સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રારનો આદેશ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો પણ ભંગ કરનાર છે, કારણ કે અરજદારોને પ્રતિવાદી નં. ૩એ પ્રતિવાદી નં. ૧ સમક્ષ કરેલી તા. ૧લી ઓગસ્ટ, ૨૦૦૨ની રજૂઆતની નકલ આપવામાં આવી નહોતી અને આદેશ પસાર કરતાં પહેલાં સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારે સહકારી સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રારને સુપરત કરેલા તારણ અહેવાલની નકલ પણ આપવામાં આવી નહોતી અને સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારના તારણો સામે તેમની રજૂઆત મંગાવવામાં આવી નહોતી, તે પહેલાં સહકારી સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રારે પ્રતિવાદી નં. ૨ને તેમની સેવાઓ સમાપ્ત કરવા માટે દિશાનિર્દેશ આપ્યા હતા. તેમણે વધુમાં રજૂ કર્યું કે વિવાદિત આદેશ પસાર કરનાર રજિસ્ટ્રારે આ અદાલત સમક્ષ પોતાના આદેશને સમર્થન આપતું કોઈ સોગંદનામું દાખલ કર્યું નથી અને તેણે એ પણ સ્પષ્ટ કર્યું નથી કે તેણે કલમ ૧૬૦ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો છે કે નહીં. તેમના મુજબ, રજિસ્ટ્રારે પોતાના આદેશને સમર્થન આપવા પોતાનું સોગંદનામું દાખલ કરવું જોઈએ, પરંતુ આ કેસમાં, જેનો આદેશ પડકારવામાં આવ્યો છે તે સહકારી

સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રાર શ્રી પી.એસ. શાહ દ્વારા એવું કોઈ સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું નથી. તેથી, સહકારી સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રારના આવા સોગંદનામાના અભાવે, સહકારી સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રાર દ્વારા પસાર કરાયેલ વિવાદિત આદેશ ગેરકાયદેસર અને અધિકારક્ષેત્ર વિના છે. તેથી, તેમના મુજબ, સહકારી સોસાયટીઓના રજિસ્ટ્રારનો આદેશ રદ કરવામાં આવવો જરૂરી છે. તેમણે સ્પષ્ટ કર્યું કે તેઓ અરજદારો તરફથી શ્રી પરેશ ઉપાધ્યાયે કરેલી અન્ય રજૂઆતોને અપનાવે છે. વિદ્વાન વકીલ શ્રી દેવાંગ વ્યાસે પણ રજૂ કર્યું કે તેઓ અરજદારો તરફથી શ્રી પરેશ ઉપાધ્યાય અને તુષાર મહેતાએ કરેલી રજૂઆતોને અપનાવે છે.

૧૯. મેં પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોએ કરેલ રજૂઆતોનો વિચાર કર્યો છે. મેં અરજદારોની તરફથી શ્રી મહેતાએ કરેલ લેખિત રજૂઆતો તેમજ અભિલેખનું પરિશીલન કર્યું છે. મેં પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલ જવાબી સોગંદનામાનું પણ પરિશીલન કર્યું છે.

૨૦. અરજીઓના આ સમૂહમાં ઊભો થતો મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે ૨૮મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૨/૩જી માર્ચ, ૨૦૦૨ ના રોજ આદેશ પસાર કરનાર રજિસ્ટ્રારને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ એવો આદેશ પસાર કરવાની અધિકારિતા અને

સત્તા છે કે નહીં અને પ્રશ્નાધીન આદેશ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત છે કે નહીં.

૨૧. આ પ્રશ્ન પર વિચારણા કરતાં પહેલાં, સમાજના આંતરિક વ્યવસ્થાપન સંબંધિત બાબતો અંગેના અધિનિયમની યોજના પર વિચાર કરવો આવશ્યક છે. સહકારી સમાજ સહકારના સિદ્ધાંત પર સ્થાપિત થાય છે અને સ્વાયત્ત રીતે કાર્ય કરવાનો અધિકાર કોઈપણ સહકારી સમાજની રચનાનો આંતરિક અંશ છે. અધિનિયમ હેઠળ જોગવાઈઓ કરીને કાયદેસર રીતે અનુમત્ય હોય તેવી હસ્તક્ષેપની મર્યાદા સિવાય, સમાજના સ્વાયત્ત કાર્યમાં કોઈ હસ્તક્ષેપનો અધિનિયમ હેઠળ વિચાર કરવામાં આવેલ નથી કે અનુમતિ આપવામાં આવેલી નથી. અધિનિયમની કલમ ૩૭ હેઠળની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ થતાં સહકારી સમાજ એક નિગમિત સંસ્થા બને છે. આ પાસાની મૂળવણી માટે અધિનિયમની કલમ ૩૭ ધ્યાનમાં લેવી આવશ્યક છે. તેથી તે નીચે મુજબ પુનઃપ્રસ્તુત કરવામાં આવે છે:

“કલમ ૩૭ : મંડળીઓને નિગમિત સંસ્થા માનવાની. કોઈ મંડળી તેના નોંધણી થતાં જ, જે નામે તેની નોંધણી કરવામાં આવી હોય તે નામે, શાશ્વત ઉત્તરાધિકાર તથા સામાન્ય મુદ્રા ધરાવતી નિગમિત સંસ્થા બનશે, અને તેને સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવાની, ધારણ

કરવાની અને નિકાલ કરવાની, કરારોમાં પ્રવેશ કરવાની, દાવાઓ તથા અન્ય કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવાની અને તેનું પ્રતિવાદ કરવાની, તેમજ જે હેતુ માટે તેની સ્થાપના કરવામાં આવી હોય તે હેતુ સિદ્ધ કરવા જરૂરી હોય તેવી તમામ બાબતો કરવાની સત્તા રહેશે. ”

૨૩. દરેક મંડળીની અંતિમ સત્તા, અધિનિયમની કલમ ૭૩ હેઠળ અવલોકિત મુજબ, સભ્યોની સામાન્ય સભામાં કાયદેસર રીતે નિહિત કરવામાં આવી છે. સભ્યોની સામાન્ય સભા, જેમાં સહકારી મંડળીના તમામ સંલગ્ન સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે, વ્યવસ્થાપન સમિતિની પસંદગી કરે છે. જ્યાં સુધી પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળીનો પ્રશ્ન છે, તે અધિનિયમ સાથે જોડાયેલ અનુસૂચિમાં સ્થાન પામતી હોવાથી, અધિનિયમની કલમ ૭૪-સીના અર્થમાં નિર્દિષ્ટ સહકારી મંડળી છે. નિર્ધિષ્ટ રીતે, પ્રતિવાદી નં. ૨ અધિનિયમની કલમ ૭૪સી(૧)(૧) હેઠળ નિર્દિષ્ટ સહકારી મંડળી છે. વ્યવસ્થાપન સમિતિની પસંદગી, અધિનિયમની કલમ ૭૪-સી(૩) હેઠળ અવલોકિત મુજબ, સામાન્ય સભા દ્વારા થવાની છે, જે નીચે મુજબ વાંચે છે:

આવી કોઈપણ મંડળીના ઉપનિયમોમાં કંઈપણ સમાયેલ હોવા છતાં, વ્યવસ્થાપન સમિતિની પસંદગી મંડળીના સભ્યોની

સામાન્ય સભા દ્વારા કરવામાં આવશે અને ઉપનિયમો દ્વારા અથવા તેના હેઠળ સત્તાધિકૃત અન્ય તમામ સમિતિઓની રચના, વ્યવસ્થાપન સમિતિના સભ્યોમાંથી વ્યક્તિઓની પસંદગી અથવા નિમણૂક કરીને કરી શકાશે, અને આવી તમામ સમિતિઓ વ્યવસ્થાપન સમિતિની ઉપસમિતિઓ ગણાશે અને તેની અધિનસ્ત રહેશે :

પરંતુ આ શરતે કે રાજ્ય સરકાર માટે કલમ ૮૦ હેઠળ એવી કોઈપણ સોસાયટીની સમિતિ પર તેના પ્રતિનિધિઓને નામનિર્દેશિત કરવું, અથવા (એ) એવી સોસાયટીના ઉપનિયમો એવી જોગવાઈ કરતા હોય ત્યાં આવી કોઈપણ સોસાયટીની વ્યવસ્થાપન માટેની પ્રથમ સમિતિને નામનિર્દેશિત કરવું, કાયદેસર રહેશે.]

૧[વધુમાં આ પણ જોગવાઈ કરવામાં આવે છે કે જ્યાં આવી સોસાયટીના ઉપવિધિઓમાં તેવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય, ત્યાં કોઈપણ સંસ્થા અથવા સત્તાધિકારીને આવી સોસાયટીની સમિતિ પર પોતાના પ્રતિનિધિની નિમણૂક કરવાનો કાયદેસર અધિકાર રહેશે.]

૨૬. દરેક સોસાયટીનું સંચાલન અધિનિયમની કલમ ૭૪ હેઠળ નિર્ધારિત મુજબ અધિનિયમ, નિયમો અને ઉપવિધિઓ અનુસાર રચાયેલી સમિતિમાં નિહિત રહેશે, જે નીચે મુજબ છે:

“૭૪. સમિતિ, તેની સત્તાઓ અને કાર્યો.

દરેક સહકારી મંડળીનું સંચાલન આ અધિનિયમ, નિયમો અને ઉપનિયમો અનુસાર રચાયેલી સમિતિમાં નિહિત રહેશે, અને તેવી સમિતિ આ અધિનિયમ, નિયમો અને ઉપનિયમો દ્વારા તેને અનુક્રમે પ્રદાન કરવામાં આવેલી અથવા તેના પર લાદવામાં આવેલી એવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરશે અને તેવી ફરજોનું પાલન કરશે.

૧ [પરંતુ, કલમ ૭૪સી ની ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ વર્ગમાં આવતી સોસાયટીની સમિતિ એવી રીતે રચવામાં ન આવે કે જેના લીધે તેના સભ્યોમાંથી નિશ્ચિત ભાગ અથવા સંખ્યા મુજબ સભ્યોને ફરતી પદ્ધતિથી સમયાંતરે નિવૃત્ત થવું ફરજિયાત બને; અને આવી જોગવાઈ ધરાવતો તે સોસાયટીનો કોઈપણ ઉપનિયમ, ગુજરાત સહકારી સોસાયટીઓ (સુધારો) અધિનિયમ, ૧૯૮૧ (૧૯૮૧ નો ૬) ની કલમ ૨ અમલમાં આવ્યાની તારીખથી અને તે તારીખથી જ અમલમાં રહેશે નહીં.]”

૨૭. ભરતી સંબંધે રાજ્ય સરકારને અપાયેલી એકમાત્ર સક્ષમતા અધિનિયમની કલમ ૭૬ માં જોવા મળે છે, જે નીચે મુજબ છે: “૭૬. અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓની નિમણૂક તથા તેમની સેવાની શરતો.— સોસાયટીના મેનેજર, સચિવ, હિસાબનવિસ અથવા અન્ય કોઈ અધિકારી કે કર્મચારીની નિમણૂક માટેની લાયકાતો અને એવા અધિકારીઓ તથા કર્મચારીઓની સેવાની શરતો એવી હશે જેમ સમયાંતરે નિર્ધારિત કરવામાં આવે: પરંતુ શરતે કે, જે કોઈ અધિકારી કોઈપણ પ્રતિફળ પ્રાપ્ત કરતો ન હોય તેના સંબંધે કોઈ લાયકાતો નિર્ધારિત કરવામાં આવશે નહીં.”

૨૭. અધિનિયમની કલમ ૭૬ હેઠળ કરવામાં આવેલી ઉક્ત જોગવાઈનું નજીકથી અવલોકન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા બનાવવામાં આવેલા નિયમો હેઠળ પણ રાજ્ય સરકાર સહકારી મંડળીના કર્મચારીઓની લાયકાત અને સેવાની શરતો વિશે જ જોગવાઈ કરી શકે. ભરતી પ્રક્રિયા અંગેની જોગવાઈ અધિનિયમની કલમ ૭૬ હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો હેઠળ પણ કરી શકાય નહીં. ગુજરાત રાજ્ય બાબતે, અધિનિયમની કલમ ૭૬ હેઠળ કોઈ નિયમો બનાવવામાં આવ્યા નથી અને તેથી નિમણૂક માટેની લાયકાત અથવા કાયદાકીય નિયમો દ્વારા સેવાની શરતો નિર્ધારિત કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. આ પ્રશ્નની તપાસ આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે માલવિકાબેન ભીખાભાઈ પટેલ અને અન્ય

વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય, ૧૯૯૮ (૨) જી.એલ.આર. પાનું ૧૨૫૮ માં અહેવાલિત, મામલામાં કરી હતી. આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે (કોરમ : માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ કે. શ્રીધરન, સી.જે. અને માનનીય શ્રી ન્યાયમૂર્તિ એમ.એસ. શાહ) ચુકાદાના પરિણેષ ૫ અને ૮ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: “૫. ગુજરાત સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૭૬, મંડળીઓના અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓની નિમણૂક તથા સેવાની અન્ય શરતો સાથે સંબંધિત છે. તે જણાવે છે કે મંડળીના કર્મચારીની નિમણૂક માટેની લાયકાત અને સેવાની શરતો એવી હશે જેવી સમયાંતરે નિર્ધારિત કરવામાં આવે. “નિર્ધારિત” શબ્દની વ્યાખ્યા અધિનિયમની કલમ ૨(૧૫) માં નિયમો દ્વારા નિર્ધારિત એવી કરવામાં આવી છે. તેથી અધિનિયમમાં સહકારી મંડળીઓના કર્મચારીઓની સેવાની શરતો અને નિયમો નક્કી કરતા નિયમો બનાવવાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી. અધિનિયમની કલમ ૧૬૮ સરકારને સત્તાવાર રાજપત્રમાં અધિસૂચના દ્વારા, અધિનિયમ મુજબ નિર્ધારિત થવાના વિષયો અંગે નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે. આ કાયદાકીય જોગવાઈઓનો સંયુક્ત પ્રભાવ સરકારને સહકારી મંડળીઓના સ્ટાફના સભ્યોની લાયકાત અને સેવાની શરતો નિર્ધારિત કરવાની સત્તા આપે છે. ગુજરાત રાજ્યએ આજદિન સુધી સહકારી મંડળીઓ અથવા સહકારી બેંકોમાં લાયકાત અને સેવાની શરતો સંબંધિત કોઈ નિયમો બનાવ્યા નથી. આવા નિયમોની ગેરહાજરીમાં, વિવિધ સહકારી મંડળીઓ દ્વારા ઘડાયેલા સેવા નિયમન તેમના કર્મચારીઓની લાયકાત

અને સેવાની શરતોને નિયંત્રિત કરે છે. જમા પ્રતિવાદી બેંકને લાગુ પડતા સેવા નિયમન મુજબ, ઉપર ઉદ્ધૃત નિયમન ૯(૫) નું પાલન કરવું પડે. વિશેષ દિવાણી અરજી નં. ૩૮૯૭ ઓફ ૧૯૯૬ માં વિભાગીય ખંડપીઠે આ જ દિશાનિર્દેશ આપ્યો હતો.

૮. પ્રથમ આધાર, ડિગ્રી પરીક્ષામાં ૫૦% કરતાં ઓછા ગુણ ધરાવતા વ્યક્તિઓની પસંદગી કરતી વખતે આપવામાં આવેલી દિશાઓનું પાલન ન થવાનો, ઉપરોક્ત પૂર્વવર્તી પરિચ્છેદોમાં દર્શાવેલા કારણોસર ટકી શકતો નથી. ન તો ઉપનિયમોમાં અને ન તો જમા પ્રતિવાદી દ્વારા ઘડાયેલા સેવા નિયમોમાં અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારો માટે અનામતની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. સહકારી સંસ્થાઓ અધિનિયમમાં એવી કોઈ જોગવાઈ ઘડવામાં આવી નથી કે જે સહકારી સંસ્થાઓને તેમના કર્મચારીવર્ગમાં નિમણૂક કરતી વખતે અનામતના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવા બાધ્ય કરે. ગુજરાત સરકારે સહકારી સંસ્થાઓ અધિનિયમની કલમ ૧૬૮માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓનો આશ્રય લઈને કોઈ નિયમો ઘડ્યા નથી. આવી કાનૂની જોગવાઈઓના અભાવે, રજિસ્ટ્રારને સંસ્થાને "સરકારે નિર્ધારિત કરેલા અનામતના ધોરણ"નું પાલન કરવા કોઈ દિશા આપવાનો અધિકાર ન હતો. જો સરકારે અનામત માટે કોઈ ધોરણ નિર્ધારિત કર્યું હોય, તો તેનું સ્ત્રોત સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૩૫માં રહેલી જોગવાઈઓ સુધી અનુસરાવી શકાય;

પરંતુ તે માત્ર રાજ્યના કારોબાર સાથે સંબંધિત સેવાઓ અને પદો પરની નિમણૂકો સુધી જ મર્યાદિત છે. સહકારી મંડળીના કર્મચારીવર્ગમાં નિયુક્તિ રાજ્યના કારોબાર સાથે સંબંધિત નથી. તેથી, રજિસ્ટ્રાર દ્વારા આપવામાં આવેલો ઉક્ત નિર્દેશ પણ કાયમ રાખી શકાય તેમ નથી.”

૨૮. કાનૂની સત્તાધિકારીના હસ્તક્ષેપ વિના સહકારી મંડળીના સ્વાયત્ત કાર્યસંચાલનના સિદ્ધાંતને રાજ્ય વિધાનમંડળે અધિનિયમની કલમ ૭૬એનો સમાવેશ કરીને ક્ષીણ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ વ્યવસ્થાપક નિયામકની નિયુક્તિ અથવા દૂર કરવાની કાર્યવાહી માટે કાયદેસર રીતે મંજૂરી આવશ્યક રાખવામાં આવી હતી. અધિનિયમની કલમ ૭૬એ નીચે મુજબ છે:

“કલમ ૭૬-એ :

વ્યવસ્થાપક નિયામક અથવા મુખ્ય કારોબારી અધિકારીની નિયુક્તિ અથવા દૂર કરવા માટે મંજૂરી આવશ્યક રહેશે:

(૧) રાજ્ય સરકાર સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા જે પ્રકારની મંડળીઓ નિર્દિષ્ટ કરે તેવી કોઈ મંડળી (આ કલમમાં આગળ “અધિસૂચિત મંડળી” તરીકે ઉલ્લેખિત) ના કોઈપણ વ્યવસ્થાપક નિયામક અથવા મુખ્ય કારોબારી અધિકારી, અથવા તેવી અધિસૂચિત મંડળીના વ્યવસ્થાપક નિયામક અથવા મુખ્ય કારોબારી અધિકારીની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરનાર અને તેમના કાર્યો તથા ફરજો

બજાવનાર, જેને જે કોઈ હોદ્દાના નામે ઓળખવામાં આવતો હોય એવો વ્યક્તિ, રજિસ્ટ્રારની પૂર્વ મંજૂરી વિના તેવી અધિસૂચિત મંડળી દ્વારા નિયુક્ત અથવા દૂર કરવામાં આવશે નહીં.

(૨) રજિસ્ટ્રારની પૂર્વ મંજૂરી વિના કરવામાં આવેલી મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અથવા ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ ઓફિસર અથવા આવા ડિરેક્ટર અથવા અધિકારીની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી અને તેના કાર્યો તથા ફરજો બજાવતી વ્યક્તિની કોઈપણ નિમણૂક અથવા દૂર કરવું રદબાતલ ગણાશે.”

૨૯. ઉપરોક્ત જોગવાઈની સંવિધાનિક માન્યતાની તપાસ આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા અમરેલી જિલ્લા કૂપ. સેલ એન્ડ પરચેઝ યુનિયન વિ. રાજ્ય, જે ૧૯૮૪ (૨) જી.એલ.આર. પાનું ૧૨૪૪ માં અહેવાલિત છે, તેમાં કરવામાં આવી છે. પરિણેદ ૭૪, ૭૬ અને ૭૭ નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે: પરિણેદ ૭૪, ૭૬ અને ૭૭:

“૭૪. અરજદારોની તરફેણી આ જોગવાઈઓને આ આધાર પર પડકારવામાં આવી છે કે તે વ્યવસ્થાપનના અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કરે છે, જે સંગઠનના મૂળભૂત અધિકારનો અભિન્ન ભાગ છે, કારણ કે રાજ્ય સરકાર સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા જે વર્ગની મંડળીઓને નિર્દિષ્ટ કરે તેવા વર્ગની મંડળીઓ અંગે કોઈ પણ મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અથવા ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ

ઓફિસરની નિમણૂક અથવા દૂર કરવું રજિસ્ટ્રારની પૂર્વ મંજૂરી સિવાય કરી શકાતું નથી, અને આવી મંજૂરી વિના કરાયેલી કોઈપણ નિમણૂક રદબાતલ છે. મુખ્ય અધિનિયમ અથવા નિયમો અથવા ઉપનિયમો દ્વારા લાદવામાં આવેલી પોતાની ફરજો બજાવવામાં સતત ચૂક કરનાર અથવા બેદરકારી દાખવનાર, અથવા મંડળીના હિતને હાનિકારક એવું કંઈ કરનાર, અથવા અધિનિયમ દ્વારા અથવા અધિનિયમ હેઠળ અયોગ્ય ઠરેલ કોઈપણ અધિકારીને દૂર કરવાની અને તેવી દૂર કરવાથી સર્જાયેલી ખાલી જગ્યામાં કોઈ વ્યક્તિની ચૂંટણી કરવા અથવા નિમણૂક કરવા માટે મંડળીને નિર્દેશ આપવાની ધારા ૭૬-ની હેઠળ રજિસ્ટ્રારની સત્તાને પણ એ જ આધાર પર પડકારવામાં આવી છે. રાજ્ય સરકારે, તેના તરફથી શ્રી ડી.કે. પટેલ દ્વારા દાખલ કરાયેલા સામાન્ય જવાબી સોગંદનામામાં, આ બે નવી જોગવાઈઓના સમાવેશને નીચેના આધાર પર યોગ્ય ઠેરવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે :

“૧૬. સુધારક અધિનિયમ દ્વારા મુખ્ય અધિનિયમમાં ઉમેરવામાં આવેલી ધારા ૭૬-એ અંગે એવું જણાવવામાં આવે છે કે એવું જોવામાં આવ્યું છે કે મંડળીઓના અનુભવી, લાયકાતસભર અને કુશળ મેનેજિંગ ડિરેક્ટરો અથવા ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ ઓફિસરોને મંડળી દ્વારા મનસ્વી રીતે દૂર કરવામાં આવે છે અને તેમની જગ્યાએ, આવી જવાબદાર પદવી માટે આવશ્યક લાયકાત અને અનુભવનો અભાવ હોવા છતાં, પક્ષપાત અને સ્વજનોને લાભ પહોંચાડવાના આધારે નવી વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરવામાં આવે છે. વાસ્તવમાં, મુખ્ય

પ્રકારની સહકારી સંસ્થાઓના કાર્યક્ષમ સંચાલન માટે, તે જરૂરી જણાયું છે કે ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ ઓફિસરોની પસંદગી અને નિમણૂક આવી મંડળીઓ દ્વારા ભરતીની યોગ્ય પદ્ધતિથી અને કાર્ય માટે જરૂરી પૂરતી લાયકાતો તથા અનુભવના આધારે કરવામાં આવે. સહકારી આંદોલનના સર્વાંગી હિતમાં ચીફ એક્ઝિક્યુટિવોના કાર્યકાળને સુરક્ષા આપવી અથવા તેમની નિષ્પક્ષ પસંદગી બહુ જ જરૂરી છે. નોકરીની સુરક્ષાનો અભાવ અથવા અસુરક્ષા એ એવા કારણોમાંનું એક છે, જે સહકારી સંસ્થાઓ માટે સક્ષમ વ્યાવસાયિક વ્યવસ્થાપન ઊભું થવામાં અડચણરૂપ બને છે. તેથી નવી ઉમેરાયેલી ધારા માત્ર એટલી જ માંગ કરે છે કે નિર્દિષ્ટ મંડળીઓના વ્યવસ્થાપને પોતાના ચીફ એક્ઝિક્યુટિવ અને અન્ય વરિષ્ઠ અધિકારીઓની ભરતીમાં ચોક્કસ ધોરણોનું પાલન કરવું પડે અને આ સુનિશ્ચિત કરવા માટે જ આવી નિમણૂક અથવા દૂર કરવા માટે રજિસ્ટ્રારની મંજૂરીની જોગવાઈ રાખવામાં આવી છે. સહકારી આંદોલનના હિતમાં, આ અધિકારીઓની નિમણૂક અથવા બરતરફીના મનસ્વી નિર્ણયો નિરોત્સાહિત કરવું આવશ્યક છે...

૧૭. કલમ ૭૬-બીના સંદર્ભમાં એવું જણાવવામાં આવે છે કે જો સંસ્થાની વ્યવસ્થાપક સમિતિ સતત કસુરો કરે છે અથવા મુખ્ય અધિનિયમ, તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો અથવા સંસ્થાના ઉપવિધિઓ દ્વારા તેના પર લાદવામાં આવેલી ફરજના નિર્વહમાં બેદરકાર રહે છે અથવા જો તે સંસ્થાના અથવા તેના

સભ્યોના હિતને હાનિકારક એવું કોઈ કૃત્ય કરે છે, તો મુખ્ય અધિનિયમની કલમ ૮૧ની જોગવાઈઓ હેઠળ સંસ્થાની વ્યવસ્થાપક સમિતિને દૂર કરવા માટે તે જવાબદાર બને છે અને તેના સ્થાને વહીવટદારની નિમણૂક કરી શકાય છે. કોઈ વ્યક્તિગત અધિકારીને કરેલ છોડ્યુક અથવા કરેલ કૃત્યો માટે દૂર કરવાની કોઈ જોગવાઈ મુખ્ય અધિનિયમમાં નહોતી. તેથી, સંસ્થાના અધ્યક્ષના કસુરને કારણે અથવા એકમાત્ર પદાધિકારીના કસુરને કારણે આખી વ્યવસ્થાપક સમિતિને દૂર કરવાની જવાબદારી ઊભી થતી હતી. આ બાબતને કઠોર માનવામાં આવી છે અને તેથી આ નવી જોગવાઈ દ્વારા આવી કસુર માટે જવાબદાર જણાયેલા વ્યક્તિગત વ્યક્તિ વિરુદ્ધ આખી વ્યવસ્થાપક સમિતિને અસ્થિર કર્યા વિના કાર્યવાહી કરવાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે. આ જોગવાઈ સંસ્થાના સારા વહીવટના હિતમાં કરવામાં આવી છે...”

૭૬. તેમ છતાં, કલમ ૭૬-એ બાબતે, અમને આ શંકા થાય છે કે રાજ્ય સરકારે જાહેર હિતમાં આવી જોગવાઈ શા માટે જરૂરી માનવામાં આવી તે અંગે કોઈ કેસ સ્થાપિત કર્યો નથી. મેનેજિંગ ડિરેક્ટરને મનસ્વી, ચંચળ મનોભાવથી કે બિનઅધિકૃત રીતે દૂર કરવાની કાર્યવાહીથી પીડિત પક્ષકાર કાયદાની અદાલતમાં હંમેશા પડકાર ઉઠાવી શકે છે અને કોઈપણ દુર્ભાવનાપૂર્ણ અથવા ગેરકાયદેસર કાર્યવાહી અદાલત સમક્ષ આક્ષેપિત કરી શકાય છે. તેથી, કોઈપણ સહકારી મંડળીના મેનેજિંગ ડિરેક્ટર અથવા મુખ્ય કારોબારી અધિકારી અંગે આવી સત્તાનો

ઉપયોગ કરવા પહેલાં રજિસ્ટ્રારની પૂર્વ મંજૂરી લેવાની ફરજ મૂકવાથી કોઈ જાહેર હિત સિદ્ધ થઈ શકે તેમ નથી.

૭૭. નિમણૂક અંગે, અમને એવું મનાવા માટે કે આવી વરિષ્ઠ વ્યવસ્થાપકીય સ્તરની નિમણૂકના મામલે સહકારી મંડળીઓ દ્વારા વ્યાપક ગેરરીતિ આચરવામાં આવે છે, કોઈ સુદૃઢ અને પ્રામાણિક સામગ્રી ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નથી. અનિષ્ટનું પરિમાણ અથવા તેના નિરાકરણની તાત્કાલિકતા પણ રાજ્ય સરકાર દ્વારા પ્રમાણિત કરવામાં આવી નથી. આવી વરિષ્ઠ વ્યવસ્થાપકીય સ્તરના પદો પર લાયકાત ધરાવતા, અનુભવી અને સક્ષમ વ્યક્તિઓની નિમણૂક સુનિશ્ચિત કરવાની યોગ્યતા અમને સ્પષ્ટ કારણોસર પ્રભાવક જણાતી નથી, કારણ કે જો આવી નિમણૂક ઉદાસીનતાપૂર્વક અથવા કપટભાવથી કરવામાં આવે તો તે બાબતમાં સંચાલક મંડળ અથવા વ્યવસ્થાપન સમિતિ પોતે જ સૌથી વધુ ભોગ બનનાર રહેશે, કેમ કે તેની દૂરગામી અસરો માત્ર વ્યવસ્થાપન સમિતિના સભ્યો અથવા સંચાલક મંડળની નિષ્ઠા અને સદભાવનાને જ અસર કરશે એવું નથી, પરંતુ જે સહકારી મંડળીઓનો વ્યવહારનો વારો મોટો હોય છે અને જેમની કાર્યપ્રણાલીમાં ઊંચા નાણાકીય હિતસંબંધો જોડાયેલા હોય છે, તેમની નાણાકીય પરિણામોમાં પણ ક્રમશઃ પ્રતિક્રિયા સર્જશે. આ સ્પષ્ટ કારણો સિવાય, અમને એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે આવી કેટલી આક્ષેપપાત્ર નિમણૂકો કરવામાં આવી હતી કે જેના કારણે રાજ્ય સરકારે હસ્તક્ષેપ કરવો જરૂરી માન્યો

અને રજિસ્ટ્રારની પૂર્વ મંજૂરીની જોગવાઈ કરવી પડી. જો આવી ગેરરીતિ હોય તો તેને રોકવામાં રજિસ્ટ્રારની પૂર્વ મંજૂરી કેવી રીતે અસરકારક બનશે, તે પણ ચર્ચાસ્પદ બાબત છે. આ જોગવાઈ બંધારણની કલમ ૧૪નું ઉલ્લંઘન કરતી હોવાના આધારે પડકાર માટે પણ ખુલ્લી છે, જેના વિષે અમે યોગ્ય સમયે વિચારણા કરીશું. આ પ્રતિબંધક જોગવાઈનો અનિવાર્ય અને સીધો પ્રભાવ સંગઠન સ્થાપવાના અધિકાર પર વધુ પડે છે અને તેથી પોતાના અધિકારીઓ મારફતે સંચાલન કરવાનો અધિકાર પણ પ્રભાવિત થાય છે; પરિણામે, રાજ્યની કાર્યવાહીનું મૂલ્યાંકન જાહેર વ્યવસ્થા અથવા દેશની સર્વભોમતા ના દૃષ્ટિકોણથી આવા પ્રતિબંધની આવશ્યકતાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં કરવાનું રહેશે. એવો પ્રતિબંધ જાહેર વ્યવસ્થા માટે જરૂરી છે એવું દલીલપૂર્વક કહેવું મુશ્કેલ છે. એ માન્ય રાખીએ કે તેનો સીધો અને અનિવાર્ય પ્રભાવ વ્યવસાય ચલાવવાના અધિકાર પર પડે છે, તો પણ રાજ્ય સરકારે કયા પ્રકારની સહકારી મંડળીઓમાં અથવા સહકારી મંડળીઓના કયા વર્ગમાં વિશાળ પાયે ગેરરીતિ જોવા મળી હોવાનું શોધ્યું છે અને તેથી તેને નિયંત્રણમાં લેવા માટે આવી જોગવાઈ કરવી આવશ્યક માની છે, તે બાબતે અમને મનાવવું મુશ્કેલ છે. તેથી, આ દૃષ્ટિએ, ધારા ૭૬-એ માં સમાવાયેલ જોગવાઈ બંધારણના કલમ ૧૯(૧)(સી) તથા કોઈપણ સ્થિતિમાં તેની કલમ ૧૯(૧)(જી)નું ઉલ્લંઘન કરતી છે.”

૩૦ ઉપરોક્ત વિભાગીય ખંડપીઠના અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેતાં, કોઈ સહકારી સંસ્થાના કર્મચારી સંબંધિત તેની કાર્યપદ્ધતિમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની એકમાત્ર અનુમતિપાત્ર જોગવાઈ અધિનિયમની કલમ ૮૯ હેઠળ જ જોવા મળે છે. ઉક્ત જોગવાઈઓ મુજબ, જો રજિસ્ટ્રારને કલમ ૮૪ હેઠળ હિસાબી તપાસ ચલાવતી વખતે અથવા કલમ ૮૬ હેઠળ તપાસ દરમિયાન અથવા કલમ ૮૭ અથવા કલમ ૮૮ હેઠળ નિરીક્ષણ દરમિયાન એવું જણાય કે સહકારી સંસ્થાના કોઈ વેતનભોગી અધિકારીએ અથવા સેવકે સંસ્થા સંબંધે ગેરવહીવટ, વિશ્વાસઘાત અથવા અન્ય કોઈ ગુનો કર્યો છે અથવા તે માટે અન્યથા જવાબદાર રહ્યો છે, તો રજિસ્ટ્રાર, જો તેમના મત મુજબ આવા વેતનભોગી અધિકારી અથવા સેવક વિરુદ્ધ પ્રથમદર્જી પુરાવો હોય અને એવા વેતનભોગી અધિકારી અથવા સેવકને સસ્પેન્શન હેઠળ મૂકવું સંસ્થાના હિતમાં જરૂરી હોય, તો તપાસ પૂર્ણ થાય અને મામલાનો નિકાલ થાય ત્યાં સુધી, સંસ્થાની સમિતિને, તેમના દ્વારા નિર્ધારિત તારીખથી અને નિર્ધારિત અવધિ માટે, આવા વેતનભોગી અધિકારી અથવા સેવકને સસ્પેન્ડ કરવાની અથવા સસ્પેન્ડ કરાવવાની દિશા આપી શકે છે.

૩૧. પ્રતિવાદી નં ૧ તરફથી ડેપ્યુટી રજિસ્ટ્રારે દાખલ કરેલા સોગંદનામામાં, આદેશ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ પસાર કરવામાં આવ્યો નથી તેમ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હોવા છતાં, તે પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે. કારણ કે તે પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે, તેથી તેની મૂલવણી કરવી આવશ્યક બને છે.

કલમ ૧૬૦ રજિસ્ટ્રારને સોસાયટીને દિશાનિર્દેશ જારી કરવાની સત્તા આપે છે, જો રજિસ્ટ્રાર સ્વપ્રેરણાથી અથવા અન્ય રીતે એથી સંતુષ્ટ થાય કે (૧) જાહેર હિતમાં અથવા (૨) રાજ્ય સરકાર દ્વારા મંજૂર કરાયેલા અથવા હાથ ધરાયેલા સહકાર આધારિત ઉત્પાદન અને અન્ય વિકાસ કાર્યક્રમોના યોગ્ય અમલીકરણને સુનિશ્ચિત કરવા માટે અથવા (૩) બજારવ્યવસ્થા અને ધિરાણ જેવી સહકારી પ્રવૃત્તિઓને સાંકળવા અને સંકલિત કરવા માટે અથવા (૪) સોસાયટીના વ્યવસ્થાપન અથવા વ્યવસાયનું યોગ્ય સંચાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટે અથવા (૫) સોસાયટીના કારોબાર તેના સભ્યો અથવા તેના થાપણદારો અથવા ઋણદારોના હિતને હાનિકારક થાય તેવી રીતથી ચલાવવામાં ન આવે તે માટે. અધિનિયમની સંબંધિત કલમ ૧૬૦ નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

“૧૬૦. રજિસ્ટ્રારની દિશાનિર્દેશ આપવાની સત્તા.—

(૧) જો રજિસ્ટ્રાર સ્વપ્રેરણાથી અથવા અન્ય રીતે એથી સંતુષ્ટ થાય કે જાહેર હિતમાં અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા મંજૂર કરાયેલા અથવા હાથ ધરાયેલા સહકારી ઉત્પાદન અને અન્ય વિકાસ કાર્યક્રમોના યોગ્ય અમલીકરણને સુનિશ્ચિત કરવા માટે અથવા બજારવ્યવસ્થા અને ધિરાણ જેવી સહકારી પ્રવૃત્તિઓને સાંકળવા અને સંકલિત કરવા માટે અથવા સામાન્ય રીતે સોસાયટીના વ્યવસાયના યોગ્ય સંચાલનને સુનિશ્ચિત કરવા માટે અથવા સોસાયટીના કારોબાર તેના સભ્યો અથવા તેના થાપણદારો અથવા ઋણદારોના હિતને હાનિકારક થાય તેવી

રીતથી ચલાવવામાં ન આવે તે માટે, સામાન્ય રીતે સોસાયટીઓના કોઈ વર્ગને અથવા વિશેષ રીતે કોઈ સોસાયટી અથવા સોસાયટીઓને દિશાનિર્દેશો જારી કરવો આવશ્યક છે, તો તે સમયાંતરે તેમને આવા દિશાનિર્દેશો જારી કરી શકે છે, અને પરિસ્થિતિ મુજબ તમામ સોસાયટીઓ અથવા સંબંધિત સોસાયટી એવા દિશાનિર્દેશોનું પાલન કરવા બંધાયેલ રહેશે.

(૨) રજિસ્ટ્રાર પોતાની સ્વપ્રેરણાથી અથવા અન્યથા, ઉપકલમ (૧) હેઠળ જારી કરાયેલા કોઈપણ નિર્દેશોમાં ફેરફાર કરી શકે છે અથવા તેમને રદ કરી શકે છે, અને આવા નિર્દેશોમાં ફેરફાર કરતી વખતે અથવા તેમને રદ કરતી વખતે, તે યોગ્ય માને તેવી શરતો લાદી શકે છે.

(૩) જ્યાં રજિસ્ટ્રારને સંતોષ થાય કે કોઈ સમિતિ અથવા, જે લાગુ પડે તે મુજબ, કોઈ મંડળીની સામાન્ય સભા, જેના ઉપર ઉપરોક્ત મુજબ જારી કરાયેલા અથવા સુધારાયેલા કોઈપણ નિર્દેશોનું પાલન કરવાની ફરજ હતી, તેણે કોઈ યુક્તિસંગત અથવા પૂરતા કારણ વિના આવા નિર્દેશોનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી છે, ત્યાં રજિસ્ટ્રાર કલમ ૮૧ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ અથવા, જે લાગુ પડે તે મુજબ, કલમ ૧૦૭ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ તેને પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકશે.

(જ) જ્યાં રજિસ્ટ્રારને સંતોષ થાય કે કોઈ વ્યક્તિ, જેણી ફરજ ઉપરોક્ત મુજબ જારી કરવામાં આવેલા અથવા સુધારવામાં આવેલા કોઈપણ નિર્દેશોનું પાલન કરવાની હતી, તે કોઈ ચુક્તિસંગત અથવા પૂરતા કારણ વિના આવા નિર્દેશોનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે, ત્યાં રજિસ્ટ્રાર લેખિત આદેશ દ્વારા,

(એ) જો આવી નિષ્ફળતા મંડળીની સમિતિના કોઈ સભ્ય દ્વારા એવી સમિતિના સભ્ય તરીકેની પોતાની હેસિયતમાં કરવામાં આવી હોય, તો તેને સમિતિના સભ્યપદ પરથી દૂર કરવો અને તેની જગ્યાએ, તેની પદાવધિના બાકી રહેલા સમયગાળા માટે, અન્ય કોઈ વ્યક્તિને સમિતિના સભ્ય તરીકે નિયુક્ત કરવો;

(બી) જો આવી નિષ્ફળતા સમાજના એવા સભ્ય દ્વારા કરવામાં આવી હોય કે જે ખંડ (એ) હેઠળ આવતો ન હોય, તો તેને સમાજના સભ્યપદમાંથી દૂર કરવો:

(સી) જો આવી નિષ્ફળતા સમાજના કોઈ કર્મચારી દ્વારા કરવામાં આવી હોય, તો સમાજને એવો કર્મચારીને તાત્કાલિક સમાજની નોકરીમાંથી દૂર કરવાનો નિર્દેશ આપવો અને જો સમાજ, યોગ્ય અથવા પૂરતા કારણ વિના, આવા નિર્દેશના અનુસંધાને કાર્યવાહી કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો એવો વ્યક્તિને સમાજની નોકરીમાંથી દૂર કરવાનો આદેશ કરવો અને ત્યારબાદ એવો વ્યક્તિ સમાજ દ્વારા દૂર કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવામાં આવશે: શરતે કે, આ ઉપકલમ હેઠળ કોઈપણ આદેશ કરવામાં આવે તે પહેલાં, રજિસ્ટ્રાર સંબંધિત વ્યક્તિને તેના વિરુદ્ધ કરવામાં આવનાર પ્રસ્તાવિત કાર્યવાહી બાબતે કારણ દર્શાવવાની યોગ્ય તક આપશે અથવા અપાવશે."

૩૨. અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ ની માન્યતા અંગે આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે અમરેલી ડિસ્ટ્રિક્ટ કો-ઓપરેટિવ સેલ એન્ડ પરચેઝ યુનિયન (સુપ૫૫) માં વિચારણા કરી છે. ચુકાદાના પાનું ૧૩૧૯ પરના અનુચ્છેદ ૮૬ માં વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા કરવામાં આવેલા સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

"૮૬. અમારા મત મુજબ, નિર્દેશોના પાલન ન થવા અંગે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલા પરિણામો અયોગ્ય પ્રતિબંધો સમાન છે, જેને જાહેર હિતના આધારે ચુકિતસંગત ઠેરવી શકાતા નથી. તેના કારણો સ્પષ્ટ છે. પ્રથમ તો, રાજ્ય સરકારે જે રીતે જુની કલમ ૧૬૦ અંગે દોષપરિણામનું પ્રતિપાદન કર્યું છે તે રીતે કોઈ અનિષ્ટ પરિણામ ઊભું થતું હતું એવું અમે મૂલવી શક્યા નથી. જુની કલમમાં જ્યાં સુધી રાજ્ય સહકારી પરિષદની પૂર્વ મંજૂરી મેળવવાની ફરજનો ઉપબંધ હતો, ત્યાં સુધી રજિસ્ટ્રારને નિર્દેશો જારી કરવાની સત્તા અતિશય મનસ્વી અને આત્મલક્ષી ન બની જાય તે સામે તે એક ખૂબ જ સારો અને આવશ્યક સુરક્ષા ઉપાય હતો. સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટેનો વધારાનો આધાર, એટલે કે જાહેર હિત અથવા મંડળીના કારોબારના હિતને હાનિકારક

વ્યવસ્થાપન, અનિશ્ચિત અર્થક્ષેત્ર ધરાવતા શબ્દપ્રયોગો છે. મૂળ કલમ ૧૬૦માં નક્કી કરાયેલ આંતરિક નિયંત્રણ દૂર કરવું આવશ્યક હતું, કારણ કે રાજ્ય સરકારના જણાવ્યા મુજબ રાજકીય ફેરફારો અથવા રાષ્ટ્રપતિ શાસનને કારણે રાજ્ય સહકારી પરિષદ રચી શકાતી નહોતી અથવા તેની મંજૂરી યુક્તિસંગત સમયમર્યાદામાં મેળવી શકાતી નહોતી. નરમ શબ્દોમાં કહીએ તો, આ ન્યાયસંગતતાનું માત્ર એક બહાનું છે. રાજકીય ફેરફારો અથવા રાષ્ટ્રપતિ શાસનને કારણે પરિષદની રચના કરવામાં સત્તાધિકારીઓની નિષ્ક્રિયતા, અથવા તેની મંજૂરી મેળવવામાં થયેલો વિલંબ, જૂની કલમમાં કોઈ ખામીના પરિણામે ઉદ્ભવતા અનિષ્ટ તરીકે ક્યારેય કહી શકાય તેમ નથી. રાજકીય સત્તાના અચાનક હસ્તાંતરણ અથવા રાષ્ટ્રપતિ શાસનની આવશ્યકતાના પરિણામે જો કોઈ મુશ્કેલીઓ ઊભી થઈ હોય, તો તે કલમમાં રહેલી કોઈ આંતરિક ખામીના કારણે અથવા તેના અમલીકરણના પરિણામે ઉપજેલા અનિષ્ટ કારણો ગણાવી શકાય તેમ નથી. નવી કલમમાં હવે જે ઉપાયની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તેના પરિણામોની વ્યાપકતા અતિ દુરગામી છે, અને તે પણ પીડિત મંડળી અથવા સંબંધિત વ્યક્તિને સાંભળવાની કોઈ તક આપ્યા વિના. માત્ર એટલા માટે કે સંબંધિત રજિસ્ટ્રારને પોતાના નિર્દેશોમાં

ફેરફાર કરવાની સત્તા છે, તે સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તે પહેલાં સાંભળવાની તકના સ્થાને વિકલ્પ ગણાવી શકાય તેમ નથી. તેથી અમારે આ ઠરાવવું જ પડે કે ઉપકલમ (૩) અને (૪)માં નિર્ધારિત પરિણામો સમગ્ર સત્તાને વ્યવસાય અથવા વેપાર ચાલુ રાખવાના મૂળભૂત અધિકાર પર અયોગ્ય પ્રતિબંધ બનાવી દે છે. તેથી અમારે આ પણ ઠરાવવું જ પડે કે ઉપકલમો (૩) અને (૪)ને સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(જી) વિરુદ્ધ અધિકારક્ષેત્રાતીત ગણાવી જોઈએ અને તેને રદ કરવી જ જોઈએ.

૩૩ આ રીતે, ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં આ અદાલતની દ્વિ-ન્યાયાધીશ પીઠ દ્વારા કરાયેલા અવલોકનો મુજબ, ઉપકલમ (૩) અને (૪) માં નિર્ધારિત પરિણામો વ્યવસાય અથવા વેપાર ચલાવવાના મૂળભૂત અધિકાર પર સમગ્ર સત્તાને અયોગ્ય પ્રતિબંધ બનાવે છે. તેનો અર્થ એ થાય છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ રજિસ્ટ્રારની સમગ્ર સત્તાને અયોગ્ય પ્રતિબંધ તરીકે ગણવામાં આવી છે.

૩૪ ઉપરોક્ત વિભાગીય ખંડપીઠના અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેતાં, કલમ ૧૬૦ હેઠળ રજિસ્ટ્રારની સમગ્ર સત્તાને અયોગ્ય ગણાવી અને કલમ ૧૬૦(૩) તથા (૪)ના પરિધિ બહારની ઠેરવવામાં આવે, તો પછી અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ રજિસ્ટ્રારની સત્તાઓમાં આગળ શું બાકી રહે છે? જ્યારે રજિસ્ટ્રારે કલમ

૧૬૦ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હોય અને સમાજ દ્વારા પાલન ન થવા બદલ તેની સામે કોઈ કાર્યવાહી કરવાનો તેને કોઈ અધિકાર ન હોય, ત્યારે આવી સત્તાઓ નિષ્પ્રયોજ્ય બની જાય છે અને આવી સત્તાને કોઈ કાનૂની મૂલ્ય આપવું શક્ય રહેતું નથી અને આવી સત્તાઓ માત્ર ઔપચારિક અથવા અર્થહીન બની જાય છે.

૩૫ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ ની આ પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં લેતાં, સહકારી મંડળીઓના રજીસ્ટ્રારને આવી કર્મચારીની સેવા સમાપ્ત કરવા બાબતે મંડળી વિરુદ્ધ કોઈ દિશાનિર્દેશ આપવાનો અધિકાર છે કે નહીં, તે નક્કી કરવાનો પ્રશ્ન છે. જો આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે કરેલ અવલોકનોના પ્રકાશમાં સમગ્ર કલમને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે, તો સ્પષ્ટ થાય છે કે રજીસ્ટ્રારને કલમ ૧૬૦ હેઠળનો અધિકાર માત્ર સહકારી ઉત્પાદનના યોગ્ય અમલીકરણ, વિકાસની પ્રગતિના સંકલન અને સહકારી મંડળીઓની પરસ્પર કડી તથા સંકલન, તેમજ વેચાણ અને ઋણ આપવાની પ્રક્રિયા, વ્યવસાય અને મંડળીના કારોબારના યોગ્ય સંચાલન, અને તે સભ્યો, જમા કરનારાઓ તથા લેણદારોના હિતને હાનિકારક રીતે ચલાવવામાં આવે છે કે નહીં, તેવા મુદ્દાઓ સુધી મર્યાદિત છે. તેમાં ક્યાંય પણ મંડળી દ્વારા કરવામાં આવેલી નિમણૂકોની વૈધતા નક્કી કરવાનો અધિકાર સમાવિષ્ટ નથી. આ કેસની હકીકતોમાં, નિર્વિવાદ રીતે, પ્રતિવાદી નં. ૨ એ કોઈ સેવા ઉપનિયમો અથવા સેવા વિનિયમો ઘડ્યા નથી.

રાજ્ય સરકારે પણ અધિનિયમની કલમ ૭૬ હેઠળ કોઈ સેવા નિયમો અથવા વિનિયમો ઘડ્યા નથી. એટલું જ નહીં, પ્રતિવાદી નં. ૨ એ જે પદો માટે ભરતી કરવામાં આવી છે તે માટેની લાયકાતો પણ નિર્ધારિત કરી નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યારે મંડળીએ પાલન કરવાના ફરજિયાત ઉપનિયમો અથવા કોઈ કાયદેસર નિયમ અસ્તિત્વમાં નથી, ત્યારે જો મંડળી પોતાની પ્રક્રિયા મુજબ ઉમેદવારોની નિમણૂક કરતી વેળાએ લાયકાત નક્કી કરે અને સંચાલક સમિતિ દ્વારા ઉપસમિતિ નિયુક્ત કરી મુલાકાત અને પસંદગીની પ્રક્રિયા અનુસરે અને તેમની પસંદગીના આધારે આવા ઉમેદવારોની નિમણૂક કરે, તો શું એવું કહી શકાય કે મંડળીએ ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪ ના ભંગરૂપે મનમાની અથવા ભેદભાવપૂર્ણ રીતે કાર્ય કર્યું છે. આ અદાલતે બિપિનચંદ્ર જે. સોની વિરુદ્ધ ગુજરાત સ્ટેટ કોઓપરેટિવ કોટન ફેડરેશન અને અન્ય, અહેવાલિત ૧૯૮૫ (૨) જી.એલ.આર. ૬૯૮ (કોરમ : એસ.એલ. તલાટી, જે.) માં ઠરાવ્યા મુજબ, પ્રતિવાદી નં. ૨ ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં રાજ્ય અથવા રાજ્યની અન્ય સત્તા નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, મંડળીનું ખાનગી સંચાલન પોતાના કારોબાર અંગેનો નિર્ણય લે છે, મંડળીની પ્રવૃત્તિઓ અને વ્યવસાયનું સંચાલન કેવી રીતે કરવું અને કર્મચારીઓને કેવી રીતે રોજગાર આપવા, તે તેમના અધિકારક્ષેત્ર, સત્તા અને અધિકારમાં આવે છે. જે કર્મચારીઓની ભરતી નિયમો અથવા પ્રક્રિયા અનુસાર થઈ નથી એવી દલીલના આધારે તેમની સેવા સમાપ્ત કરવા માટે રજીસ્ટ્રાર દ્વારા મંડળીને આપવામાં

આવેલ દિશાનિર્દેશ, મંડળી અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ ની આવશ્યકતાઓ પૂર્ણ કરતો નથી. નિઃસંદેહ, આ કેસમાં મંડળીના કોઈ સભ્યે અરજદારોની નિમણૂકને પડકારેલી નથી અથવા તેના વિરુદ્ધ કોઈ ગિલો રજૂ કર્યો નથી. સંચાલક સમિતિના એકપણ સભ્યે પણ આવી દલીલ કે ફરિયાદ રજૂ કરી નથી કે પ્રક્રિયાનું પાલન થયું નથી એટલે આવી નિમણૂક ખોટી છે. વધુમાં, સંબંધિત સમયે, રજીસ્ટ્રાર મંડળીની સંચાલક સમિતિના પદસિદ્ધ સભ્ય હતા. સ્વાભાવિક રીતે, મંડળી દ્વારા આવી પ્રકારની નિમણૂકો કરવામાં આવી રહી છે તેની તેમને જાણ હોવી જ જોઈએ, કારણ કે અરજદારોની નિમણૂક માટે સંચાલક સમિતિ દ્વારા રચાયેલ ઉપસમિતિએ પસંદગી કરી હતી અને અંતે દરેક નિમણૂકને સંચાલક સમિતિએ મંજૂરી આપી હતી, જેમાં રજીસ્ટ્રાર આવી સમિતિના પદસિદ્ધ સભ્ય હતા; તેથી, મંડળી અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતાં રજીસ્ટ્રાર, અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ માં વપરાયેલી ભાષાની મર્યાદાથી બહાર જઈ તેના વ્યાપને વિસ્તારી શકતા નથી. અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ ની ભાષા સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ છે; તે મંડળીની અમુક પ્રવૃત્તિઓ સુધી મર્યાદિત છે, પરંતુ તેમાં ઉપસમિતિ દ્વારા યોગ્ય મુલાકાત અને પસંદગીની પ્રક્રિયા દ્વારા પોતાના કર્મચારીઓની નિમણૂક અંગે મંડળીનો નિર્ણય આવતો નથી. સ્પષ્ટ રીતે, કર્મચારી તરીકે ઉમેદવારોની નિમણૂક કરવાની મંડળીની આ કાર્યવાહી અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ ના વ્યાપથી બહાર છે; અન્યથા, અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, ભલે મંડળી એવા કર્મચારીની

કામગીરીથી સંતોષી હોય, તેમ છતાં રજીસ્ટ્રાર મંડળીને તેની સાથે કાર્યરત કોઈપણ કર્મચારીની સેવા સમાપ્ત કરવા દિશાનિર્દેશ આપી શકે. રજીસ્ટ્રાર મંડળીને કોઈપણ કર્મચારીને સસ્પેન્ડ કરવા અથવા તેને પદવતન કરવા અથવા દંડિત કરવા દિશાનિર્દેશ આપી શકે. રજીસ્ટ્રારને મંડળીના કર્મચારીઓ ઉપર કોઈ શિસ્તનિયંત્રણ નથી અને કાયદેસર નિયમો અથવા ઉપનિયમોના અભાવે એવા કર્મચારીની ભરતીની પદ્ધતિમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની કોઈ સત્તા પણ નથી. જો રજીસ્ટ્રારના આવા પ્રકારના હસ્તક્ષેપને એકવાર માન્યતા આપવામાં આવે, તો તે મંડળી અને રજીસ્ટ્રાર વચ્ચેનો સીધો સંઘર્ષ બની જાય. તેથી, રજીસ્ટ્રાર પાસે મંડળીના વ્યવસાય, સંચાલન અને રચનાને સ્પર્શતી અત્યંત મર્યાદિત સત્તા છે, જેમાં કર્મચારીઓની ભરતીની પદ્ધતિનો સમાવેશ થતો નથી. આથી, આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે અમરેલી જિલ્લા સહકારી સેલ એન્ડ પરચેઝ યુનિયન મામલામાં અવલોકન કર્યું હતું કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ રજીસ્ટ્રારની સમગ્ર સત્તાઓ અયોગ્ય છે.

૩૬ હવે, સોસાયટીઝ અધિનિયમમાં બીજી એક જોગવાઈ છે, જે નોંધણીકર્તાને સોસાયટીના બંધારણ, સંચાલન અથવા વ્યવસાયને સ્પર્શતા વિવાદોનો નિર્ણય કરવાની સત્તા આપે છે, અને એવો વિવાદ નિયત પ્રપત્રમાં અથવા તો વિવાદના કોઈપણ એક પક્ષકાર દ્વારા અથવા જે ફેડરલ સોસાયટી સાથે સંબંધિત સોસાયટી સંલગ્ન હોય તે ફેડરલ સોસાયટી દ્વારા અથવા સોસાયટીના કોઈ લેણદાર દ્વારા રજુ

કરવામાં આવવો જોઈએ; તેથી, કલમ ૯૬ હેઠળ, જો સોસાયટીના બંધારણ, સંચાલન અથવા વ્યવસાયને સ્પર્શતો કોઈ વિવાદ હોય, તો તે પીડિત પક્ષકાર દ્વારા નોંધણીકર્તા સમક્ષ રજૂ કરવો આવશ્યક બને છે અને સોસાયટીઝ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૯૬ હેઠળ આવા વિવાદોનો નિર્ણય કરવાની અધિકારિતા નોંધણીકર્તા પાસે છે. અધિનિયમની કલમ ૯૬ નીચે મુજબ પુનઃઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે:

“કલમ ૯૬. વિવાદો.(૧) હાલ અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં સમાવિષ્ટ કોઈ પણ બાબત હોવા છતાં, કોઈ સંસ્થાની રચના, વ્યવસ્થાપન અથવા કારોબારને સ્પર્શતો કોઈપણ વિવાદ, જો તેના પક્ષકારો નીચે દર્શાવેલ પૈકીના હોય, તો નિર્ધારિત પ્રારૂપમાં વિવાદના કોઈપણ એક પક્ષકાર દ્વારા અથવા કોઈ ફેડરલ સંસ્થા દ્વારા, રજિસ્ટ્રાર સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે:

(એ) એક મંડળી, તેની સમિતિ, કોઈપણ ભૂતપૂર્વ સમિતિ, કોઈપણ ભૂતપૂર્વ અથવા વર્તમાન અધિકારી, કોઈપણ ભૂતપૂર્વ અથવા વર્તમાન અભિકર્તા, કોઈપણ ભૂતપૂર્વ અથવા વર્તમાન સેવક અથવા નામનિર્દેશિત, મંડળીના કોઈપણ અવસાન પામેલ અધિકારી, અવસાન પામેલ અભિકર્તા અથવા અવસાન પામેલ

સેવકનો વારસદાર અથવા કાનૂની પ્રતિનિધિ, અથવા મંડળીનો પરિસમાપક:

(બી) કોઈ સભ્ય, ભૂતપૂર્વ સભ્ય અથવા મંડળીના સભ્ય, ભૂતપૂર્વ સભ્ય અથવા અવસાન પામેલ સભ્ય મારફતે દાવો કરનાર વ્યક્તિ, અથવા એવી મંડળી જે તે મંડળીની સભ્ય હોય;

(સી) મંડળીના સભ્ય સિવાયની એવી વ્યક્તિ જેને મંડળીએ ઋણ આપેલું હોય, અથવા જેઓ સાથે મંડળીના કલમ ૪૬ ની જોગવાઈઓ હેઠળ વ્યવહારો છે અથવા હતા, અને એવી વ્યક્તિ મારફતે દાવો કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિ;

(ડી) કોઈ સભ્ય, ભૂતપૂર્વ સભ્ય અથવા અવસાન પામેલા સભ્યના જામીનદાર, અથવા કલમ ૪૬ હેઠળ સંસ્થાએ જેને ધિરાણ મંજૂર કર્યું હોય એવો સભ્ય સિવાયનો વ્યક્તિ, ભલે એવો જામીનદાર સંસ્થાનો સભ્ય હોય કે ન હોય;

(ઈ) કોઈ અન્ય સંસ્થા, અથવા એવી સંસ્થાનો લિક્વિડેટર.

(૨) જ્યારે ઉપકલમ (૧) ના હેતુઓ માટે નિર્ણયાર્થે સંદર્ભિત કોઈ બાબત વિવાદ છે કે નહીં એવો કોઈ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે, ત્યારે તે પ્રશ્નનો વિચાર રજિસ્ટ્રાર દ્વારા કરવામાં આવશે અને તેનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે; સ્પષ્ટીકરણ ૧.- આ ઉપકલમના હેતુઓ માટે, વિવાદમાં નીચેના સમાવેશ પામશે- (૧) કોઈ સોસાયટી દ્વારા તેના સભ્ય,

ભૂતપૂર્વ સભ્ય અથવા અવસાન પામેલા સભ્યના નામાંકિત, વારસદાર અથવા કાનૂની પ્રતિનિધિ પાસેથી તેને બાકી હોય તેવી કોઈ દેવું અથવા માંગ અંગેનો દાવો, તેવું દેવું અથવા માંગ સ્વીકારવામાં આવેલ હોય કે ન હોય; (૨) કોઈ જામીનદાર દ્વારા સોસાયટી દ્વારા અપાયેલ ઋણના સંબંધમાં મુખ્ય કર્જદારની ખામીના કારણે જામીનદાર પાસેથી વસૂલ કરવામાં આવેલ અને મુખ્ય કર્જદાર પાસેથી તેને બાકી હોય તેવી કોઈ રકમ અથવા માંગ અંગેનો દાવો, તેવી રકમ અથવા માંગ સ્વીકારવામાં આવેલ હોય કે ન હોય; (૩) કોઈ સભ્ય, ભૂતપૂર્વ સભ્ય અથવા અવસાન પામેલા સભ્ય દ્વારા, કોઈ અધિકારી, ભૂતપૂર્વ અધિકારી અથવા અવસાન પામેલા અધિકારી દ્વારા, કોઈ એજન્ટ, ભૂતપૂર્વ એજન્ટ અથવા અવસાન પામેલા એજન્ટ દ્વારા, અથવા કોઈ નોકર, ભૂતપૂર્વ નોકર અથવા અવસાન પામેલા નોકર દ્વારા, અથવા તેની ભૂતપૂર્વ અથવા વર્તમાન સમિતિ દ્વારા સોસાયટીને થયેલ કોઈ નુકસાન અંગે સોસાયટીનો દાવો, તેવું નુકસાન સ્વીકારવામાં આવેલ હોય કે ન હોય; (૪) કોઈ સભ્ય, ભૂતપૂર્વ સભ્ય અથવા અવસાન પામેલા સભ્યના નામાંકિત, વારસદાર અથવા કાનૂની પ્રતિનિધિ દ્વારા સોંપણીની શરતોના ભંગને કારણે સોસાયટી દ્વારા ફરી કબજામાં લેવાયેલ જમીન અથવા અન્ય કોઈ સંપત્તિનો કબજો સોસાયટીને

સોંપવાનો ઇનકાર અથવા નિષ્ફળતા. સ્પષ્ટીકરણ ૨- આ કલમના હેતુઓ માટે, “એજન્ટ” શબ્દપ્રયોગમાં ગૃહનિર્માણ સોસાયટીના કિસ્સામાં, સોસાયટી દ્વારા નિયુક્ત આર્કિટેક્ટ, ઈજનેર અથવા ઠેકેદારનો સમાવેશ થાય છે. ”

૩૮ પ્રશ્ન એ છે કે, કર્મચારીની નિમણૂક સંસ્થાના બંધારણ, વ્યવસ્થાપન અથવા ધંધાને સ્પર્શે છે કે નહીં. બીજો પ્રશ્ન એ છે કે, અધિનિયમની કલમ ૯૬ હેઠળ સંસ્થાના દ્વારા કર્મચારીની સેવાસમાપ્તિ અથવા સંસ્થા દ્વારા સેવા શરતોમાં ફેરફાર અથવા સંસ્થા અને તેના કર્મચારીઓ વચ્ચેનો કોઈ અન્ય મુદ્દો અથવા વિવાદ બાબતે રજિસ્ટ્રારને અધિકારક્ષેત્ર છે કે નહીં. આ પ્રશ્નનું પરીક્ષણ સર્વોચ્ચ અદાલત તેમજ વિવિધ અન્ય વડી અદાલતો દ્વારા અનેક કેસોમાં કરવામાં આવ્યું છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો છે કે સંસ્થાના કર્મચારીઓની સેવાસમાપ્તિ સંબંધિત બાબતો અથવા સંસ્થા દ્વારા સેવા શરતોમાં કોઈ ફેરફાર અથવા તેના કર્મચારીઓ દ્વારા સંસ્થા સામે સેવા શરતો અંગેનો કોઈ વિવાદ, અધિનિયમની કલમ ૯૬ હેઠળ રજિસ્ટ્રારના અધિકારક્ષેત્રમાં આવતાં નથી. રજિસ્ટ્રારને સહકારી સંસ્થાઓ અધિનિયમ હેઠળ ઉદ્ભવતા વિવાદોનો નિર્ણય કરવાની સત્તા છે અને સંસ્થાના બંધારણ, વ્યવસ્થાપન અને ધંધાને સ્પર્શતા વિવાદોનો નિર્ણય કરવાની મર્યાદિત અધિકારક્ષેત્ર છે. આ પરિસ્થિતિઓમાં, રજિસ્ટ્રારની અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા મર્યાદિત છે. તેથી પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે,

અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ રજિસ્ટ્રારને સંસ્થા દ્વારા અરજદારઓની કરાયેલ નિમણૂકોની કાયદેસરતા, માન્યતા અને યોગ્યતાનો નિર્ણય કરવાની સત્તા અને અધિકારક્ષેત્ર છે કે નહીં, જ્યારે તેવા પ્રશ્નો આવા કર્મચારીઓની સેવા શરતો સાથે સંબંધિત છે. જો રજિસ્ટ્રાર પાસે અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા નથી, તો પછી કર્મચારીઓની સેવા શરતો અથવા ભરતી પ્રક્રિયા અથવા આવા અરજદારઓની નિમણૂકો બાબતે તેને સંસ્થા ઉપર વહીવટી સત્તા કેવી રીતે હોઈ શકે. અધિનિયમની યોજના સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ છે કે રજિસ્ટ્રારને માત્ર સંસ્થાના બંધારણ, વ્યવસ્થાપન અને ધંધા સંબંધિત બાબતોમાં જ નિયંત્રણ છે અને તેનાથી આગળ સંસ્થા ઉપર રજિસ્ટ્રારને કોઈ નિયંત્રણ નથી. આ માપદંડોને ધ્યાનમાં લેતાં, કર્મચારીઓ અને સંસ્થા વચ્ચે સેવા શરતો સંબંધિત વિવાદો સ્પષ્ટપણે અધિનિયમની કલમ ૯૬ની વ્યાપ્તિની બહાર આવે છે, તેથી અરજદારઓની નિમણૂકના આદેશોની કાયદેસરતા અને માન્યતા નક્કી કરવા રજિસ્ટ્રારના અધિકારક્ષેત્ર, સત્તા અને અધિકાર અંગેના પ્રશ્ન પર વિચાર કરતી વખતે કલમ ૧૬૦ ધ્યાનમાં લેવાની છે. અધિનિયમની કલમ ૯૬ની જોગવાઈઓ રજિસ્ટ્રારની અર્ધ-ન્યાયિક સત્તા અંગે છે, જે સંસ્થાના બંધારણ, વ્યવસ્થાપન અને ધંધાને સ્પર્શતા વિવાદોનો નિર્ણય કરવા માટે છે. તેથી, જ્યારે કર્મચારીની સેવા શરતો, ભરતી પ્રક્રિયાની પદ્ધતિ, નિમણૂકનો આદેશ અને તેવી નિમણૂકની માન્યતા કલમ ૯૬ની પરિધિમાં આવતા વિવાદ નથી, ત્યારે સામાન્ય સ્વરૂપની કલમ ૧૬૦ના બહાને એવી વ્યાખ્યા કરી શકાતી નથી કે જેમાં સેવા શરતો

અથવા ભરતી પ્રક્રિયાની પદ્ધતિ અથવા અરજદારઓના રોજગાર સંબંધિત સંસ્થાના નિર્ણય અથવા કાર્યવાહીનો સમાવેશ થાય. કર્મચારીની સેવા સમાપ્ત કરવાની સત્તા તે સંસ્થા પાસે છે જેણે તે કર્મચારીની નિમણૂક કરી હોય. ઉપવિધિઓ હેઠળ એવી કોઈ આવશ્યકતા નથી કે જેના કારણે સંસ્થામાં કોઈપણ કર્મચારીની નિમણૂક માટે રજિસ્ટ્રારની પૂર્વ મંજૂરી લેવી પડે. ઉપવિધિઓને કાયદેસર બળ નથી. આ કેસમાં, પ્રતિવાદી નં ૨ પાસે સેવા ઉપવિધિઓ નથી. હાલ અમલમાં રહેલી ઉપવિધિઓ ભરતી પ્રક્રિયાની પદ્ધતિ અથવા લાયકાત અંગે જોગવાઈ કરતી નથી. કલમ ૭૬ હેઠળ રાજ્ય સરકારે કોઈ નિયમો ઘડ્યા નથી. તેથી, ભરતી પ્રક્રિયાની પદ્ધતિ માટે કોઈ કાયદેસર નિયમો નથી અને પ્રતિવાદી નં ૨માં ભરતી માટે કોઈ સેવા ઉપવિધિઓ પણ નથી; આથી, આવી સેવા ઉપવિધિઓ અથવા નિયમન અથવા કાયદેસર નિયમોના અભાવે, સંસ્થાએ જે પ્રક્રિયા અપનાવી છે તેના માટે પ્રતિવાદી નં ૨ને પણ રજિસ્ટ્રાર પાસેથી કોઈ પૂર્વ પરવાનગી કે અનુવર્તી મંજૂરી લેવાની આવશ્યકતા નહોતી. આવી નિમણૂકો સંસ્થાના બંધારણ, વ્યવસ્થાપન અને ધંધાને સ્પર્શતી નથી. જો એવું હોય, તો કલમ ૧૬૦ હેઠળ, સ્વપ્રેરિત રીતે અથવા અન્યથા, રજિસ્ટ્રાર પ્રતિવાદી નં ૨ સંસ્થાને તેના કર્મચારીઓની સેવા સમાપ્ત કરવાની દિશા કેવી રીતે આપી શકે? તેથી, તે સંસ્થાઓ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ની વ્યાપ્તિ બહારનું છે. તે સિવાય, એવી અન્ય કોઈ જોગવાઈ નથી જે રજિસ્ટ્રારને આવી નિમણૂક રદ કરવાની સત્તા અથવા અધિકારક્ષેત્ર આપે.

૩૯ અલ્હાબાદ જિલ્લા સહકારી બેંક લિ. વિરુદ્ધ હનુમાન દત્ત તિવારી,
એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ એસ.સી. ૧૨૦ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે કલમ ૯૬ અંગે
પરિચ્છેદ ૧, ૨ અને ૩ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

“૧. આ અપીલમાં ઉઠાવવામાં આવેલ એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે
પ્રતિવાદીએ પોતાના સેવા સમાપન અંગે અપીલકર્તા અલ્હાબાદ
ડિસ્ટ. કો-ઓપ. લિ.ડી., અલ્હાબાદ, જે ઉત્તર પ્રદેશ કો-ઓપ.
સોસાયટીઝ અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલ એક સહકારી મંડળી છે,
દ્વારા કરવામાં આવેલ રિટ્રેન્યુમેન્ટ ગેરકાયદેસર હોવાનું ઘોષિત
કરાવવા માટે દાખલ કરેલો દાવો, અધિનિયમની કલમ:૭૦ ની
જોગવાઈઓથી પ્રતિબંધિત છે કે નહીં. અપીલકર્તાના વિદ્વાન
વકીલ શ્રી પ્રમોદ સ્વરૂપના મતે, વિવાદ સહકારી મંડળીના
વ્યવસાય સાથે સંબંધિત છે અને તેથી, દાવો કલમ ૭૦ ની
જોગવાઈઓથી પ્રતિબંધિત છે.

૨. “મંડળીનો વ્યવસાય” એવો પ્રયોગ આ અદાલતના અનેક
ચુકાદાઓ દ્વારા અર્થઘટિત કરવામાં આવ્યો છે. કેકન મર્ચન્ટ્સ
કો-ઓપરેટિવ બેંક લિ. વિ. દલીચંદ જુગ્રાજ જૈન, (૧૯૬૯) ૧,
એસસીઆર ૮૮૭ (એઆઈઆર ૧૯૬૯ એસસી ૧૩૨૦) માં આ

રીતે નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો હતો કે “ ‘વ્યવસાય’ શબ્દનો ઉપયોગ સંકુચિત અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે અને તેનો અર્થ મંડળીની એવી વાસ્તવિક વેપારી અથવા વાણિજ્યિક અથવા અન્ય સમાન પ્રકારની વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિ થાય છે, જેમાં પ્રવેશ કરવા માટે મંડળીને અધિનિયમ, નિયમો અને તેના ઉપનિયમો હેઠળ સત્તાધિકૃત કરવામાં આવી હોય.” કો-ઓપરેટિવ સેન્ટ્રલ બેંક લિ. વિ. એડિશનલ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ટ્રિબ્યુનલ, આંધ્ર પ્રદેશ, (૧૯૭૦) ૧ એસસીઆર ૨૦૫ : (એઆઈઆર ૧૯૭૦ એસસી ૨૪૫) માં કહેવામાં આવ્યું છે કે “પરંતુ ‘મંડળીના વ્યવસાયને સ્પર્શતો’ એવા પ્રયોગને જે અર્થ આપવામાં આવ્યો છે, તે અંગે અમારા મતે આ બાબત ખૂબ શંકાસ્પદ બને છે કે સેવાની શરતોમાં ફેરફાર સંબંધિત વિવાદને આ પ્રયોગના પરિઘમાં આવતો ગણાવી શકાય કે નહીં. કારણ કે ‘વ્યવસાય’ શબ્દને મંડળીની વાસ્તવિક વેપારી અથવા વાણિજ્યિક અથવા અન્ય સમાન પ્રકારની વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિ સાથે સમકક્ષ માનવામાં આવ્યો છે, અને કારણ કે એવું માનવું મુશ્કેલ ગણાયું છે કે મંડળી તેના હેતુઓને અમલમાં મૂકવા માટે જે કાંઈ કરે છે અથવા જે કરવું તેના માટે આવશ્યક હોય છે, જેમ કે તેના કર્મચારીઓની સેવાની શરતો નક્કી કરવી, તેને તેના વ્યવસાયનો ભાગ કહી શકાય, તેથી એવું

પ્રતીત થાય છે કે મંડળીમાં નિયોજિત કામદારોની સેવાની શરતો સંબંધિત વિવાદને મંડળીના વ્યવસાયને સ્પર્શતો વિવાદ ગણાવી શકાય નહીં.” ૩. આ અદાલતના ઉપરોક્ત ઉચ્ચારણોને ધ્યાનમાં લેતા, અમે શ્રી પ્રમોદ સ્વરૂપની રજૂઆત સ્વીકારી શકતા નથી. તેથી અપીલ ખર્ચ સાથે નામંજૂર કરવામાં આવે છે.” ૪૦. આવો જ અભિપ્રાય વિવિધ વડી અદાલતો દ્વારા અપનાવવામાં આવ્યો છે. [જોવો: કેન્દ્રીય સર્વોદય સહકારી સંઘ વિરુદ્ધ જવાન સિંહ અને અન્ય એક, એઆઈઆર ૧૯૬૮ રાજસ્થાન પાનું ૩૩ માં અહેવાલિત; કાસ્તુરબાનગર કો-ઓપરેટિવ હાઉસેસ કન્સ્ટ્રક્શન સોસાયટી વિરુદ્ધ કે. સાઉંદરરાજન અને અન્ય એક, એઆઈઆર ૧૯૬૮ મદ્રાસ પાનું ૬૭; રામભાઉ જૈરામ ધામંગે અને અન્યઓ વિરુદ્ધ પ્રમુખ, વિણકાર કો-ઓપરેટિવ સોસાયટી લિ., ચંદા અને અન્યઓ, એઆઈઆર ૧૯૬૬ બોમ્બે ૧૮૭ (નાગપુર ખાતે)].

૪૧. બિહાર સ્ટેટ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ યુનિયન લિ. વિરુદ્ધ રજીસ્ટ્રાર, કોઓપરેટિવ સોસાયટીઝ, બિહાર અને અન્ય એક, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ પટણા ૭૭ માં નીચે મુજબ અવલોકિત કરવામાં આવ્યું છે : [હેડ નોટ એ]

"કલમ ૪૮ માં આવેલો 'વિવાદ' શબ્દ તેના વ્યાપમાં કોઈ સોસાયટીના કર્મચારીઓની સેવાની શરતોને સમાવેશ કરતો નથી. તેથી, કેશિયરને એકાઉન્ટન્ટના પદ પર બઢતી આપવી માન્ય અને યોગ્ય નહોતી એવો વિવાદ, જે નોકરિયાત કર્મચારીની સેવાની શરતો સંબંધિત વિવાદ છે, તેને સોસાયટીના વ્યવસાયને સ્પર્શતો વિવાદ ગણાવી શકાય નહીં. તેથી, રજિસ્ટ્રારને આવા વિવાદનો અધિનિયમની કલમ ૪૮ (૧) હેઠળ નિવેડો કરવા અધિકારક્ષેત્ર નથી. (૧૯૬૨) આઈ.એલ.આર. ૪૧ પેટ ૩૨૫ ભિન્ન ઠરાવવામાં આવ્યો.

બિહાર સ્ટેટ કોઓપરેટિવ માર્કેટિંગ યુનિયન લિમિટેડના સ્ટાફ નિયમનોની કલમ એ (૩) અથવા એચ (૨) હેઠળની અપીલ તરીકે કલમ ૪૮ (૧)(બી) અને હેઠળની અરજીને પણ માનવામાં આવી શકતી નહોતી."

૪૨. કોઓપરેટિવ સેન્ટ્રલ બેંક લિ. અને અન્ય વગેરે વિ. એડિશનલ ઈન્ડસ્ટ્રીયલ ટ્રિબ્યુનલ આંધ્ર પ્રદેશ, હૈદરાબાદ અને અન્ય વગેરે, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૨૪૫ માં હેડ નોટ્સ (એ), (બી) અને (સી) નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે :

“(એ) સહકારી સંસ્થાઓ – આંધ્ર પ્રદેશ સહકારી સંસ્થાઓ અધિનિયમ (૭ નું ૧૯૬૪), કલમ ૬૧ – કલમ ૬૧ હેઠળ રજિસ્ટ્રાર દ્વારા ઉકેલી શકાય તેવો વિવાદ – ઔદ્યોગિક વિવાદો અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળના ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલનું અધિકારક્ષેત્ર અવરોધિત થાય છે (પરા ૨)

(બી) સહકારી સંસ્થાઓ – આંધ્ર પ્રદેશ સહકારી સંસ્થાઓ અધિનિયમ (૭ નું ૧૯૬૪), કલમો ૬૧, ૧૬ – 'સંસ્થાના વ્યવસાયને સ્પર્શતો વિવાદ' સેવાની શરતોમાં ફેરફારો સંબંધિત વિવાદ – તેને સંસ્થાના 'વ્યવસાયને સ્પર્શતો' વિવાદ ગણાવી શકાય નહીં – એવો વિવાદ કલમ ૬૨ હેઠળ નિવારણ માટે અભિપ્રેત નથી અને તેથી તે કલમ ૬૧ના વ્યાપથી બહાર છે; તેનો નિવેડો માત્ર ઔદ્યોગિક વિવાદો અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળના ઔદ્યોગિક ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા જ થઈ શકે – કલમ ૬૧ હેઠળ રજિસ્ટ્રારના અધિકારક્ષેત્રના વ્યાપ પર વિચાર કરતાં કલમ ૧૬(પ)ની જોગવાઈઓ અપ્રસંગિક છે.

(સી) સહકારી મંડળીઓ – આંધ્ર પ્રદેશ સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ (૧૯૬૪ નો ૭) – અધિનિયમની જોગવાઈઓના અનુસરણમાં રચાયેલ સહકારી મંડળીના ઉપનિયમો – તેમને કાયદાનું બળ ધરાવતા હોવાનું માનવામાં આવી શકે નહીં –

(કંપનીઝ અધિનિયમ (૧૯૫૬), કલમ ૩૬) – (ઔદ્યોગિક રોજગાર (સ્ટેનિંગ ઓર્ડર્સ) અધિનિયમ (૧૯૪૬) કલમ ૨ (જી)). અધિનિયમની જોગવાઈઓના અનુસરણમાં રચાયેલ સહકારી મંડળીના ઉપનિયમોને કાયદા તરીકે અથવા કાયદાનું બળ ધરાવતા તરીકે માનવામાં આવી શકે નહીં. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જો કોઈ વિધાન સરકારને અથવા અન્ય સત્તાધિકારીને નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે, તો તે મુજબ બનાવવામાં આવેલા નિયમોને વિધાનનું બળ હોય છે અને તેઓને વિધાનના એક ભાગ તરીકે સમાવવામાં આવેલા માનવામાં આવે છે. પરંતુ, આ સિદ્ધાંત તે સ્વરૂપના ઉપનિયમો પર લાગુ પડતો નથી, જે બનાવવા માટે અધિનિયમ દ્વારા સહકારી મંડળીને સત્તા આપવામાં આવી છે. અધિનિયમ દ્વારા જે ઉપનિયમોની કલ્પના કરવામાં આવી છે, તે માત્ર એવા હોઈ શકે છે કે જે મંડળીના સંચાલન, વ્યવસાય અથવા આંતરિક વહીવટને નિયમિત કરે. તેઓ કંપનીઝ અધિનિયમ હેઠળ સ્થાપિત કંપનીના સંસ્થાપત્રના નિયમોની પ્રકૃતિના છે. તેઓથી પ્રભાવિત વ્યક્તિઓ વચ્ચે તેઓ બાધ્યકારક હોઈ શકે, પરંતુ તેમને વિધાનનું બળ હોતું નથી. (પરિષેદ ૧૦)”

૪૩. એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ દિલ્હી પાનું ૧૪૧ માં અહેવાલિત નેશનલ કોઓપરેટિવ કન્ઝ્યુમર્સ ફેડરેશન લિ. વિ. દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન ના ચુકાદા મુજબ, એ જ દષ્ટિકોણ દિલ્હી વડી અદાલતે પણ અપનાવ્યો હતો. ગુજરાત સ્ટેટ કોઓપરેટિવ લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક લિ. વિ. પી.આર. માંકડ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ સર્વોચ્ચ અદાલત ૧૨૦૩ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૨૧, ૩૪, ૩૫ અને ૩૭ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૨૧. પ્રથમ કસોટી અંગે, એ નોંધવાનું છે કે સ્પષ્ટ અભિવ્યક્તિ 'કોઈપણ વિવાદ' ને ૧૯૨૫ અને ૧૯૬૧ ના અધિનિયમોમાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી નથી. 'વિવાદ' શબ્દનો અર્થ એવો મતભેદ થાય છે જેમાં હકારાત્મક તથા નકારાત્મક બંને પાસાં હોય. તે એક પક્ષ દ્વારા દાવાની રજૂઆત અને બીજા પક્ષ દ્વારા તેના ઈનકારને અનુમાનિત કરે છે. 'વિવાદ' પૂર્વે જોડાયેલ 'કોઈપણ' શબ્દ, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, 'કોઈપણ વિવાદ' આ અભિવ્યક્તિને અત્યંત વ્યાપક વિસ્તાર આપતો જણાઈ શકે છે, જે તેની પ્રકૃતિ ગમે તેવી હોય તેવા તમામ પ્રકારના વિવાદોને આવરી લેતો હોય. પરંતુ આ જોગવાઈઓનો સંદર્ભ, તેમજ ૧૯૨૫/૧૯૬૧ ના અધિનિયમોના હેતુ અને યોજના દર્શાવે છે કે વિધાનમંડળનો આ અભિવ્યક્તિને એવો વ્યાપક અર્થક્ષેત્ર આપવાનો ક્યારેય આશય

નહોતો. સંબંધિત જોગવાઈઓ અને અધિનિયમોની યોજના નિર્વિવાદ રીતે સૂચવે છે કે 'કોઈપણ વિવાદ' આ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ સંકુચિત અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે, જે નાગરિક સ્વરૂપના વિવાદિત દાવાઓ સુધી મર્યાદિત છે, અને જેનો નિર્ણય નાગરિક અથવા મહેસૂલી અદાલતો દ્વારા થઈ શક્યો હોત, જો ૧૯૨૫ ના અધિનિયમની કલમ ૫૪ અથવા ૧૯૬૧ ના અધિનિયમની કલમ ૮૬ માં રજિસ્ટ્રાર અથવા તેના નામનિર્દેશિત વ્યક્તિ દ્વારા ફરજિયાત લવાદ અંગેની જોગવાઈઓ ન હોત. આ જ યોગ્ય અર્થઘટન હોવાનું પ્રથમ સંકેત કલમ ૮૬ ની ઉપકલમ (૨) માં જોવા મળે છે, જેમાં જણાવાયું છે કે જ્યારે ઉપકલમ (૧) ના હેતુઓ માટે નિર્ણયાર્થે રજૂ કરાયેલ કોઈ બાબત વિવાદ છે કે નહીં એવો પ્રશ્ન ઊભો થાય, ત્યારે તે પ્રશ્ન રજિસ્ટ્રાર દ્વારા વિચારવામાં આવશે અને તેનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે. તેનો અર્થ એ થાય છે કે રજિસ્ટ્રારે પ્રાથમિક મુદ્દા તરીકે એ નક્કી કરવું આવશ્યક છે કે વિવાદ કલમ ૮૬ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળનો એવો પ્રકાર છે કે નહીં જે તેની અધિકારિતામાં આવે. જો આ પ્રાથમિક મુદ્દાનો નિષ્કર્ષ નકારાત્મક આવે, તો તેને તે બાબતનો વધુ વ્યવહાર કરવાની કોઈ અધિકારિતા રહેશે નહીં.

૩૪. આ સંદર્ભમાં, નોંધવું યોગ્ય છે કે જેમ કલમ ૯૬(૧) માં, તેમ આંધ્ર પ્રદેશ સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૪ ની કલમ ૬૧ માં પણ, જે આ અદાલત સમક્ષ કો-ઓપરેટિવ સેન્ટ્રલ બેન્કના કેસમાં (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૨૪૫) વિચારણા માટે આવી હતી, ત્યાં પણ ‘રચના, વ્યવસ્થા અથવા વ્યવસાય’ એવા શબ્દસમૂહમાં ‘વ્યવસ્થા’ શબ્દ આવે છે. પરંતુ તે સમયે એવો કોઈ વિશિષ્ટ દલીલ ઉઠાવવામાં આવી હોવાનું જણાતું નથી કે મંડળી અને તેના ભૂતપૂર્વ નોકરો વચ્ચે સેવા શરતો સંબંધિત વિવાદ, ‘મંડળીની વ્યવસ્થાને સ્પર્શતો’ એવો અભિવ્યક્તિના વ્યાપમાં આવે છે. સંભવતઃ, એવું સ્વીકારી લેવામાં આવ્યું હતું કે જો એવો વિવાદ ‘મંડળીના વ્યવસાય’ એવા અભિવ્યક્તિમાં આવતો ન હોય, તો તે ‘મંડળીની વ્યવસ્થા’ એવા શબ્દોમાં પણ આવરી લેવાતો ન હોય. જો કે, ચુકાદામાં ‘વ્યવસ્થા’ એવા અભિવ્યક્તિના ક્ષેત્ર અને અર્થવિષયક અસર અંગે ખૂબ ઓછી ચર્ચા છે, છતાં અંતમાં સ્પષ્ટ અને દઢ રીતે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે તે કેસનો વિવાદ ‘કલમ ૬૧ ના વ્યાપની બહાર હતો.’

૩૫. હવે, આપણે ૧૯૬૧ ના અધિનિયમની કલમ ૯૬(૧) માં વપરાયેલા ‘સોસાયટીના સંચાલન’ શબ્દપ્રયોગ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીશું. વ્યાકરણની દ્રષ્ટિએ, ‘સંચાલન’ શબ્દનો એક અર્થ એવો

થાય છે કે: 'બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ' અથવા 'સર્વોચ્ચ મંડળ' અથવા કાર્યકારી સમિતિ, જે સર્વોચ્ચ સ્થાને રહી સોસાયટીના કારોબારને માર્ગદર્શન આપે છે, નિયમિત કરે છે, દેખરેખ રાખે છે, દિશા આપે છે અને નિયંત્રિત કરે છે'. આ અર્થમાં, તેમાં તે વ્યક્તિઓનો સમાવેશ ન પણ થતો હોય, જેઓ તે શાસક મંડળ અથવા સમિતિના સર્વાંગી નિયંત્રણ હેઠળ રહી સોસાયટીનો દૈનિક કારોબાર ચલાવે છે. (જુઓ વર્ડ્સ એન્ડ ફ્રેઝિસ બાય વેસ્ટ પબ્લિશિંગ કો., પરમનેન્ટ એડિશન, ખંડ ૨૬, પાનું ૩૫૭, જેમાં વોર્નર એન્ડ સ્વેસી કો. વિ. સ્ટરહોલ્ઝ ડી.સી. મિન ૪૧ એફ. સપ્. ૩૯૮, ૫૦૫ નો ઉલ્લેખ કરાયેલ છે). 'સંચાલન' શબ્દનો બીજો અર્થ એવો પણ થઈ શકે છે કે: 'દિશાનિર્દેશન, માર્ગદર્શન, ઉપરિક્ષણ, નિયમન અને નિયંત્રણ દ્વારા સોસાયટીના કારોબારનું સંચાલન અથવા શાસન કરવાની ક્રિયા અથવા ક્રિયાઓ'.

૩૭. તેમ હોય તોય, અધિનિયમની સમગ્ર યોજના અને હેતુ દ્વારા જ રજિસ્ટ્રાર માટે જે બાબતને સીધી રીતે 'હદબહાર' રાખવામાં આવી છે, તેને 'વ્યવસ્થાપન' શબ્દના અર્થક્ષેત્રને વિસ્તારીને આડકતરી રીતે તેમાં સામેલ કરી શકાતી નથી. પરિસ્થિતિજન્ય મર્યાદાઓથી મુક્ત એવી એવી વ્યાખ્યા, જેનો પરિણામ એ થાય કે 'કોઈપણ વિવાદ' જેવી મર્યાદિત અભિવ્યક્તિના સીમિત પરિઘમાં

એવો વિવાદ ઘુસાડી દેવામાં આવે, જે તેનો સ્વભાવજ એવો હોવાથી રજિસ્ટ્રાર દ્વારા ઉકેલી શકાય તેમ નથી, એવી વ્યાખ્યાનો ત્યાગ કરવો આવશ્યક છે. આ દૃષ્ટિએ જોવામાં આવે તો, સોસાયટી સામે તેના સેવામુક્ત કરાયેલા નોકર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો એવો વિવાદ, જેમાં સેવા પર પુનઃસ્થાપન તથા બાકી વેતન સહિતની એવી રાહતો માંગવામાં આવે છે કે જે નાગરિક અદાલતમાં અમલમાં મુકાવી શકાય તેવી નથી, તે ૧૯૬૧ના અધિનિયમની કલમ ૯૬ (૧) માં વપરાયેલી ‘સોસાયટીના વ્યવસ્થાપનને સ્પર્શતો’ આ શબ્દપ્રયોગના પરિઘની બહાર આવે છે, અને રજિસ્ટ્રારને તે અંગે કાર્યવાહી કરીને તેનો નિર્ધાર કરવા અધિકારક્ષેત્ર નથી. એવો વિવાદ નિર્વિવાદ રીતે બી.આઈ.આર. અધિનિયમ હેઠળની શ્રમ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રમાં આવે છે.

તદનુરૂપ અભિપ્રાય જેલ્ડર ટ્રાન્સપોર્ટ કોઓપરેટિવ સોસાયટી જેલ્ડર વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, સચિવ ટુ ગવર્નમેન્ટ, શ્રમ વિભાગ મારફતે, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૯ પંજાબ પાનું ૩૪ માં લેવામાં આવ્યો છે.

ઉપરોક્ત નિર્ણયોથી અને આ કેસના તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતાં પણ, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે કલમ ૧૬૦ માં વપરાયેલી ભાષા રજીસ્ટ્રારને સહકારી ઉત્પાદનના યોગ્ય

અમલીકરણને સુનિશ્ચિત કરવા, અન્ય વિકાસલક્ષી કાર્યક્રમો માટે, માર્કેટિંગ અને ધિરાણ જેવી સહકારી પ્રવૃત્તિઓને જોડવા અને સમન્વયિત કરવા તથા સભ્યો અથવા થાપણદારો અથવા ધિરાણદાતાઓના હિતોને હાનિકારક રીતે ચલાવવામાં આવતા મંડળીના વ્યવસાયના યોગ્ય સંચાલનને સુનિશ્ચિત કરવા માટે સત્તાઓ આપે છે. આ પરિસ્થિતિમાં, અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ માં નિર્દિષ્ટ કરાયેલ કોઈપણ મુદ્દો નિમણૂકોની માન્યતા અને ભરતીની પ્રક્રિયા અનુસર્યા વિના મંડળી દ્વારા કરવામાં આવેલી ભરતી/નિમણૂકોની પદ્ધતિની માન્યતા સંબંધિત પ્રશ્નને આવરી લેતો નથી. અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ ને સંકુચિત અર્થ આપવો જ જોઈએ, કારણ કે મંડળીનું સંચાલન અનેક પ્રવૃત્તિઓ ધરાવે છે, જે કર્મચારીઓની મદદથી ચલાવવામાં આવે છે, પરંતુ આવા કર્મચારીઓની નિમણૂકની માન્યતા અથવા સેવા સમાપ્તિ અથવા કર્મચારી ઘટાડો આ કલમમાં સમાવાયેલ નથી, જે રજીસ્ટ્રારને પ્રતિવાદી નં. ૨ ને પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળી દ્વારા કરવામાં આવેલી નિમણૂકો રદ કરવા અથવા સમાપ્ત કરવા માટે એવો નિર્દેશ જારી કરવાની સત્તા અને અધિકારક્ષેત્ર આપે. કર્મચારીઓની સેવા શરતો અથવા કર્મચારીઓની નિમણૂકો અથવા ભરતી પ્રક્રિયાની પદ્ધતિ અંગે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ મુજબ જે કાર્ય રજીસ્ટ્રાર સીધે કરી શકતા નથી, તે જ કાર્ય તેમને પરોક્ષ રીતે કરવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં. તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળીને પ્રતિવાદી નં. ૨ ના ૧૬૧ કર્મચારીઓની સેવા રદ કરવા અથવા સમાપ્ત કરવા માટે રજીસ્ટ્રાર દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્દેશ

અધિકારક્ષેત્ર બહારનો છે અને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ માં વપરાયેલી ભાષાના આવરણ હેઠળ આવતો નથી.

૪૪. પ્રતિવાદી નં ૩ વતી શ્રી યાજ્ઞિક દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલો આ તર્ક કે અરજદાર પાસે ઔદ્યોગિક મંચ સમક્ષ કર્મચારી ઘટાડાની નોટિસોને પડકારવા માટે વૈકલ્પિક ઉપાય ઉપલબ્ધ હોવાથી રિટ અરજીઓ જાળવવા યોગ્ય નથી, તે સ્વીકારી શકાય તેમ નથી, કારણ કે આ અરજીઓમાં મુખ્ય પડકાર સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારના તા. ૨૮મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૩/૩જી માર્ચ, ૨૦૦૩ના આદેશ સામે છે અને પ્રતિવાદી નં ૨ મંડળી દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી કર્મચારી ઘટાડાની નોટિસો સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારના ઉક્ત નિર્દેશોના આધારે જારી કરવામાં આવી છે. વધુમાં, ઔદ્યોગિક મંચ પ્રતિવાદી નં ૧ રજિસ્ટ્રારના આદેશ/નિર્દેશની કાયદેસરતા, માન્યતા અને યોગ્યતા અંગે નિર્ણય કરી શકતું નથી અને તે બાબતનો નિર્ણય માત્ર રિટ અધિકારક્ષેત્રમાં જ થઈ શકે. તેથી, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની આ અરજીઓ જાળવવા યોગ્ય છે.

૪૫. મદન મોહન સેન ગુપ્તા અને અન્ય વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ કલકત્તા ૨૩ માં એવો નિર્ધાર કરવામાં આવ્યો છે કે સહકારી મંડળી સામેની રિટ અરજી જાળવાપાત્ર છે. (જુઓ એ.કે. ગુલામનબી

મનસુરી વિરુદ્ધ જનતા કોમર્શિયલ કોઓપરેટિવ બેંક લિ., ૧૯૯૮ (૨)
જી.એલ.એચ. ૨૨૬).

૪૬ આ અદાલતના નિર્ણય (કોરમ : ડી.એન. પટેલ, ન્યાયાધીશ) વિશેષ નાગરિક અરજી નં ૨૦૬૨૫ ના ૨૦૦૫, તા. ૨૯મી નવેમ્બર, ૨૦૦૫ પર આધાર રાખીને, શ્રી યાજ્ઞિક દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે આ અદાલતે પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ એવો નિષ્કર્ષ કર્યો છે કે આવા કર્મચારીની સેવાની શરતોના મામલે પણ રજિસ્ટ્રારને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ સત્તા છે. તેમણે ઉક્ત આદેશની નકલ પણ આ અદાલત સમક્ષ મૂકી અને રજૂ કર્યું કે તે દ્રષ્ટિએ, જો આ અદાલતનો મત ભિન્ન હોય, તો મામલો વિભાગીય પીઠ સમક્ષ મોકલવો જોઈએ. મેં ઉક્ત આદેશનું અવલોકન કર્યું છે. ઉક્ત આદેશમાં, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

“હાજર કેસની પરિસ્થિતિઓમાં, મારા મત મુજબ, ગુજરાત સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની કલમ ૧૬૦ હેઠળ નોટિસ જારી કરવાની પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ સત્તા અને અધિકારક્ષેત્ર રજિસ્ટ્રારને છે. અધિકારક્ષેત્રનો સંપૂર્ણ અભાવ નથી. તેમ છતાં, આ પ્રશ્નનો નિર્ણય રજિસ્ટ્રાર દ્વારા તથા ગુજરાત સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૬૧ હેઠળની અપીલીય સત્તાધિકારી દ્વારા કરવા

માટે ખુલ્લો રાખવામાં આવે છે. આ તબક્કે, આ અદાલત ડમી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૫ ની કારણ દર્શાવો નોટિસમાં કરવામાં આવેલા નિવેદનોના ન્યાયસંગતતાના પ્રશ્નમાં પ્રવેશતી નથી. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે, પ્રથમદષ્ટ્યાએ, અરજદાર-સોસાયટીના હિત, તેના સભ્યો, અરજદાર-સોસાયટીના લેણદારો, થાપણદારો અને વધારાની જવાબદારી વચ્ચે સંબંધ છે.

૪૭. ઉપરોક્ત નિર્ણયમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આ અદાલતે વિશેષ દીવાની અરજી નં. ૨૦૬૨૫/૨૦૦૫ માં પ્રથમદષ્ટ્યા વિચારણાના આધારે વિવાદિત મુદ્દાની તપાસ કરી હતી, જ્યારે હાલ આ અદાલત તે મુદ્દાની અંતિમ રીતે તપાસ કરી રહી છે અને તેથી પ્રથમદષ્ટ્યા વિચારણાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. તે અદાલતે આપેલ માત્ર પ્રથમદષ્ટ્યા અભિપ્રાય હતો. મુદ્દાના ગુણદોષના આધારે કોઈ નિર્ણય આપવામાં આવ્યો નહોતો. તેમ છતાં, આ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જે મુદ્દાની આ અદાલત દ્વારા (કોરમ : ડી.એન. પટેલ, ન્યાયાધીશ) તપાસ કરવામાં આવી હતી તેમાં બેંક પાસે ભરતી પ્રક્રિયા સંબંધિત ઉપનિયમો હતા, જ્યારે હાલ સમક્ષના કેસમાં પ્રતિવાદી સોસાયટી પાસે ભરતી પ્રક્રિયાની પદ્ધતિ સંબંધિત ઉપનિયમો નથી અને અધિનિયમની કલમ ૭૬ હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા પણ તે ઘડવામાં આવ્યા નથી. તેથી, આ અદાલતનો વિશેષ દીવાની અરજી નં. ૨૦૬૨૫/૨૦૦૫, તા. ૨૯મી નવેમ્બર, ૨૦૦૫નો નિર્ણય આ

અદાલત પર બંધનકારક અસર ધરાવતો નથી, કારણ કે ઉક્ત મામલામાં કોઈ મુદ્દાની અંતિમ રીતે તપાસ કરીને નિર્ણય કરવામાં આવ્યો નહોતો. આ મુદ્દે કાનૂન સર્વોચ્ચ અદાલતે અનેક કેસોમાં નિર્ધારિત કર્યું છે. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. ધનવંતી દેવી (૧૯૯૬) ૬ એસ.સી.સી. ૪૪; (૧૯૯૬ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૦૨૦) કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે કઈ પરિસ્થિતિમાં કોઈ નિર્ણય બંધનકારક પૂર્વનિર્ણય બને તે બાબતે કાનૂન નિશ્ચિત કર્યું છે. લોર્ડશીપ્સે નિરીક્ષણ કર્યું હતું (એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૦૨૫.ના પૃષ્ઠ ૪૦૨૪-૪૦૨૫ પર):

“કોઈ નિર્ણય માત્ર તે જે વાસ્તવમાં નક્કી કરે છે તે માટે જ પ્રાધિકૃત હોય છે. કોઈ નિર્ણયનું મૂળ તત્ત્વ તેનું અનુપાત કારણ હોય છે; તેમાં દર્શાવાયેલ દરેક અવલોકન અથવા ચુકાદામાં કરાયેલા વિવિધ અવલોકનોમાંથી તર્કસર નિષ્પન્ન થતું બધું જ નહીં. દરેક ચુકાદો, સાબિત થયેલા અથવા સાબિત થયેલા માનવામાં આવેલા વિશિષ્ટ તથ્યો પર લાગુ પડે તે રીતે જ વાંચવો જોઈએ, કારણ કે તેમાં જોવા મળતી અભિવ્યક્તિઓની વ્યાપકતા સમગ્ર કાનૂનનું નિવેદન કરવા માટે હોતું નથી, પરંતુ જે કેસમાં આવી અભિવ્યક્તિઓ જોવા મળે છે તેના વિશિષ્ટ તથ્યોથી નિયંત્રિત અને મર્યાદિત હોય છે. તેથી, ચુકાદામાંથી અહીં-ત્યાંની કોઈ એક વાક્યરચના અલગ કાઢીને તેના પર નિર્માણ કરવું

લાભદાયક નહીં બને, કારણ કે નિર્ણયનું સાર તેનું અનુપાત કારણ છે, તેમાં દર્શાવાયેલ દરેક અવલોકન નહીં.”

લોર્ડશીપ્સે વધુમાં નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

“આથી, કોઈ નિર્ણયના બાંધધરી સ્વરૂપના પ્રભાવને સમજવા અને તેની મૂલવણી કરવા માટે હંમેશાં એ જોવું આવશ્યક છે કે જે મામલામાં નિર્ણય આપવામાં આવ્યો હતો તેમાં હકીકતો શું હતી અને કયો મુદ્દો નિર્ધારિત કરવાનો હતો. કોઈપણ ચુકાદાને એમ વાંચી શકાય નહિ કે જાણે તે કોઈ અધિનિયમ હોય. ચુકાદામાં આવેલ કોઈ શબ્દ, કોઈ ઉપખંડ અથવા કોઈ વાક્યને કાયદાનો સંપૂર્ણ નિરૂપણ માનવામાં આવી શકે નહિ. કાયદો સ્થિર રહી શકે તેમ નથી અને તેથી પૂર્વનિર્ણયોનો ઉપયોગ કરતી વખતે ન્યાયાધીશોએ બુદ્ધિસંપન્ન પદ્ધતિનો અવલંબ કરવો જોઈએ.”

૪૮. અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના અભાવ સિવાય પણ રજિસ્ટ્રારના આદેશમાં કેટલીક મૂળભૂત ખામીઓ છે. સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારના આદેશનો માત્ર સહજ અવલોકન કરવાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તેમાં ક્યાંય એ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે અરજદારોની નિમણૂકથી મંડળીના વ્યવસાય, વહીવટ અને બંધારણ પર કેવી રીતે પ્રતિકૂળ અસર થઈ રહી છે અથવા મંડળીના સભ્યોને કેવી રીતે હાનિકારક અસર પહોંચી છે. તેમાં એ પણ

જાહેર થતું નથી કે પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળીએ અરજદારોની નિમણૂકો કર્યા પછી મંડળીના વ્યવસાય અથવા પ્રવૃત્તિઓ પર કઈ પ્રતિકૂળ અસર પડી હતી. સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારનો સમગ્ર આદેશ આ અનુમાન પર આધારિત છે કે જો ભરતીની પ્રક્રિયા અનુસર્યા વિના આ પ્રકારની નિમણૂક કરવામાં આવે, તો તે સભ્યોના હિતને પ્રતિકૂળ અસર કરશે, પરંતુ વાસ્તવમાં તેવી પ્રતિકૂળ અસર થઈ છે કે નહીં તે અંગે કોઈ તથ્યનિર્ધારણ કરવામાં આવ્યું નથી. રજિસ્ટ્રારના આદેશને સમર્થન આપે એવું કોઈ સામગ્રી અભિલેખ પર ઉપલબ્ધ નથી. પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળીના કોઈ સભ્યે આવી નિમણૂકોના સંદર્ભે રજિસ્ટ્રાર સમક્ષ એવી કોઈ ફરિયાદ કરી નથી કે તે તેમના હિતને પ્રતિકૂળ અસર કરે છે. આ અદાલતે અગાઉની અરજીમાં જે દિશાનિર્દેશ આપ્યો હતો તે મુજબ અધિકારક્ષેત્રનો પ્રશ્ન રજિસ્ટ્રારે નક્કી કરવો આવશ્યક હતો, પરંતુ આદેશ પસાર કરતી વખતે તેમણે તેનો નિર્ણય કર્યો નથી. તેમણે માત્ર તે પ્રશ્ન ટાળી દીધો અને પોતાના અધિકારક્ષેત્ર અંગેના પ્રાથમિક વાંધા વિષયક નિર્ણયને અવગણ્યો. રજિસ્ટ્રારે તા. ૩૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ના અગાઉના આદેશ પર આધાર મૂક્યો છે, પરંતુ કાયદા સામે પ્રતિબંધનો સિદ્ધાંત લાગુ પડતો નથી, કારણ કે તેથી પ્રતિવાદી નં. ૧ને અધિકારક્ષેત્ર પ્રાપ્ત થતું નથી. પ્રતિવાદી નં. ૨ને પ્રતિવાદી નં. ૧ના અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તાઓ અંગે વાંધો ઉઠાવવાનો કાનૂની અધિકાર છે અને તેથી આ કેસમાં પ્રતિબંધનો સિદ્ધાંત લાગુ પડતો નથી. રજિસ્ટ્રારે એ બાબત પણ ધ્યાનમાં લીધી છે કે તા. ૩૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ના રોજ તેમના દ્વારા

આપવામાં આવેલા અગાઉના બે દિશાનિર્દેશોનું પાલન પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા કરવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ ૧૯૯૯થી લઈને કરવામાં આવેલી નિમણૂકોની તારીખ સુધી અને આજદિન સુધી પણ, પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા અનુપાલન ન કરવા બાબતે તેમણે કોઈ પગલાં લીધાં નથી. રજિસ્ટ્રારે પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળી દ્વારા રજૂ કરાયેલા તે તથ્યોને અવગણ્યા છે કે કુલ ૧૭૯ કર્મચારીઓ નિવૃત્ત થયા હતા અને તે ૧૭૯ નિવૃત્ત કર્મચારીઓની સામે માત્ર ૧૬૧ કર્મચારીઓની જ ભરતી કરવામાં આવી હતી અને તેથી પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળીને ૧૩૯ લાખનો લાભ થયો હતો. રજિસ્ટ્રારે એ બાબત પણ અવગણેલી છે કે આ નિમણૂકો સ્ટાફ ઉપસમિતિની રચના થયા પછી અને વ્યવસ્થાપક સમિતિની મંજૂરી મેળવીને કરવામાં આવી હતી. રજિસ્ટ્રારે એ પણ અવગણ્યું છે કે છેલ્લા સાત વર્ષ દરમિયાન કર્મચારીઓની સંખ્યા ઘટી છે અને વાર્ષિક વળતર રૂપિયા ૩૩૪ કરોડ સુધી વધ્યું છે. તેથી, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે અરજદાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ આ વાંધાની યોગ્ય રીતે મૂલવણી કરી નથી કે પ્રતિવાદી નં. ૨ વિરુદ્ધ દિશાનિર્દેશ જારી કરવા માટે રજિસ્ટ્રાર પાસે કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. રજિસ્ટ્રારે પ્રતિવાદી નં. ૨ના તા. ૧૩મી જુલાઈ, ૨૦૦૨ના પત્રની પણ યોગ્ય રીતે મૂલવણી કરી નથી, જેમાં ભરતી કેવી રીતે કરવામાં આવી તે અંગેની તમામ વિગતો આપવામાં આવી હતી, પરંતુ તેમણે માત્ર તેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને પત્રમાં વર્ણવાયેલા તથ્યો ખોટા છે અને અભિલેખને વિરુદ્ધ છે કે નહીં તે અંગે કોઈ ચર્ચા કરી નથી. આ રીતે, રજિસ્ટ્રારને અધિકારક્ષેત્ર છે કે નહીં તે પ્રશ્નનો તેમણે નિર્ણય કર્યો નથી. આ

મુદ્દાનો નિર્ણય કર્યા વિના, તેમણે માત્ર એ નિષ્કર્ષ આપ્યો કે ૧૬૧
 કર્મચારીઓની ભરતી પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા ભરતી પ્રક્રિયા અનુસર્યા વિના
 કરવામાં આવી છે અને તે સંલગ્ન મંડળી તથા મંડળી સાથે સંકળાયેલા ખેડૂતોના
 હિત વિરુદ્ધ છે અને તે આર્થિક દૃષ્ટિએ પણ યોગ્ય નથી તથા મંડળીના હિતમાં
 પણ નથી. તેઓ આવા નિષ્કર્ષ કેવી રીતે પહોંચ્યા, તે માટે તેમના સમક્ષ કોઈ
 સામગ્રી ઉપલબ્ધ નહોતી. ખેડૂતો દ્વારા કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી નથી. કોઈ
 સંલગ્ન મંડળીએ કોઈ ફરિયાદ કરી નથી. કોઈ સભ્યે કોઈ ફરિયાદ કરી નથી.
 વ્યવસ્થાપક સમિતિ અથવા સામાન્ય સભાના કોઈ સભ્ય તરફથી પણ કોઈ
 ફરિયાદ નથી. રજિસ્ટ્રારે પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળીના વાર્ષિક અહેવાલનો વિચાર
 કર્યો નથી, છતાં તેમણે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા કરવામાં
 આવેલી આવી નિમણૂકો તેમના નૈતિક કર્તવ્યોના વિરોધમાં છે, જે પ્રતિવાદી નં.
 ૨ મંડળી દ્વારા નિભાવવાનાં હતા. રજિસ્ટ્રારે તેઓ પહોંચેલા નિષ્કર્ષોના
 સમર્થનમાં ક્યાંય પોતાનાં તારણો આપ્યાં નથી. તેમણે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો છે
 કે આ મુદ્દાનો નિર્ણય કરવા અને પ્રતિવાદી નં. ૨ને એવો દિશાનિર્દેશ આપવા
 માટે તેમને કલમ ૧૬૦ હેઠળ અધિકારક્ષેત્ર છે. એવો કોઈ નિષ્કર્ષ આપવામાં
 આવ્યો નથી કે આવી નિમણૂકો પક્ષપાત, ચાહતાપૂર્ણ વલણ અથવા મનસ્વી
 રીતે કરવામાં આવી હતી. પાનું ૨૭, આંતરિક પાનું ૧૨ પર માત્ર એટલું જ
 નિષ્કર્ષ છે કે આવી નિમણૂકો પ્રતિવાદી નં. ૨ મંડળીના હિતમાં નથી અને
 ખેડૂતો, સંલગ્ન મંડળી તથા પ્રશાસનિક હિતમાં પણ નથી; તેથી પ્રતિવાદી નં. ૨

પોતાની નૈતિક જવાબદારી નિભાવવામાં નિષ્ફળ ગયો છે. સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર દ્વારા અપાયેલું આ એકમાત્ર તારણ છે, જે કાયદા અનુસાર નથી અને આ અદાલત દ્વારા અપાયેલા દિશાનિર્દેશો અનુસાર પણ નથી. આ અદાલતે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કાયદા મુજબ મામલો અથવા વિવાદ અથવા સંઘની રજુઆતનો નિર્ણય કરવા દિશાનિર્દેશ આપ્યો હતો.

૪૯. ગુજરાત સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમની કલમ ૩(૩) હેઠળ રજિસ્ટ્રારની નિમણૂક કરવામાં આવે છે. અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) મુજબ, રાજ્ય સરકાર સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા ઉપકલમ (૨) હેઠળ નિયુક્ત કરવામાં આવેલ વ્યક્તિ અથવા વ્યક્તિઓને આ અધિનિયમ હેઠળના રજિસ્ટ્રારની તમામ અથવા કોઈપણ સત્તાઓ સોંપી શકે છે. તેથી, આ અધિનિયમ હેઠળ રજિસ્ટ્રારની નિમણૂક કરવા માટે જાહેરનામું બહાર પાડીને રાજ્ય સરકારને સત્તા પ્રાપ્ત છે. અધિનિયમની કલમ ૨ ની ઉપકલમ (૧૭) મુજબ, “રજિસ્ટ્રાર”નો અર્થ એવો વ્યક્તિ છે જેને આ અધિનિયમ હેઠળ સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હોય અને તેમાં આ અધિનિયમ હેઠળ રજિસ્ટ્રારની સત્તાઓ અન્ય કોઈ વ્યક્તિને સોંપવામાં આવી હોય તે હદ સુધી આવી વ્યક્તિનો પણ સમાવેશ થાય છે અને તેમાં વધારાના અથવા સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારનો પણ સમાવેશ થાય છે. સંબંધિત પક્ષકારોને સાંભળી અને ગુજરાત રાજ્યના સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારને પોતાનો અહેવાલ રજૂ

કરનાર સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ)ના હિતમાં અધિનિયમની કલમ ૩ ની ઉપકલમ (૩) હેઠળ રાજ્ય સરકારે કોઈ જાહેરનામું બહાર પાડ્યું નથી. તેથી, અધિનિયમની કલમ ૩(૩) હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડીને રાજ્ય સરકારે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારની નિમણૂક કરી નથી, અને આથી, જે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ)એ બાબતો સાંભળી હતી તેને સંબંધિત પક્ષકારોને સાંભળવાની કોઈ અધિકારિતા નહોતી અને અધિનિયમની કલમ ૨(૧૭) ને કલમ ૩(૩) સાથે વાંચતાં તેના અર્થમાં તે રજિસ્ટ્રાર નહોતો. આ અદાલતે અસરગ્રસ્ત પક્ષકારોને સાંભળવા માટે રજિસ્ટ્રારને નિર્દેશો આપ્યા હોવાથી, રજિસ્ટ્રારે અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓ સહિત સંબંધિત પક્ષકારોની બાબતો સાંભળવા માટે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારને નિર્દેશ આપવો જોતો નહોતો. રજિસ્ટ્રાર દ્વારા સત્તાનું એવું પ્રત્યાયોજન કાયદાની દૃષ્ટિએ સત્તાવિહોળું છે, કારણ કે રજિસ્ટ્રારને પોતાની જગ્યાએ અન્ય કોઈ વ્યક્તિને રજિસ્ટ્રાર તરીકે નિમણૂક કરવાની કોઈ સત્તા નથી. તેથી, સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) દ્વારા બાબતની સુનાવણી કરવામાં આવી ત્યારે આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશોનો સ્પષ્ટ ભંગ કરવામાં આવ્યો છે; તેથી, અસરગ્રસ્ત પક્ષકારોને સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) દ્વારા આપવામાં આવેલી સંપૂર્ણ સુનાવણી અધિનિયમની કલમ ૩(૩) હેઠળ રજિસ્ટ્રાર તરીકે સત્તા અને અધિકારિતાના અભાવે દૂષિત બને છે.

૫૦. અધિનિયમની કલમ ૩ની ઉપકલમ (૩) હેઠળ નિમણૂક કરવામાં આવેલ સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારને રાજ્ય સરકારે જાહેરનામામાં સોંપેલ સત્તાઓ પ્રાપ્ત છે. સહકારી ચળવળમાં રજિસ્ટ્રારને આ અધિનિયમ હેઠળ નીચેની સત્તાઓ છે.

૧. સોસાયટી અને તેના બાય-લોઝ તેમજ તેવા બાય-લોઝમાં થયેલા દરેક સુધારાને નોંધણી કરવી અથવા નોંધણી કરવાનો ઇનકાર કરવો;
૨. સંસ્થાઓનું વિલીનીકરણ કરવું, વિભાજન કરવું અથવા પુનઃસંગઠન કરવું; ૩. નોંધણી પ્રમાણપત્ર રદ કરવું;
૪. સભ્યોના પ્રવેશ અંગે નિર્ણય કરવો;
૫. મર્યાદા કરતાં વધુ હિસ્સા મૂડીની ચુકવણી કરવાની મંજૂરી આપવી;
૬. સંસ્થાની વિશેષ સામાન્ય સભા બોલાવવી;
૭. સંસ્થાના નિશ્ચિત ઠરાવો રદ કરવું;
૮. સમિતિના સભ્યની અયોગ્યતા અંગે નિર્ણય કરવો;
૯. સમિતિને દૂર કરી વહીવટની નિમણૂક કરવી;
૧૦. દસ્તાવેજોના કબજાને સુરક્ષિત કરવા માટે અરજી કરવી;
૧૧. અન્ય સહકારી સંસ્થાને ઋણ મંજૂર કરવું;

૧૨. હિસાબપરીક્ષા, તપાસ, નિરીક્ષણ અને દેખરેખ સંબંધિત કાર્ય કરવું;

૧૩. વિવાદોને પ્રતિનિધી અથવા પ્રતિનિધિઓના મંડળને મોકલવા;

૧૪. સંસ્થાનું વિલોપન કરવું, લિક્વિડેટરની નિમણૂક કરવી અને વિલોપન પ્રક્રિયાનો અંત લાવવો;

૧૫. સહકારી બેંકને ભૂમિ વિકાસ બેંક તરીકે કાર્ય કરવાની મંજૂરી આપવી;

૧૬. ટ્રસ્ટી તરીકે કાર્ય કરવું; રાજ્ય ભૂમિ વિકાસ બેંક માટે, જો સરકાર દ્વારા નિમણૂક કરવામાં આવી હોય, અને ભાગ ૧૧ હેઠળ ઉદ્દેશિત ટ્રસ્ટીના તેવા કાર્યો બજાવવું;

૧૭. ભૂમિ વિકાસ બેંકને ગીર્વે રાખવામાં આવેલી જમીનની ઉપજ જમ કરવી અને તેનું વેચાણ કરવું, તેવી ગીર્વે રાખેલી જમીનનું જાહેર હરાજી દ્વારા વેચાણ કરવાની મંજૂરી આપવી, અને તેવા વેચાણને મંજૂરી આપવી;

૧૮. ભૂમિ વિકાસ બેંક સંબંધિત બાકી રકમોની વસૂલી માટે પ્રમાણપત્ર આપવું અથવા ગીર્વેદારની મિલકતની શરતી જમી કરવાનો આદેશ આપવો;

૧૯. એવોર્ડો, ડિકીઓ, આદેશો અને નિર્ણયોના અમલ અંગે આદેશો પસાર કરવા;

૨૦. અપીલો સાંભળવા તથા અધીન અધિકારીઓની કાર્યવાહી મંગાવવા અને તે અંગે આદેશો પસાર કરવા;

૨૧. કલમ ૧૦ હેઠળ વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ અભિયોજન ચલાવવાનો આદેશ આપવા;

૨૨. નાગરિક અદાલત તરીકે કાર્ય કરવા;

૨૩. સોસાયટીનું વિલિંગ અપ ચાલી રહ્યું હોય ત્યારે નાગરિક અથવા આવક અદાલતમાં દાવો દાખલ કરવા માટે પરવાનગી મંજૂર કરવા, અને

૨૪. સોસાયટીઓને રાજ્યની બહાર શાખાઓ ખોલવાની પરવાનગી આપવા તથા અન્ય રાજ્યોની સોસાયટીઓને આ રાજ્યમાં શાખાઓ ખોલવાની પરવાનગી આપવા.

ઉપર મુજબ સૂચિબદ્ધ રજિસ્ટ્રારની આ સત્તાઓ છે, જેમાં ભરતીની પદ્ધતિ તથા સોસાયટી દ્વારા કરવામાં આવેલી નિમણૂકો બાબતે સોસાયટીના ખાનગી વ્યવસ્થાપન સંબંધિત કાર્યોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની કોઈ સત્તા રજિસ્ટ્રારને આપવામાં આવેલી નથી. જો રાજ્ય સરકાર દ્વારા રજિસ્ટ્રારની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે અલગથી સૂચના બહાર પાડી જોઈન્ટ રજિસ્ટ્રારને સત્તાઓ સોંપવામાં

આવી ન હોય, તો જોઈન્ટ રજિસ્ટ્રાર અધિનિયમની કલમ ૩(૩) હેઠળ રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચના બહાર પાડી નિયુક્ત કરાયેલા રજિસ્ટ્રાર તરીકે કાર્ય કરી શકતા નથી. આ પ્રશ્નનું પરીક્ષણ મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા દુખરામ ગુમા વિ. કોઓપરેટિવ એગ્રિકલ્ચરલ અસોસિએશન લિ., કવર્ધા અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૦ એમ.પી. ૨૭૩માં અહેવાલિત, પ્રકરણમાં કરવામાં આવ્યું હતું. મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતે પેરા ૮, ૯ માં કરેલી સંબંધિત નોંધો નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

૮. ઠરાવની માન્યતા વિરુદ્ધ આક્ષેપનો વાસ્તવિક અને મુખ્ય આધાર એ છે કે ઉપનિયમ નં ૩૮ મુજબ ઠરાવને રજિસ્ટ્રારની મંજૂરી આવશ્યક હતી, પરંતુ મેનેજિંગ કમિટીએ ૩ ઓગસ્ટ, ૧૯૫૮ના રોજ અરજદારને બરતરફ કરતો જે ઠરાવ પસાર કર્યો હતો, તેને રજિસ્ટ્રારે નહીં પરંતુ પ્રતિવાદી નં ૩, સ્પેશિયલ ડ્યુટી પરના અધિકારીએ, જે જોઈન્ટ રજિસ્ટ્રાર હતા, મંજૂર કર્યો હતો. હવે પ્રતિવાદીઓ તરફથી આ બાબતે વિવાદ રહેલો નથી કે ઠરાવને મંજૂરી જોઈન્ટ રજિસ્ટ્રારે આપી હતી અને રજિસ્ટ્રારે નહિ.

પરંતુ પ્રતિવાદીઓની તરફથી રજૂ કરાયેલ દલીલ એવી છે કે ઉપનિયમ નં ૩૮ના હેતુઓ માટે જોઈન્ટ રજિસ્ટ્રાર દ્વારા ઠરાવને અપાયેલી મંજૂરી માન્ય હતી, કારણ કે કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝ

અધિનિયમ, ૧૯૧૨ ની કલમ ૩ હેઠળ રાજ્ય સરકારને રજિસ્ટ્રારને સહાય કરવા માટે વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરવાનો અને તેમને સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશ દ્વારા અધિનિયમ હેઠળના રજિસ્ટ્રારના તમામ અથવા કોઈપણ સત્તાઓ પ્રદાન કરવાનો અધિકાર છે; કે ઉપર પરિચ્છેદ પમાં ઉલ્લેખિત સૂચના દ્વારા જોઈન્ટ રજિસ્ટ્રારમાં અધિનિયમ તથા તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો હેઠળની રજિસ્ટ્રારની તમામ સત્તાઓ નિહિત કરવામાં આવી હતી; અને ઉપનિયમો અધિનિયમનો એક ભાગ છે.

૯. સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારને ઉપનિયમ નં.૩૮ હેઠળ અરજદારને બરતરફ કરતી મેનેજિંગ કમિટીના ઠરાવને મંજૂરી આપવાનો અધિકાર હતો, એવી દલીલ સ્વીકારવામાં અમને અસમર્થતા છે. ઉક્ત ઉપનિયમ મુજબ મંજૂરી રજિસ્ટ્રારની હોવી આવશ્યક છે. એસોસિએશનના ઉપનિયમોમાં સરકાર અથવા રજિસ્ટ્રારને ઉપનિયમ નં.૩૮ હેઠળના રજિસ્ટ્રારના અધિકારો કોઈ અન્ય સત્તાધિકારીને પ્રત્યાયોજિત કરવાની પરવાનગી આપતી કોઈ જોગવાઈ નથી. નિઃસંદેહ, સહકારી મંડળીઓ અધિનિયમ, ૧૯૧૨ ની ધારા ૩ હેઠળ રાજ્ય સરકારને રજિસ્ટ્રારને સહાય કરવા માટે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારની નિમણૂક કરવાની અને તેને અધિનિયમ હેઠળના રજિસ્ટ્રારના તમામ અથવા કોઈપણ અધિકારો સોંપવાની છૂટ છે.

આ ધારા માત્ર અધિનિયમ હેઠળના રજિસ્ટ્રારના અધિકારોના સોંપાણ વિશે કહે છે, અધિનિયમની કલમ ૪૩(૨) (સી) હેઠળ બનાવવામાં આવેલા ઉપનિયમો હેઠળના અધિકારો વિશે નહીં. રાજ્ય સરકારે ૧૩.૬.૧૯૫૬ ના રોજ બહાર પાડેલી સૂચનાએ પણ સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારને અધિનિયમ તથા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો હેઠળના રજિસ્ટ્રારના તમામ અધિકારો સોંપ્યા હતા. તેનાથી આગળ વધીને તેને ઉપનિયમો હેઠળના રજિસ્ટ્રારના અધિકારો સોંપવામાં આવ્યા નહોતા. અધિનિયમ, તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો અને અધિનિયમ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલા અધિકારના બળે કોઈ સત્તાધિકારીએ બનાવેલા ઉપનિયમો વચ્ચે ભેદ છે. અમે ઉપનિયમની વ્યાખ્યા કરવાનો અથવા તેની કાર્યક્ષેત્રની મર્યાદાઓ સૂચવવાનો પ્રયત્ન કરીશું નહીં. અનેક કાયદાઓ સ્થાનિક સત્તાધિકારીઓને સારા શાસન, વહીવટ અને સંચાલન માટે ઉપનિયમો બનાવવાનો અધિકાર આપે છે. તેઓ વિષયોની વિશાળ વિવિધતાને આવરી લે છે. પરંતુ બધા ઉપનિયમો પોતાનો અધિકાર તે કાયદા અથવા તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોમાંથી મેળવે છે, જે સ્થાનિક સત્તાધિકારીને તેઓ બનાવવા સત્તા આપે છે. આ રીતે ઉપનિયમો એ એવી આજ્ઞાઓ અને નિયમનાઓ છે, જે કોઈ એવી સત્તા દ્વારા

બનાવવામાં આવે છે જેને પોતાના કાર્યો અને બાબતોના નિયમન માટે આવશ્યક કાનૂની સત્તા પ્રાપ્ત હોય. તેઓ કોઈ નિગમ, એસોસિએશન અથવા અન્ય કોઈ સત્તાધિકારીના વહીવટ અને સંચાલન માટેના નિયમો છે. ફ્રૂઝ વિ. જોન્સન, ૧૮૮૮-૨ ક્યુ.બી. ૯૧ માં લોર્ડ રસેલ સી.જે.એ લોકલ ગવર્મેન્ટ એક્ટ, ૧૮૮૮ હેઠળ કાઉન્ટી કાઉન્સિલ જેવી જાહેર સંસ્થા દ્વારા બનાવાયેલા ઉપનિયમના લક્ષણો દર્શાવ્યાં હતાં. તેમણે કોઈ જાહેર સ્થળે કોઈપણ વ્યક્તિને સંગીત વગાડવા અથવા ગાવા પર પ્રતિબંધ મૂકતા કાઉન્ટી કાઉન્સિલ દ્વારા બનાવાયેલા ઉપનિયમને એવી આજ્ઞા તરીકે વર્ણવ્યો હતો, જે જનતા પર અથવા જનતાના કોઈ ભાગ પર, કાનૂની સત્તાઓથી સજ્જ કોઈ સત્તાધિકારી દ્વારા, કંઈક કરવાનું અથવા ન કરવાનું આદેશરૂપે લાદવામાં આવે, અને તેના પાલનના અભાવ માટે કોઈ પ્રતિબંધ અથવા દંડ સાથે સંકળાયેલ હોય. તેમણે વધુમાં ઉમેર્યું હતું કે, જો ઉપનિયમ વિધિપૂર્વક બનાવવામાં આવ્યો હોય, તો તેની યથાર્થ કાર્યક્ષેત્રની અંદર તેને કાનૂન જેટલી શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. " ફરકા ૧૧ માં સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ છે: "૧૧.....જો, જેમ અમને લાગે છે, અધિનિયમની ધારા ૩ માં આવેલા "અધિનિયમ હેઠળ" શબ્દપ્રયોગને એવો અર્થ આપીને વાંચી શકાય નહીં કે તેમાં

અધિનિયમ તથા તેના હેઠળ નોંધાયેલ મંડળીઓ દ્વારા બનાવાયેલા ઉપનિયમો બંનેનો સમાવેશ થાય, તો પછી સરકાર દ્વારા સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારને અધિનિયમ હેઠળના રજિસ્ટ્રારના તમામ અધિકારો સોંપવામાં આવ્યા હોવા અને ૧૩મી જૂન, ૧૯૫૬ ની બહાર પાડવામાં આવેલી સૂચના હોવા છતાં, મેનેજિંગ કમિટીના ઠરાવને સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારે આપેલી મંજૂરી ઉપનિયમ નં.૩૮ હેઠળ માન્ય મંજૂરી બની શકશે નહીં. તેથી, જેના અનુસંધાને અરજદારને સેવામાંથી બરતરફ કરવામાં આવ્યો હતો તે ઠરાવ ગેરકાનૂની ગણવો પડે, અને અરજદારને બરતરફ કરવાનો આદેશ પણ અયોગ્ય ગણવો પડે.”

૫૧. તેથી, વર્તમાન કેસના તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતાં, જ્યારે આ અદાલતે રજિસ્ટ્રારને પ્રતિવાદી નં ૩ એસોસિયેશન દ્વારા રજૂ કરાયેલ પ્રતિનિધિત્વનો નિર્ણય કરવા દિશા આપી હતી, ત્યારે સંબંધિત પક્ષકારોને વ્યક્તિગત રીતે સાંભળવું અને કાયદા અનુસાર મામલાનો નિર્ણય કરવો તે રજિસ્ટ્રારનું કર્તવ્ય હતું, પરંતુ તે કરવા બદલે તેણે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) ને સંબંધિત પક્ષકારો દ્વારા ઉઠાવવામા આવનારા વાંધા/દાવાઓ સાંભળવા અને પોતાનો અહેવાલ રજિસ્ટ્રારને સોંપવા માટે દિશા આપી. તેથી, જે સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) એ મામલો સાંભળ્યો અને રજિસ્ટ્રારને અહેવાલ સોંપ્યો તે

રાજ્ય સરકાર દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૩(૩) હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડતી વખતે નિયુક્ત કરાયેલ રજિસ્ટ્રાર નથી; તેથી, સાંભળનાર સત્તા અધિનિયમની કલમ ૩(૩) ના અર્થમાં રજિસ્ટ્રાર નથી; તેથી, સંયુક્ત રજિસ્ટ્રારને મામલો તથા પ્રભાવિત પક્ષકારો, જેમાં પ્રતિવાદી નં ૨ સોસાયટીનો પણ સમાવેશ થાય છે, ને સાંભળવાની અને પોતાનો અહેવાલ રજિસ્ટ્રારને સોંપવાની કોઈ અધિકારિતા નથી; તેથી, સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર દ્વારા થયેલ તે સુનાવણી અધિકારિતા વિના અને દૂષિત છે.

પર. રજિસ્ટ્રારને એવી સત્તાઓ પ્રાપ્ત છે કે જેનો ઉપયોગ તે રજિસ્ટ્રારની સામાન્ય દેખરેખ અને નિયંત્રણને આધીન રહી કરીને કરશે. આવી દેખરેખ અને નિયંત્રણનો ઉપયોગ ન્યાયિક તથા બિન-ન્યાયિક બાબતોમાં થઈ શકે છે. રજિસ્ટ્રાર, પોતાના અધિનસ્ત કોઈ અધિકારીની કોઈ તપાસ અથવા કાર્યવાહી અથવા અન્ય કોઈ બાબતનો દસ્તાવેજી રેકૉર્ડ મંગાવી શકે છે અને તેની તપાસ કરી શકે છે, જેથી પોતાના સંતોષાર્થે તે નિર્ધારિત કરી શકે કે પસાર કરાયેલ કોઈ નિર્ણય અથવા આદેશ કાનૂની છે કે કેમ અને આવી અધિકારીની કાર્યવાહી નિયમિત હતી કે કેમ. એવો નિર્ણય અથવા આદેશ અધિનિયમની કલમ ૧૦૭ હેઠળ રજિસ્ટ્રાર દ્વારા સુધારી, રદબાતલ કરી અથવા ઉલટાવી શકાય છે. એવો રજિસ્ટ્રાર, નિઃસંદેહ, તેને સહાય કરવા માટે નિયુક્ત કરવામાં આવેલ અધિનસ્ત અધિકારીઓનો વડો છે, પરંતુ તે સહકારી સંસ્થાઓનો વડો નથી. સહકારી

સંસ્થાઓ, નિઃસંદેહ, અન્ય કોઈપણ સંયુક્ત મૂડી કંપનીની જેમ જ કાયદાની જ રચના છે. રજિસ્ટ્રારને સંસ્થાઓ પર સામાન્ય દેખરેખની કેટલીક સત્તાઓ આપવામાં આવી છે અને તેને સંસ્થાની રચના, કામગીરી અને આર્થિક સ્થિતિ અંગે તપાસ કરવાની સત્તા છે, પરંતુ આ સત્તાઓનો ઉપયોગ માત્ર તેવા કિસ્સાઓમાં જ થઈ શકે છે જ્યાં સંસ્થાનું સમગ્ર કાર્ય તંત્ર ખામીયુક્ત હોય અથવા જ્યાં શેરધારકોના હિતો અને સંસ્થા સાથે વ્યવહાર કરનારાઓના હિતોનું રક્ષણ કરવાનું હોય. રજિસ્ટ્રારને સહકારી સંસ્થાઓનો વડો માનવામાં આવી શકતો નથી અને તેના કર્મચારીઓની નિમણૂક તથા બરતરફી સંબંધિત બાબતોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તા ધરાવતા તરીકે પણ તેને માનવામાં આવવો જોઈએ નહીં.

પ૩. આ પાસું અલાહાબાદ વડી અદાલતે દલેલ સિંહ વિ. કૂપ. યુનિયન લિ. યુ.પી. લખનૌ અને અન્યના કેસમાં, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૫૬ અલાહાબાદ પાનું ૪૩માં પ્રકાશિત થયો છે, તેમાં પરીક્ષણ કર્યું હતું. ચુકાદાનો પરિચ્છેદ જ સંબંધિત હોઈ, નીચે મુજબ પુનઃઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે:

અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી હતી કે સહકારી સંસ્થા કાયદેસરની સંસ્થા છે અને રજિસ્ટ્રારને સહકારી સંસ્થાઓના વહીવટમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની વ્યાપક સત્તાઓ છે. તેથી, રજિસ્ટ્રારને સહકારી સંસ્થાના વડા તરીકે માનવામાં આવવો જોઈએ અને નિમણૂકો તથા બરતરફીની બાબતોમાં પણ હસ્તક્ષેપ કરવાની

સત્તા તેને હોવાનું માનવું જોઈએ. મને લાગતું નથી કે આ પ્રસ્તાવ ટકાઉ છે. સહકારી સંસ્થાઓ નિશ્ચિતપણે કાયદાની જ સર્જના છે, બરાબર અન્ય કોઈપણ સંયુક્ત મૂડી કંપની જેવી.

રજિસ્ટ્રારને સંસ્થાઓ પર સામાન્ય દેખરેખની કેટલીક સત્તાઓ આપવામાં આવી છે અને તેને પોતાની પહેલ પર અથવા કલેક્ટરની વિનંતિ પર અથવા સમિતિના બહુમતી સભ્યોની વિનંતિ પર અથવા કુલ સભ્યોના એક તૃતીયાંશથી ઓછા ન હોય એટલા સભ્યોની વિનંતિ પર, સંસ્થાના બંધારણ, કાર્યપદ્ધતિ અને નાણાકીય સ્થિતિ અંગે તપાસ હાથ ધરવાની અથવા તેના દ્વારા અધિકૃત કરવામાં આવેલ કોઈ વ્યક્તિને આવી તપાસ હાથ ધરવા આદેશ આપવાની સત્તા છે.

આ સત્તાનો ઉપયોગ માત્ર તેવા કિસ્સાઓમાં જ કરી શકાય છે જ્યાં સોસાયટીનું સમગ્ર કાર્યસંચાલન દોષપૂર્ણ હોય, અને આ સત્તા શેરધારકોના હિતો તથા સોસાયટી સાથે વ્યવહાર કરનારાઓના હિતોની રક્ષા કરવા માટે આપવામાં આવી છે.

તેનો અર્થ એવો નથી કે રજિસ્ટ્રારને સોસાયટીના દૈનિક વહીવટમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તા છે. ધારા ૩૫ સિવાય, એવી કોઈ અન્ય ધારા મારી નોંધ પર લાવવામાં આવી નથી જેમાં રજિસ્ટ્રારને કોઈ વધુ વ્યાપક સત્તા આપવામાં આવી હોય. રાજ્ય સરકારને તો આ

બાબતમાં કંઈ કરવાની તેથી પણ ઓછી સત્તા છે. એવું કશું નથી કે જે રજિસ્ટ્રાર અથવા સહાયક રજિસ્ટ્રાર અથવા રાજ્યએ કરવું જોઈએ હતું અને જે તેઓ કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હોય, અને તેથી, જેમ મેં ઉપર દર્શાવ્યું છે તેમ, રજિસ્ટ્રાર અથવા રાજ્ય સરકાર વિરુદ્ધની અરજી ભ્રાંતિપૂર્ણ છે.

પર ઉપરોક્ત બાબતો અંગે અલાહાબાદ વડી અદાલતે કરેલ અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેતાં, જ્યારે રાજ્ય સરકારને સંસ્થાના કર્મચારીઓની ભરતીની પદ્ધતિ અને નિમણૂકો બાબતે સંસ્થાના ખાનગી વ્યવસ્થાપનના કાર્યોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી, ત્યારે રજિસ્ટ્રારને પણ સંસ્થાઓના દૈનિક વહીવટમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી અને અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ સિવાય, અધિનિયમ હેઠળ રજિસ્ટ્રારને એવો કોઈ અન્ય વધુ વ્યાપક અધિકાર અપાયેલો નથી કે જેના આધારે તે સંસ્થાના ખાનગી વ્યવસ્થાપનના કાર્યોમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે. આ કેસની હકીકતોમાં, રજિસ્ટ્રારનો એવો કેસ નથી કે સંસ્થાનું સમગ્ર કાર્ય ત્રુટિપૂર્ણ હોવાનું જણાયું છે અથવા સભ્યો/ખેડૂતોના હિતોના રક્ષણની જરૂર છે. પડકારાયેલ આદેશ પસાર કરતી વખતે રજિસ્ટ્રારે એવો કોઈ નિષ્કર્ષ નોંધ્યો નથી.

પપ. કલમ ૯૬ ની વ્યાખ્યા કરતાં, સમાજની રચના, સંચાલન અને વ્યવસાયનો અર્થ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે. એ જ રીતે, અધિનિયમની કલમ ૯૬ અને ૧૬૦ ની ભાષા પણ લગભગ એવી પરિસ્થિતિને આવરી લે છે જેમાં સમાજનું સમગ્ર કાર્ય ત્રુટિપૂર્ણ હોવાનું જણાય અથવા સભ્યો/શેરધારકોના હિતોનું સંરક્ષણ કરવું આવશ્યક બને. સર્વોચ્ચ અદાલતે જે રીતે તેનો અર્થ કર્યો છે તે મુજબ આ સામાન્ય સત્તાઓ છે, અને તેમાં સમાજના દૈનિક કાર્યોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી તેમજ રજિસ્ટ્રાર સમાજનો વડો નથી. તેથી, “સમાજની રચના, વ્યવસાય અને સંચાલન” શબ્દસમૂહની વ્યાખ્યા સમાજો અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ ની ભાષા માટે પણ લાગુ પડે છે. આ એક સ્થિર સિદ્ધાંત છે કે અધિનિયમ હેઠળ જો વિશિષ્ટ ભાષાવાળી કોઈ એક કલમનો અર્થ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હોય, તો અન્ય કાયદાકીય જોગવાઈઓમાં સમાન પ્રકારની ભાષા વપરાય ત્યારે તે જ અર્થ ધ્યાનમાં લેવો જરૂરી બને છે. કલમ ૧૬૦ હેઠળ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા મંજૂર કરાયેલા અથવા હાથ ધરાયેલા સહકારી ઉત્પાદન અને વિકાસ કાર્યક્રમોના યોગ્ય અમલીકરણને સુનિશ્ચિત કરવા, માર્કેટિંગ અને ધિરાણ જેવી સહકારી પ્રવૃત્તિઓ અંગે, સમાજના વ્યવસાયના યોગ્ય સંચાલન અંગે, તેમજ જો સમાજના કારોબારો સભ્યો/થાપણદારો/લેણદારોના હિતને હાનિકારક રીતે ચલાવવામાં આવતા હોય તે સંદર્ભે, રજિસ્ટ્રારને દિશાનિર્દેશ જારી કરવાની સત્તા છે. તેથી, અંતે રજિસ્ટ્રાર પાસે સભ્યો/ખેડૂતોના હિતોના સંરક્ષણ

માટે સામાન્ય દેખરેખની સત્તા છે, પરંતુ તેમાં સમાજના ખાનગી સંચાલન અને દૈનિક કાર્યોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો સમાવેશ થતો નથી, જેમાં સમાજને પોતાની આવશ્યકતા અને જરૂરિયાત મુજબ કર્મચારીઓની નિમણૂક કરવાની હોય છે. તેથી, પ્રતિવાદી નં ૨ સામે ભરતીની પદ્ધતિ અને અરજદારોની નિમણૂક સંબંધિત કોઈપણ દિશાનિર્દેશ જારી કરવાની સત્તા કે અધિકારક્ષેત્ર રજિસ્ટ્રાર પાસે નથી. આ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ ના વ્યાપથી પર છે. રજિસ્ટ્રારે એવો કોઈ નિષ્કર્ષ નોંધ્યો નથી કે પ્રતિવાદી નં ૨ નું સમગ્ર કાર્ય ત્રુટિપૂર્ણ હોવાનું જણાયું છે અને સભ્યો/ખેડૂતોના હિતો પર પ્રતિકૂળ અસર થઈ છે. રજિસ્ટ્રારે પસાર કરેલો આદેશ અને રજિસ્ટ્રાર દ્વારા આંકવામાં આવેલ અંતિમ નિષ્કર્ષ અંગ્રેજીમાં નીચે મુજબ છે:

“માનનીય વડી અદાલતના તા. ૧૬.૭.૦૨ ના આદેશના અનુસંધાને, સમગ્ર મામલાની ગુણદોષના આધાર પર તપાસ કર્યા પછી, હું આ નિષ્કર્ષે પહોંચું છું કે ૧૬૧ કર્મચારીઓની ભરતી સંસ્થાના વિશાળ હિતમાં તથા તેની સાથે સંલગ્ન સહકારી સંસ્થાઓના અને રાજ્યના ખેડૂતોના હિતમાં, તેમજ સંસ્થાના દીર્ઘકાલીન આર્થિક અને વહીવટી હિતમાં કરવામાં આવી નથી, તે સ્થાપિત થાય છે. એવું જણાય છે કે ઉક્ત ભરતી સભ્ય સહકારી સંસ્થાઓના વિશ્વસ્ત તરીકે ગુજકોમાસોલ દ્વારા નિભાવવાની નૈતિક જવાબદારીના વિરુદ્ધ છે. વિશેષ નાગરિક અરજી નં. ૬૦૪૨

ઓફ ૨૦૦૨ માં માનનીય વડી અદાલતના ચુકાદા, નિષ્કર્ષ અને આદેશ તેમજ ઉપરોક્ત અવલોકનને ધ્યાનમાં લઈ, સંબંધિત તમામ પક્ષોને પ્રતિનિધિત્વ કરવાની તક આપ્યા બાદ, વહીવટી રીતે નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે, જેમાં હસ્તાક્ષરકર્તાને સમગ્ર બાબતનું પરીક્ષણ કરીને આદેશ પસાર કરવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો.”

૫૬ ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષમાં, રજિસ્ટ્રાર દ્વારા એવો નિષ્કર્ષ કરવામાં આવેલ નથી કે પ્રતિવાદી નં ૨ સોસાયટીનું સમગ્ર કાર્યસંચાલન દોષપૂર્ણ હોવાનું જણાયું છે અને સભ્યો/ખેડુતોના હિતોને પ્રતિકૂળ અસર પહોંચી છે. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબની એવી કોઈ નોંધ અથવા નિષ્કર્ષના અભાવે, અહીંના અરજદારાઓની નિમણૂક/સેવાસમાપ્તિ સંબંધિત આવા મામલામાં હસ્તક્ષેપ કરવાની રજિસ્ટ્રારને કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી.

૫૭. પ્રતિવાદી નં ૨ સોસાયટીએ તા. ૧૯મી એપ્રિલ, ૧૯૬૦ના રોજ નં ૨૪૦૯૦/૭ હેઠળ નોંધાયેલા ઉપનિયમો બનાવેલા છે. ઉપનિયમ નં ૫૦ મુજબ, ફેડરેશનનું સમગ્ર વહીવટ, સંચાલન અને નિયંત્રણ બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સમાં નિહિત રહેશે અને બોર્ડના નિયંત્રણને આધીન રહી, તેઓમાંથી જ બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ દ્વારા રચવામાં આવનારી કાર્યકારી સમિતિમાં રહેશે.

ઉપનિયમ નં રજમાં એવી જોગવાઈ છે કે સમયાંતરે, ફેડરેશનના વ્યવસાયના સંચાલન માટે, કોઈપણ અધિકારી, લિપિક અથવા ફેડરેશનના અન્ય કર્મચારીની નિમણૂક કરવી અને ડિરેક્ટર્સને જે શ્રેષ્ઠ લાગે તે મુજબ તેમને હટાવવું અથવા સસ્પેન્ડ કરવું અથવા અન્ય રીતે દંડિત કરવું, તેમનું મહેનતાણું, વેતન અને પગાર નક્કી કરવો, આવશ્યક જણાય તેવા મહેનતાણા પર આવા સ્ટાફની કામચલાઉ અથવા કાયમી નિમણૂક કરવી અને ભરતી, વર્ગો અને પગારધોરણો તથા ભથ્થાઓ અંગે અને તેમના વર્તન તથા શિસ્ત માટે નિયમો ઘડવા. અમલમાં રહેલા ઉપનિયમો હેઠળ બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સને પ્રાપ્ત આ સત્તાઓ છે અને કોઈ અધિકારક્ષેત્ર તથા ચુકિતપૂર્ણ કારણ વિના રજિસ્ટ્રાર દ્વારા તેમાં કરાયેલ હસ્તક્ષેપ સોસાયટીઝ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ની વ્યાપ્તિ બહાર છે.

૫૮. સમાન પ્રકારના મામલામાં, જેમાં રજિસ્ટ્રારે પસંદગી અને નિમણૂક પ્રક્રિયામાં સોસાયટીએ ગેરરીતિ આચરી હોવાના અનુમાનના આધારે નિમણૂકો રદ કરી હતી, બેન્ની ટી.ડી. અને અન્ય વગેરે વગેરે વિ. રજિસ્ટ્રાર, કોઓપરેટિવ સોસાયટીઝ અને અન્ય એક વગેરે વગેરે, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૮ એસ.સી. ૨૦૧૨ માં પ્રકાશિત છે, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિષદ ૨૦, ૨૧ અને ૨૨ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

૨૦. બંને બેંકોમાં ભરતી અંગે સામાન્ય સ્વરૂપના ઉપરોક્ત પ્રશ્નોથી ભિન્ન, કોટ્ટાયમ બેંકના મામલામાં વડી અદાલતની ખંડપીઠે સ્પષ્ટપણે એવું નિષ્કર્ષ આપ્યું હતું કે વિશાળ પાયે થયેલી ગેરરીતિઓને કારણે ભરતી પ્રક્રિયા પોતે જ દૂષિત બની ગઈ હતી. ઉલ્લેખનીય છે કે કોટ્ટાયમ ડિસ્ટ્રિક્ટ કો-ઓપરેટિવ બેંકના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સને નિયમ ૧૭૬ હેઠળ રજૂ કરેલા જુલાઈ, ૧૯૮૬ના રોજ પત્ર દ્વારા નોટિસ આપતી વખતે રજિસ્ટ્રારે, બેંક દ્વારા લેવામાં આવેલી કસોટીમાં અપનાવવામાં આવેલી કોઈ વિશાળ પાયાની ગેરરીતિ અંગે કોઈ સંકેત આપ્યો નહોતો, સિવાય કે એટલું જ દર્શાવ્યું હતું; "અપાયેલા ગુણો અને નોંધાયેલા સમન્વિત ગુણોમાં સુધારા કરીને હેરફેર કરવામાં આવી છે." કેટલાક ઉમેદવારોને ઓછા ગુણ અપાયા હતા અને કેટલાક અન્ય ઉમેદવારોને વધુ ગુણ અપાયા હતા. પરંતુ બેંકે અનેક વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરતા પસાર કરેલા ઠરાવોની કાયદેસરતા પર વિચાર કરતી વખતે રજિસ્ટ્રારે કેરળા પબ્લિક મેન્સ (કરપ્શન, ઇન્વેસ્ટિગેશન એન્ડ ઇન્કવાયરીઝ) કમિશનની કહેવાતી અહેવાલને ધ્યાનમાં લીધી, જેણે વિગતવાર તપાસ માટે દિશાનિર્દેશ આપ્યા હતા, અને તેના આધારે અંતિમ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા કે કોટ્ટાયમ ડિસ્ટ્રિક્ટ કો-ઓપરેટિવ બેંક દ્વારા કરાયેલ ઉમેદવારોની નિમણૂક દૂષિત છે.

વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો હતો, અને અમારી દષ્ટિએ યોગ્ય રીતે આપ્યો હતો, કે નિયમ ૧૭૬ હેઠળ બેંકને અપાયેલી નોટિસમાં આક્ષેપિત અનિયમિતતાઓની વિગતવાર વિગતોના અભાવમાં અને કેરળા પબ્લિક મેન્સ (કરપ્શન, ઇન્વેસ્ટિગેશન એન્ડ ઇન્કવાયરીઝ) કમિશનની અહેવાલ બેંક અથવા નિમણૂક પામેલા વ્યક્તિઓને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં ન આવી હોવાના કારણે, અનિયમિતતા વિશે કોઈ નિષ્કર્ષે આવવું રજિસ્ટ્રાર માટે ખુદ્દું નહોતું, અને એવો નિષ્કર્ષ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતના ગંભીર ભંગને કારણે દૂષિત બને છે. તેમ છતાં, ખંડપીઠે આ મુદ્દે વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશના નિષ્કર્ષ સાથે અસહમતિ દર્શાવી અને કમિશનની અહેવાલ પર આધાર રાખીને એવો ઠરાવ કર્યો કે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા ગેરકાયદેસરતા અને અનિયમિતતાથી દૂષિત થઈ ગઈ હતી અને તેથી બધા ઉમેદવારોની નિમણૂકો રદ કરવાને સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નહોતો. ખંડપીઠ આ વાતથી અવગત હતી કે વિવાદિત નિર્ણયથી પ્રતિકૂલ અસર પામનાર વ્યક્તિઓને કોઈ તક અપાઈ નહોતી, કારણ કે સંબંધિત દસ્તાવેજો તેમને કે ભરતી કરનાર બેંકને પણ રજૂ કરવામાં આવ્યા નહોતા; છતાં તેણે કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતને ઉપેક્ષિત કર્યો અને તે તરફ પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું નહોતું, અને બીજી તરફ

આક્ષેપિત અનિયમિતતા અને ગેરકાયદેસરતાને કારણે પસંદગીની પ્રક્રિયા દૂષિત થઈ ગઈ હોવાનું નિષ્કર્ષ આપ્યું. અમારી વિચારપૂર્વકની અભિપ્રાય મુજબ, ખંડપીઠે કમિશનની અહેવાલ પર આધાર રાખવામાં અને તે અહેવાલ બેંક અથવા અસરગ્રસ્ત પક્ષકારોને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી નહોતી હોવા છતાં પસંદગીમાં અનિયમિતતાઓ કરવામાં આવી હોવાનું તારણ નોંધવામાં સ્પષ્ટ ભૂલ કરી હતી. તે ઉપરાંત, જેમ અગાઉ જણાવાયું છે તેમ, જે નોટિસ આપવામાં આવી હતી તેમાં રજિસ્ટ્રારે કોઈ વિગતો આપી નહોતી અને આવા અસ્પષ્ટ આક્ષેપોના આધારે પસંદગીની પ્રક્રિયામાં કોઈ અનિયમિતતા થઈ હોવાનું નિષ્કર્ષ નોંધવું અનુમત્ય નહોતું. તેથી, ખંડપીઠનો ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષ રદ કરવો જ જોઈએ.

૨૧. શ્રી સુકુમારન, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે, આ અદાલતના પ્રિતપાલ પાલ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, (૧૯૯૪) ૫ એસ.સી.સી. ૬૯૫ : (૧૯૯૪ એ.આઈ.આર. એસ.સી.૬૦૮૫. ૪૬૨૪), ના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો અને દલીલ કરી કે જાહેર તપાસ આયોગના નિષ્કર્ષોને ધ્યાનમાં લેતા, અનેક ઉમેદવારો અંગે ગુણોમાં ચેડાં કરવામાં આવ્યા હતા અને તેથી નિષ્પક્ષ અને વાસ્તવિક પસંદગી થઈ નહોતી; અતેએવ, જાહેર હિત સમસ્ત

પસંદગીને રદ કરવાની માંગ કરે છે અને સંબંધિત જાહેર તપાસ આયોગનો અહેવાલ બેંકને અથવા અસરગ્રસ્ત થનારી કોઈપણ વ્યક્તિને આપવામાં આવ્યો નહોતો, તેવી માત્ર તકનિકી આપત્તિના આધારે પસંદગી રદ કરવા અંગે આદેશ આપતાં અદાલતે પોતાની જવાબદારીથી પીછેહઠ કરવી જોઈએ નહીં. ઉપરોક્ત કેસમાં, હરિયાણા સબઓર્ડિનેટ સર્વિસિસ સિલેક્શન બોર્ડ દ્વારા પોલીસના આસિસ્ટન્ટ સબ-ઇન્સ્પેક્ટરોના પદ પર નિયુક્તિ માટે કરવામાં આવેલી પસંદગી, બોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવેલી પસંદગી વાસ્તવિક અને નિષ્પક્ષ નહોતી એવા નિષ્કર્ષે આવી આ અદાલતે રદ કરી હતી. આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે જે બાબતમાં જાહેર હિત સંકળાયેલું હોય તેને માત્ર પ્રતિવાદાત્મક વિવાદ તરીકે ગણાવી શકાય નહીં. પરંતુ, સુનાવણી દરમિયાન અદાલતનું એવું મત બન્યું કે ઉકેલવાની સમસ્યા એટલી ગંભીર હતી કે તેને માત્ર પ્રતિવાદાત્મક દલીલોના આધારે સંભાળી શકાય નહીં, અને પસંદગીની પ્રક્રિયામાં અદાલતને દેખાયેલી સ્પષ્ટ દુર્બળતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, પસંદ કરાયેલા અને નિયુક્ત કરાયેલા તમામ લોકોને પણ યોગ્ય રીતે નોટિસ આપવાનો નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો, જેથી અદાલત નક્કી કરી શકે કે સમગ્ર પસંદગી પ્રક્રિયા દુષિત હતી કે કેમ અને પસંદગીને રદ કરી શકે. ઉપરોક્ત

હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે, અદાલતે રાજ્ય સરકારના મુખ્ય સચિવને સોગંદનામા પર બોર્ડની રચના, તેના સભ્યોનાં નામો અને લાયકાતો અંગેની વિગતો રજૂ કરવા અને બોર્ડની બેઠકનો અભિલેખ તથા કાર્યવાહી નોંધ રજૂ કરવા જણાવ્યું હતું. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અદાલતે સંબંધિત તમામ સામગ્રીની જાણ અસરગ્રસ્ત પક્ષોને આપીને અને ત્યારબાદ આ અદાલતમાં તે વ્યક્તિઓ પાસેથી સોગંદનામા દ્વારા સમજૂતિઓ મેળવી તથા તેઓએ ઉઠાવેલી દલીલોને ધ્યાનમાં લઈને, અંતે મામલો નક્કી કર્યો હતો. ઉપરોક્ત કેસમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતનો હાલના કેસમાં કોઈ લાગુ પડતો નથી, કારણ કે ન તો બેંકને અને ન તો કોઈ અસરગ્રસ્ત પક્ષકારને જાહેર તપાસ આયોગના અહેવાલની નકલ આપવામાં આવી હતી; તે જ અહેવાલ પર રજીસ્ટ્રારે આધાર મૂક્યો હતો અને તે જ અહેવાલ પર વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે આધાર રાખીને, સંબંધિત પક્ષકારોને તેમની રજૂઆતો કરવાની કોઈ તક આપ્યા વિના, એવો નિષ્કર્ષ કાઢ્યો હતો. આ તો સ્વાભાવિક ન્યાયના સિદ્ધાંતનો ગંભીર ભંગ ગણાશે, જેને માત્ર આ આધાર પર કે જાહેર હિત પસંદગીના રદકરણની માંગ કરે છે, અવગણવામાં આવી શકશે નહીં. અમારા મત મુજબ, ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત હાલના મામલે લાગુ પડી શકે નહીં.

૨૨. ઉપરોક્ત મુજબ અમારાં નિષ્કર્ષોને ધ્યાનમાં લેતાં, અમે ઠરાવીએ છીએ કે ટ્રિસ્ટુર જિલ્લા સહકારી બેંક લિમિટેડના ઠરાવો તેમજ કોટ્ટાચમ જિલ્લા સહકારી બેંકના ઠરાવને રદ કરતો રજિસ્ટ્રારનો આદેશ સ્પષ્ટ ભૂલથી કલુષિત છે અને તેથી રજિસ્ટ્રારનો ઉક્ત આદેશ ટકી શકતો નથી; અને તે મુજબ અમે તે આદેશને રદ કરીએ છીએ. વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે આપેલા તેમજ રિટ અપીલમાં ખંડપીઠ દ્વારા આપેલા વડી અદાલતના ચુકાદાઓ પણ ભૂલભર્યા છે અને તેથી તેઓ પણ રદ કરવામાં આવે છે, અને સંબંધિત અરજદારો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ અરજીઓ મંજૂર થયેલી ગણાશે. અનિવાર્ય રીતે, તેથી, ટ્રિસ્ટુર જિલ્લા સહકારી બેંકના સંચાલક મંડળ દ્વારા પસાર કરાયેલા ઠરાવ નં ૨, તારીખ ૫-૨-૧૯૯૫ અને ઠરાવ નં ૧૦, તારીખ ૧૭-૫-૧૯૯૫ દ્વારા કલાર્કના પદ પર કરવામાં આવેલી નિમણૂકો માન્ય ગણવામાં આવે છે અને તે જ રીતે જિલ્લા સહકારી બેંક, કોટ્ટાચમના સંચાલક મંડળ દ્વારા પસાર કરાયેલા ઠરાવ નં ૩ અને ૪, તારીખ ૧૩-૪-૧૯૯૫ દ્વારા કલાર્કના પદ પર કરવામાં આવેલી નિમણૂકો પણ માન્ય ગણવામાં આવવી જ જોઈએ. એસ.એલ.પી. (સી) નં ૯૩૫૦-૯૩૫૨, ૧૯૯૭ માંથી ઉદ્ભવેલી સિવિલ અપીલો, એસ.એલ.પી. (સી) નં ૯૭૨૮,

૧૯૯૭ માંથી ઉદ્ભવેલી સિવિલ અપીલ, અને એસ.એલ.પી. (સી) નં ૧૦૧૪૯-૧૦૧૫૦, ૧૯૯૭ માંથી ઉદ્ભવેલી સિવિલ અપીલો મંજૂર કરવામાં આવે છે; જ્યારે કેરળ રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલ એસ.એલ.પી. (સી) નં ૧૫૪૪૪-૧૫૪૪૮, ૧૯૯૭ માંથી ઉદ્ભવેલી સિવિલ અપીલો નામંજૂર કરવામાં આવે છે; પરંતુ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાને લેતાં, ખર્ચ બાબતે કોઈ આદેશ કરવામાં આવતો નથી.

૫૯. આ કેસના તથ્યોમાં, રજીસ્ટ્રાર, જે મેનેજિંગ કમિટીના પદેન સભ્ય બન્યા હતા, જેમાં અરજદારોની નિમણૂકો મેનેજિંગ કમિટી દ્વારા ઠરાવ પસાર કરીને મંજૂર કરવામાં આવી હતી, તે સમયે જ્યારે ઠરાવ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, રજીસ્ટ્રાર મેનેજિંગ કમિટીના ભાગરૂપે કમિટીના સભ્ય હતા; તેથી, રજીસ્ટ્રારને તે ઠરાવથી ભિન્ન અથવા તેના વિરુદ્ધ નિર્ણય કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી. રજીસ્ટ્રારે નિમણૂકમાં મૌનસંમતિ દર્શાવી હતી અને પદધારકને ત્રણ વર્ષથી વધુ સમય સુધી કામ કરવા દીધા હતા; તેથી, તેમના માટે તે નિમણૂક રદ કરવી ખુદી નહોતી. આવા પ્રશ્નની તપાસ સર્વોચ્ચ અદાલતે ધ ન્યાગઢ કોઓપરેટિવ સેન્ટ્રલ બેંક લિમિટેડ અને અન્ય વિ. નારાયણ રથ અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૧૨ માં અહેવાલિત, કેસમાં કરી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૪ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“અમારા મત મુજબ, પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજીએ આ સંકુચિત આધારે સફળતા મેળવી શકી હોત કે તેને બેંકના સચિવ તરીકે તેર વર્ષથી વધુ સમય સુધી કાર્ય કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને સચિવ તરીકે તેની નિમણૂક અંગેનો નિર્ણય એવી બેઠકમાં લેવામાં આવ્યો હતો, જેના અધ્યક્ષસ્થાને સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર સ્વયં રહ્યા હતા. મૂળ તત્ત્વમાં રિટ અરજી સહકારી બેંક દ્વારા પસાર કરાયેલ કોઈ આદેશ વિરુદ્ધ નહીં, પરંતુ બેંકના સચિવ તરીકે પ્રતિવાદી નં ૧ ની નિમણૂકને નામંજૂર કરતા રજિસ્ટ્રારે પસાર કરેલા આદેશ વિરુદ્ધ નિર્દેશિત છે. અમારા મત મુજબ, પ્રતિવાદી નં ૧ ની સચિવ તરીકેની નિમણૂકમાં મૌનસંમતિ દર્શાવી હોય અને તમામ વ્યવહારુ હેતુઓ માટે તે નિમણૂકને માન્ય તરીકે સ્વીકારી લીધી હોય, તે પછી રજિસ્ટ્રાર માટે તે નિમણૂક રદ કરવી ખુદી નહોતી. અનેક વર્ષો વીતી ગયા પછી આ પ્રકારથી નિમણૂકો અમાન્ય ઠરાવવામાં આવે તે ઇચ્છનીય નથી.” ૬૦. સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર અને રજિસ્ટ્રાર બંનેએ આ અદાલત દ્વારા જારી કરાયેલા નિર્દેશો મુજબ તપાસ શરૂ કરવા માટે બે મહિનાથી વધુ સમય રાહ જોઈ. અંતે, બહુ ઉતાવળમાં બાબતોનો નિર્ણય કર્યો અને એમ દર્શાવ્યું કે આ અદાલતના સમયબંધ કાર્યક્રમની અંદર મામલો નક્કી કરવાની

દિશાઓ છે. નોંધપોથીના અવલોકન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે રજિસ્ટ્રાર દ્વારા આપવામાં આવનારી આવી દિશાઓથી અસર પામવાની સંભાવના ધરાવતા સંબંધિત કર્મચારીઓને કોઈ યુક્તિપૂર્ણ તક આપવામાં આવી નહોતી. સુનાવણી માટે કોઈ અવકાશ આપવામાં આવ્યો નહોતો અને આ અદાલતે ત્રણ મહિનાનો સમય આપ્યો હોવા છતાં પંદર દિવસની અવધિમાં ઉતાવળમાં મામલો પૂર્ણ કરી દેવામાં આવ્યો હતો. આ અદાલતે તા. ૧૬.૭.૨૦૦૨ ના આદેશ દ્વારા અરજીનો નિકાલ કર્યો હતો. કર્મચારીઓને કારણ દર્શાવો નોટિસ તા. ૨૫મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ દ્વારા આ કહેવા માટે સ્પષ્ટીકરણ રજૂ કરવા જણાવવામાં આવ્યા ત્યારે, અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળનો આદેશ કેમ ન પસાર કરવો જોઈએ, તે અંગે એસોસિયેશન દ્વારા કરવામાં આવેલ રજૂઆતની નકલ તેમને આપવામાં આવી નહોતી. આવી કારણ દર્શાવો નોટિસ એસોસિયેશન દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતના અનુસંધાનમાં જારી કરવામાં આવી હોવા છતાં, તે રજૂઆતની નકલ પ્રભાવિત કર્મચારીઓને કે પ્રતિવાદી નં ૨ ને સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર દ્વારા આપવામાં આવી નહોતી અને તેથી, સંબંધિત અરજદારોને યુક્તિપૂર્ણ તકથી વંચિત રાખવાનો આ સ્પષ્ટ કિસ્સો છે, કારણ કે તેઓ અસરકારક રીતે કારણ દર્શાવી

શકે નહીં કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળનો આદેશ કેમ ન પસાર કરવો જોઈએ. તેથી સંબંધિત અરજદારોને ભારે હાનિ પહોંચી. પ્રતિવાદી નં ૩ ની રજૂઆતના અભાવે, કયા આધાર અથવા સામગ્રી પર અરજદારો જવાબ આપી શકે? આથી અસરકારક તકના સ્પષ્ટ ઇનકારની પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ. ચુક્તિપૂર્ણ તક માત્ર ઔપચારિકતા નથી, પરંતુ તત્ત્વમાં તેનો કડક પાલન થવું આવશ્યક છે. તેથી, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારનો આદેશ કુદરતી ન્યાયના પાલનના અભાવના દોષથી પીડિત છે. સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) દ્વારા નોંધાયેલ તારણોનો અહેવાલ સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) દ્વારા સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારને સુપરત કરવામાં આવ્યો હતો અને તેના આધારે સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે પ્રશ્નાધીન આદેશ પસાર કર્યો, પરંતુ એવો આદેશ પસાર કરતાં પહેલાં સંયુક્ત રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) દ્વારા સુપરત કરાયેલ અહેવાલની નકલ સંબંધિત અરજદારોને આપવામાં આવી નહોતી અને તેઓને આ રજૂ કરવા પણ કહેવામાં આવ્યા નહોતા કે અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ આદેશ પસાર કરવા માટે તે અહેવાલને વિશ્વસનીય કેમ માનવો જોઈએ નહીં. આ પણ ચુક્તિપૂર્ણ તકના સ્પષ્ટ ઇનકાર સમાન છે. તેથી, સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રાર દ્વારા થયેલી સમગ્ર તપાસ અને નિર્ણય

કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ છે અને સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે આપેલું તારણ નિરાધાર, તર્કવિરુદ્ધ તથા નોંધપોથીના વિરુદ્ધ હોવાથી દૂષિત બનેલું છે. રજિસ્ટ્રારનું નિષ્કર્ષ પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરાયેલ સામગ્રી પર આધારિત નથી અને તે બાહ્ય વિચારણાઓ, અનુમાનો અને કલ્પનાઓ પર આધારિત છે. હકીકતી પાસાઓ અંગે એવો કોઈ તારણ નથી કે મંડળી દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલ કર્મચારીઓએ વાસ્તવમાં કોઈ પ્રતિકૂલ કાર્ય કર્યું હતું કે નહીં.

૬૧. રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓએ પણ તેમના સમક્ષ જવોઈન્ટ રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) દ્વારા કયો અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો તે જાહેર કર્યું નથી. જવોઈન્ટ રજિસ્ટ્રાર (કોમર્સ) દ્વારા રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓને રજૂ કરાયેલ અહેવાલ પણ પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા આ અદાલત સમક્ષ અવલોકન માટે રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી. રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓએ તે અંગે જરાય ચર્ચા કરી નથી, તેથી તે રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓની બાજુએ મનનો ઉપયોગ ન કરવાને સમકક્ષ બને છે. રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓએ પ્રતિવાદી નં. ૨ની આ રજૂઆતોનો વિચાર કર્યો નથી કે પ્રારંભથી જ પ્રતિવાદી નં. ૨ માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ સેવા ઉપવિધિઓ અથવા ભરતીના નિયમો ઘડવામાં આવ્યા નથી, તેથી સેવા ઉપવિધિઓ અને ભરતીના નિયમોના અભાવે, પ્રતિવાદી નં. ૨

ઉપસમિતિની નિમણૂક કરીને કર્મચારીઓની નિમણૂક કરતો રહ્યો છે, જે ઉપસમિતિ ઇન્ટરવ્યુ લેતી અને પસંદગી કરતી, જેને અંતે મેનેજિંગ કમિટી દ્વારા મંજૂરી આપવામાં આવતી. આ જ રીતથી પ્રતિવાદી નં. ૨ સાથે કાર્યરત તમામ કર્મચારીઓની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદી નં. ૨ની તરફથી શ્રી જોશીનું પ્રસ્તાવન છે કે સંઘનું પ્રતિનિધિત્વ કરનાર વ્યક્તિ, પ્રતિવાદી નં. ૩, જેણે અરજદારોની નિમણૂક વિરુદ્ધ ફરિયાદ ઉઠાવતાં અરજી દાખલ કરી હતી, તેની પણ નિમણૂક એ જ રીતે અને એ જ પદ્ધતિથી કરવામાં આવી હતી જેમ અરજદારોની કરવામાં આવી હતી. તેથી, આ અત્યંત ગંભીર મુદ્દો છે અને વાસ્તવિક હકીકતો રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓના ધ્યાન પર લાવવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદી નં. ૨ સાથે કાર્યરત દરેક કર્મચારીની નિમણૂક એ જ રીતે કરવામાં આવી હતી જેમ ૧૬૧ કર્મચારીઓની કરવામાં આવી હતી; તેથી, આવી પરિસ્થિતિમાં, ૧૬૧ કર્મચારીઓની નિમણૂક વિરુદ્ધ ફરિયાદ ઉઠાવનાર વ્યક્તિના પોતાના કેસમાં પણ પ્રક્રિયાનો પાલન કરવામાં આવ્યો નહોતો તે હકીકતનો વિચાર કરવો રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓની ફરજ હતી, અને તેથી રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓએ વિચાર કરવો જોઈતો હતો કે સંઘનું પ્રતિનિધિત્વ કરનાર અને ફરિયાદ ધરાવનાર વ્યક્તિની પણ સમાન રીતે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. તે પરથી પ્રાથમિક દૃષ્ટિએ દુર્ભાવના અને ગૂઢ પરોક્ષ હેતુથી ૧૬૧ કર્મચારીઓની નિમણૂકોને પડકારવાનો આશય સાબિત થતો હતો. તેથી, કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં, જ્યારે કોઈ વૈધાનિક નિયમો અથવા સેવા

ઉપવિધિઓ અસ્તિત્વમાં નથી, ત્યારે પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા ઉપસમિતિની નિમણૂક કરીને ઇન્ટરવ્યુ લેવા અને ૧૬૧ કર્મચારીઓની પસંદગી કરવાની જે રીત અને પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી હતી તેને અયોગ્ય પ્રક્રિયા અથવા મનસ્વી પ્રક્રિયા ગણાવી શકાતી નથી. આ પ્રક્રિયા કાયદાને પણ માન્ય છે. જ્યાં સુધી ભ્રષ્ટાચાર, ભાઈ-ભત્રીજાવાદ અને પક્ષપાતના આરોપ મુજબના સીધા અને ઠોસ પુરાવા ઉપલબ્ધ ન હોય, ત્યાં સુધી સીધી અને ઠોસ સામગ્રીના અભાવે સંબંધિત કર્મચારીઓ વિરુદ્ધ કોઈપણ કાર્યવાહી થઈ શકતી નહોતી. આશરે ૧૬૧ જેટલા કર્મચારીઓની સેવાઓ, મંડળીઓ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને સમાપ્ત કરવાનું જે સંવેદનશીલ મુદ્દો હતો, તે મુદ્દે વિચાર કરતી વખતે રજિસ્ટ્રારએ આ પાસાને પણ અવગણ્યો છે. તેથી, સ્પષ્ટ થાય છે કે રજિસ્ટ્રાર, સહકારી મંડળીઓએ વિવાદિત આદેશ પ્રતિવાદી નં. ૨ના જવાબનો વિચાર કર્યા વગર પસાર કર્યો છે, જેમાં પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા કઠોર વાસ્તવિકતા પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી.

૬૨. રજિસ્ટ્રારે ગેરરીતિ, ભ્રષ્ટાચાર અને અયોગ્ય વ્યક્તિઓને પ્રતિવાદી નં.૨ સોસાયટી દ્વારા પસંદ કરીને નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હોવાના કોઈ આક્ષેપો કર્યા નથી. રજિસ્ટ્રારે ગેરરીતિ, ભ્રષ્ટાચાર તથા અયોગ્ય વ્યક્તિઓની પસંદગી અને નિયુક્તિ અંગે કોઈ નિષ્કર્ષ નોંધાવ્યો નથી કે આવી પસંદગી અને નિયુક્તિ પ્રતિવાદી નં.૨ સોસાયટી દ્વારા કરવામાં આવી હતી. રજિસ્ટ્રારે એવો કોઈ નિષ્કર્ષ

આપ્યો નથી કે અરજદારોને જે હોદ્દા પર નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા છે, તે માટે તેઓ લાયકાત ધરાવતા નથી. એ વિવાદિત નથી કે મેનેજિંગ કમિટીએ ઉપસમિતિની નિમણૂક કરી હતી અને અરજદારોના ઇન્ટરવ્યૂ લેવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ પસંદગી કરવામાં આવી હતી, જેને સત્તાધિકૃત અને સક્ષમ મેનેજિંગ કમિટીએ મંજૂરી આપી હતી. પ્રતિવાદી નં.૩નું આપું પ્રકરણ નથી કે અરજદારો સંતોષકારક રીતે કામ કરતા નથી. પ્રતિવાદી નં.૩નું આપું પછા પ્રકરણ નથી કે અરજદારો સોસાયટી અને સભ્યો/ખેડૂતોના હિત વિરુદ્ધ કામ કરે છે. પ્રતિવાદી નં.૩નું આપું પછા પ્રકરણ નથી કે અરજદારોની ઉક્ત નિયુક્તિઓને કારણે પ્રતિવાદી નં.૨ સોસાયટીને તેમના વ્યવસાયમાં નુકસાન થયું છે, એટલે કે જે કંઈ નુકસાન થયું હોય તે અરજદારોની નિયુક્તિના કારણે થયું નથી. પ્રતિવાદી નં.૨ સોસાયટીને થયેલા ઉક્ત નુકસાન માટે અરજદારો જવાબદાર નથી. પ્રતિવાદી નં.૩ એસોસિયેશનનું આપું પછા પ્રકરણ નથી કે અરજદારો માટે કોઈ માળખું અથવા ખાલી જગ્યાઓ ઉપલબ્ધ નથી. અરજદારોને જે હોદ્દા પર નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા છે તે ખાલી હોવાનું તથા સોસાયટીમાં મંજૂર કરાયેલ માળખા અંતર્ગત આવતું હોવાનું જોવા મળે છે. પ્રતિવાદી નં.૩ એસોસિયેશન દ્વારા અભિલેખ પર કોઈ વિરોધાભાસી સામગ્રી રજૂ કરવામાં આવી નથી અને રજિસ્ટ્રારે પછા કોઈ વિરોધાભાસી નિષ્કર્ષ આપ્યો નથી. કર્મચારીઓની ભરતી કોઈ નિશ્ચિત પદ્ધતિથી જ કરવી પડે એવો કોઈ આદેશ સોસાયટીને કાયદેસરના નિયમો અથવા બાયલોઝ હેઠળ આપવામાં આવેલો નથી. કોઈ નિશ્ચિત રીતથી હોદ્દો

ભરવાની સોસાયટી પર કોઈ કાયદેસરની અનિવાર્યતા નથી. રાજ્ય સરકારને પણ અધિનિયમની કલમ ૧૫૫ હેઠળ પ્રતિવાદી નં.૨ સોસાયટી પર એવો કોઈ અધિકાર નથી કે અરજદારોની નિયુક્તિ કોઈ નિશ્ચિત રીતે થાય અથવા જે રીતે અરજદારોની નિયુક્તિ કરવામાં આવી છે તે ખોટી, ગેરકાયદેસર અથવા અનિયમિત છે. રાજ્ય સરકારને સોસાયટીના દૈનિક કાર્યો અને સંચાલનની બાબતોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી. તેથી, સ્વાભાવિક છે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલા રજિસ્ટ્રારને પણ સોસાયટીના સંચાલનના કાર્યો અને બાબતોમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો એવો અધિકાર હોઈ શકે નહીં. અરજદારોની સેવામાં પાછળના દરવાજેથી પ્રવેશ થયો નથી. અરજદારોની નિયુક્તિ પ્રક્રિયા અનુસરીને કરવામાં આવી હતી, તેઓ સંબંધિત હોદ્દા માટેની લાયકાત ધરાવતા હતા, તેમના ઈન્ટરવ્યૂ લેવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ ઉપસમિતિ દ્વારા પસંદગી કરવામાં આવી હતી, જેને મેનેજિંગ કમિટીએ મંજૂરી આપી હતી. ત્યારબાદ અરજદારોની નિયુક્તિ કરવામાં આવી હતી. રજિસ્ટ્રારનો એવો નિષ્કર્ષ નથી કે અરજદારો પ્રતિવાદી નં.૨ સોસાયટી દ્વારા મંજૂર કરાયેલા માળખા કરતાં વધુ નિયુક્ત કરાયેલ વધારાનો સ્ટાફ છે. પ્રતિવાદી નં.૨ એ રજિસ્ટ્રાર સમક્ષ સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે કુલ ૧૭૯ કર્મચારીઓ સેવામાંથી નિવૃત્ત થયા હતા અને તેની સામે માત્ર ૧૬૧ કર્મચારીઓની જ નિયુક્તિ કરવામાં આવી છે. તેથી, અરજદારો પ્રતિવાદી નં.૨ સોસાયટી દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલ વધારાની વ્યક્તિઓ નથી કે જેઓએ સોસાયટી પર અનાવશ્યક આર્થિક બોજો મૂક્યો હોય. તેથી,

અરજદારોની નિયુક્તિઓ સોસાયટીના વિશાળ હિતમાં છે. પ્રતિવાદી નં.૨ને વિવાદિત નિર્દેશો જારી કરતી વખતે રજિસ્ટ્રારે આ પાસાઓ ધ્યાનમાં લીધા નથી.

૬૪. સંબંધિત પક્ષોના વિદ્વાન વકીલોએ અદાલત સમક્ષ ઉદ્દેખિત કરેલા નિર્ણયોને મેં વિચારણા હેઠળ લીધા છે અને તેવા નિર્ણયોમાં પ્રતિપાદિત કાયદાને ધ્યાને લઈ, મેં આ અરજીયક્ષિ ઉદ્ભવેલ વિવાદાસ્પદ મુદ્દાનો નિર્ણય કર્યો છે. કેસના તથ્યો અને ઉપરોક્ત ઉદ્દેખિત કાયદાના પ્રકાશમાં, પ્રતિવાદી નં ૩ની એસોસિયેશન તરફથી શ્રી યાજ્ઞિકે અને પ્રતિવાદી નં ૧ અને ૪ તરફથી વિદ્વાન જી.પી. શ્રી એ.ડી. ઓઝા તથા વિદ્વાન એ.જી.પી. શ્રી મુકેશ પટેલે રજૂ કરેલી દલીલો સ્વીકારી શકાય તેવી નથી અને તેથી તે નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

ઔદ્યોગિક વિવાદ અધિનિયમ હેઠળની ચંત્રણાને, છટણીની નોટિસોની તપાસ કરતી વખતે, પ્રતિવાદી નં ૧ દ્વારા પ્રતિવાદી નં ૨ને અપાયેલા નિર્દેશોની કાયદેસરતા, માન્યતા અને યોગ્યતાની તપાસ કરવાની સત્તા નથી. તેથી, આઈ.ડી. અધિનિયમ હેઠળનો ઉપાય સમાન રીતે અસરકારક ઉપાય ગણાવી શકાય નહીં. પ્રતિવાદી નં ૧ની કાર્યવાહી અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ હેઠળ સત્તાના અભાવને કારણે કાયદેસર નથી. પ્રશ્નસ્થ કાર્યવાહી, અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પણ ઉલ્લંઘન કરે છે અને તેથી તે રદ કરવામાં આવવી આવશ્યક છે.

૬૫. પરિણામે, આ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવે છે. ગુજરાત રાજ્યના સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારનો તા. ૨૮મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૩ / ૩જી માર્ચ, ૨૦૦૩નો આદેશ અધિનિયમની કલમ ૧૬૦ની વ્યાપ્તિથી બહારનો, અધિકારક્ષેત્ર વિનાનો અને પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ હોવાથી, તે રદ કરવામાં આવે છે.

૬૬. પ્રતિવાદી નં. ૨ દ્વારા અરજીઓના આ સમૂહમાં સંબંધિત અરજદારોને આપવામાં આવેલી સેવાસમાપ્તિની નોટિસ પણ આથી રદ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ બાબતે કોઈ આદેશ કર્યા વગર ઉપર દર્શાવેલ શરતો મુજબ નિયમ નિરપવાદ કરવામાં આવે છે.

(એચ.કે. રાઠોડ, ન્યાયાધીશ)

વ્યાસ

વિષય:

*The translation of this judgment has been provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.